

**Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Facultatea de Drept
Catedra de Discipline Socioumanistice**

**Anuarul Catedrei de Discipline
Socioumanistice
2009 / 2010**

**Bălți
Presa Universitară Bălțeană**

**Discutat la ședința Catedrei de Discipline socioumanistice
din 20 mai 2011
Proces – verbal Nr. 7**

**Aprobat la ședința Consiliului Științific al Facultății de Drept
din 24 mai 2011
Proces – verbal Nr. 7**

Recenzenți:

Valeriu Capcelea conf.univ., dr.hab.
Gheorghe Neagu conf.univ., dr.

Colegiul de redacție:

Lidia Pădureac conf.univ., dr.
Petru Loghin conf.univ., dr.
Igor Cojocaru (coordonator) lect. sup. univ., dr.
Ion Ciobanu lect. sup. univ.,

Universitatea de Stat "A. Russo" din Bălți. Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice ... / Univ. de Stat "Alecu Russo" din Bălți, Fac. Drept, Catedra Discipline Socioumanistice ; col. red.: Lidia Pădureac, Petru Loghin, Igor Cojocaru (coord.) [et al.]. – Bălți : Presa univ. bălțeană, 2011.

... 2009/2010. – 2011. – 120 p. – Texte: lb. rom., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. și în notele de subsol. – 70 ex. – **ISBN 978-9975-50-054-8.**

-- 1. *Universitatea de Stat "A. Russo" din Bălți – Anuare.*

082:378.4(478)=135.1
U 56

Cuprins:

I. Studii și articole

1. **Vasile Secrieru.** Aspecte ale vieții bisericești din Basarabia în perioada anilor 1928-1940 4
2. **Lidia Pădureac.** Timpuri noi – stereotipuri vechi. Cazul remistificării trecutului Basarabiei 14
3. **Nicolae Cazacu.** Vizita Regelui Ferdinand I în Basarabia (18-24 mai 1920) 21
4. **Nicolae Cazacu.** Ziarul lui Vasile Coroban „Viața Universitară” 27
5. **Octavian Țicu.** Corelația dintre sport, ideologie și politică în regimurile totalitare. Cazul RSS Moldovenești 33
6. **Teo-Teodor Marșalcovschi, Mihai Volontir.** Teatrul „Scala” din Bălți 51
7. **Gheorghe Damanciuc.** Diaspora poloneză din Republica Moldova: revenire la valorile culturale și spirituale naționale 62
8. **Petru Loghin.** Coliziunile moral-juridice ale conștiinței personalității. 75
9. **Igor Cojocaru.** Percepția socială a sindicatelor. Studiu sociologic 85
10. **Ion Ciobanu.** Răspunderea juridică a partidelor politice în Republica Moldova 101
11. **Валериу Парнавел .** Реалии и вопросы преподавания философии сегодня 106

II. Note și recenzii

- Valeriu CAPCELEA.** ETICA ȘI CONDUITA UMANĂ: Manual pentru instituțiile de învățământ superior. CHIȘINĂU: EDITURA ARC, 2010. 112

III. Dedicții

- OCTOGENAR DESĂVÂRȘIT. 114
ДОСТИЖЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВА 116

LAUDATIO

- Patriarhul Universității Bălțene la 80 de ani 118

I. Studii și articole

Vasile Secieru

ASPECTE ALE VIEȚII BISERICEȘTI DIN BASARABIA ÎN PERIOADA ANILOR 1928-1940

Viața bisericească din Basarabia, în primul deceniu de după unire și până spre orizontul anilor '40, s-a deosebit de cea din alte provincii românești și prin unele caracteristici, care se perpetuau în mentalitatea, comportamentul, practica clerului, trăsături mai noi, de sorginte rusească. Actele de cult din bisericile basarabene se deosebeau, formal, de cele din Vechiul Regat și din Transilvania printr-o mai mare somptuozitate. Preoții dintre Prut și Nistru nu s-au despărțit multă vreme de „uniforma” clericilor ruși după cum au păstrat un timp și treptele ierarhice și distincțiile bisericești, moștenite de la Biserica rusă[1].

Preoțimea din Basarabia nu a fost mai puțin națională decât cea din Bucovina, Transilvania sau Vechiul Regat. Dimpotrivă, judecând-o după rolul pe care l-a avut sub stăpânirea rusă, ea a avut o contribuție națională mai importantă decât preoțimea din Regat. Dacă ea n-a luptat pentru revendicări etnice, nu a fost mai puțin adevărat că ea a păstrat neatins vechile comori naționale: limba și credința străveche[2].

În Basarabia și-a continuat activitatea *Uniunea clericului ortodox, Frățimea misionară Nașterea lui Christos* din Chișinău. Au fost înființate și alte asociații de preoți și mireni (*Oastea Domnului, Societatea „Sfântul Gheorghe”* pentru tineret, *Cercul misionar studențesc* ș.a.).

Opera de asistență socială a fost mereu în atenția clericului parohial. Activitatea misionară a bisericii basarabene s-a intensificat datorită apariției și proliferării unor secte. De exemplu, în 1930 erau circa 19.200 sectanți în toată Basarabia: 14.997 bapțiști, 1540 adventiști, 619 evangheliști, 751 milenariști, 986 molocani, 399 inochentiști ș.a. în 1929 a avut loc la Chișinău al doilea Congres misionar pe țară, iar în 1933 cel de al patrulea (primul s-a ținut la Arad în 1929, al treilea la Cernăuți în 1930)[3].

Una din cele mai aprige probleme din această perioadă a fost cea a introducerii calendarului „îndreptat” în Basarabia. În biserică, îndreptarea calendarului a fost acceptată, îndeosebi în Moldova și Basarabia, mult mai greu, rămânând pentru un timp îndelungat una dintre cele mai spinoase probleme cu care avea să se confrunte autoritatea bisericească.

Presa bisericească dar și cea laică din Basarabia, mai ales cea tipărită în rusă, a reacționat prompt împotriva introducerii noului calendar în biserică.

Aceste reacții reflectă dificultățile cu care erau confruntate autoritățile bisericești și civile din Basarabia în problema introducerii calendarului

„îndreptat». Ele se produceau, în primul rând, în masa credincioșilor, ignorantă și conservatoare până la fanatism, în ochii căreia „stilul nou» reprezenta trădarea credinței adevărate, o cedare în fața Apusului. Credincioșii ar fi reacționat altfel dacă ar fi fost „supuși” unei propagande catihetice inteligente. Lucrul acesta însă era greu de realizat.

Atât presa laică cât și preoțimea nu s-au arătat convinse de justetea și oportunitatea acestei schimbări, mai mult chiar, după o serie de date, au fost cazuri când unii preoți s-au erijat în conducători de mișcări „stiliste”.

Astfel se prezenta situația în rândul creștinilor mai puțin instruiți, dar nici păturile culte nu se arătau mai receptiv[4].

Preoții care făceau parte din *Uniunea clericilor ortodocși din Basarabia* s-au opus vehement introducerii calendarului „îndreptat”. Ei au intrat în conflict chiar cu mitropolitul Iurie, care pe tot parcursul păstoririi sale a luptat pentru unitatea bisericii române, pledând pentru introducerea noului calendar în biserica din Basarabia. Despre arhiepiscopul Gurie avea să se spună mai târziu că „a vândut stilul vechi”.

Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Chișinăului, în sesiunea din 8-10 decembrie 1925, a adoptat hotărârea de a trimite la București o delegație oficială, compusă din preoții Ioan Andronic și Pavel Guciujna și din mireni Teodor Neaga, Pavel Latoțchi și Victor Mateevici care să prezinte Sfântului Sinod, ce urma să se întrunească în sesiunea ordinară de iarnă, un memoriu în care se cerea revenirea la „stilul vechi”.

Demersul delegației Adunării Eparhiale de la Chișinăului pe lângă Sfântul Sinod, întrunit în sesiunea din decembrie 1925, nu va obține câștig de cauză[5].

Patriarhul Miron, ca răspuns la adresele arhiepiscopului Gurie cu nr. 11491 și 15133/925, prin care se comunica Sfântului Sinod greutățile ce se întâmpină în eparhie la aplicarea calendarului „îndreptat», a trimis o hotărâre a Sfântului Sinod, din 19 decembrie 1925, „obligatoare pentru toți clericii și pravoslavnicii din Tara noastră”.

Arhiepiscopul Gurie prin *Cartea pastorală despre calendarul îndreptat* chema pe toți clericii să treacă la calendarul „îndreptat”[6].

După tentativa nereușită de a reveni la „stilul vechi» pe cale legală, tulburările în tagma preoțească s-au domolit, cel puțin în straturile de sus ale acesteia. Aceste tulburări au continuat însă, până în 1935-1936, în multe zone din Basarabia și sub diverse forme. Anii de vârf ai tulburărilor „stiliste” în Basarabia par a fi fost 1929-1930[7].

Aceste tulburări aveau să înceteze o dată cu neutralizarea forțelor conservatoare, nu atât prin forță, cât prin desfășurarea unui proces natural. La un moment dat, promotorii acestora s-au confruntat cu credincioșii, în rândul cărora

aveau să se producă schimbări de mentalitate, în favoarea calendarului „îndreptat”.

După mai mult de un deceniu de la introducerea „stilului nou” se putea vorbi de un „triumf al acestuia”. În timpul sărbătorilor pe „stilul nou” bisericile erau pline de credincioși. Foștii „lideri” stiliști din rândul preoțimii își recunoscuseră rătăcirea. Din Basarabia au dispărut și acele nuclee izolate, care în alte părți ale României s-au format pe atunci și au rezistat până în zilele noastre.

Odată cu ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, în 1940 și apoi în 1944, a revenit în atenția credincioșilor de aici și problema „stilului”, inițial ca un instrument de propagandă în favoarea regimului, iar mai apoi ca unul de diversiune politică și de separatism „provincialist”[8].

Astăzi, biserica din Basarabia ține toate sărbătorile pe „stil vechi”. Nu se întrevede perspectiva unei rezolvări în viitorul apropiat a acestei probleme.

În 1930, Visarion, episcopul Hotinului, a prezentat Regelui Carol al II-lea al României un *Memoriu*, în care arăta situația dificilă a bisericii: „Cea dintâi instituție, care a suferit mai mult din pricina politicianismului din țara noastră, a fost biserica. Sub influența stărilor din țările prin care și-au făcut studiile, în deosebi a ideilor antireligioase din Franța, care totuși prețuiește clerul și confesiunile din cuprinsul ei, politicienii noștri au despoiat biserica română de averi, fără să-i asigure viața și dezvoltarea ei viitoare, și au supus-o tuturor umilirilor sprijinind pururea în alcătuirea cîrmuirii sale elemente slabe și supuse politice de partide”.

Autorul memoriului nu vorbea doar în numele bisericii din Basarabia, ci în numele întregii Bisericii Ortodoxe Române: „Starea nemulțumitoare, în care se găsește azi biserica ortodoxă română, a vechiului regat, se datorește îndeosebi nesocotirei în care a fost lăsată de politicienii, cari nu i-au cunoscut rostul ei pentru popor și le-au plăcut s-o vadă pururea umilită.

Sire,

Biserica noastră română ortodoxă se găsește într-o cumplită stare de lăncezire, provenită din dezorganizarea ei și din lipsa unei cîrmuiri vigilente”[9].

În continuare Visarion arată principalele cauze care au dus la acea stare grea din biserică:

- *Populația creștină a orașelor nu are nici măcar cultura religioasă elementară și duce o viață socială și morală dezorganizată;*
- *Locuitorii de la sate duc o viață creștină „sarbădă” și plină de superstiții păstrate și transmise prin tradiții și obiceiuri din trecut;*
- *Clerul de la sate e foarte slab pregătit pentru misiunea sa. Seminariile sunt conduse de persoane fără o pregătire specială, școli ce aparțin*

statului și nu bisericii. Clerul urban nu are nici el pregătirea necesară, iar activitatea lui este împiedicată de toate neajunsurile din societate, care fac ca activitatea acestui cler să fie departe de roadele rîvnite;

- *Fiind lipsită de starea materială necesară, biserica nu poate sprijini pe toți cei ce au nevoie de ajutor, să-i ocrotească pe cei slabi. Bisericii i s-au luat spitalele și azilurile. Așezămintele de cultură, educație, asistență socială nu sunt întreținute în măsura cuvenită pentru popor;*
- *Această stare de lucruri, adică slaba pregătire a clerului de toate gradele și slaba lui activitate provine din proasta organizare administrativă canonică a bisericii, înlocuită în 1925 printr-o lege și un statut ce derivau din biserica ardeleană din trecut, cu o întreagă ierarhie de prisos, bună doar pentru episcopi cu totul slab pregătiți, ce împiedică buna activitatea a Sfântului Sinod, care cu o organizare mai bună și-ar onora mai bine toate problemele pe care trebuie să le rezolve;*
- *Biserica română de astăzi nu are o conducere centrală, patriarhul Miron încă nu are sprijinul necesar, este sprijinit de Sfanțul Sinod, dar e lipsit de miniștri, adică de sfetnici, pe care el nu-i dorește, deși are mare nevoie de ajutorul lor.*

Actualul Sinod e alcătuit în proporție de o treime din elemente, aproape octogenare și o treime din elemente care ar da ceva nădejdi de muncă. De aceea acest fapt este supus unor aspre critici.

Iar dacă la acestea adăugăm „autocefalia, în care le place a trăi unora dintre ierarhi, și lipsa de coeziune dintre dînșii și lipsa unui control central asupra eparhiilor, avem imaginea dreaptă, dar neplăcută a cârmuirii noastre bisericești superioare, actuale, netedă, fără și nici o orientare și cu prestigiul scăzut”.

Este arătată starea grea în care se află mănăstirile.

Autorul memoriului îl roagă pe regele Carol al II-lea să ia aminte de această stare grea în care se află biserica:

„Sire,

Desigur, în fața Majestății Voastre, stau deschise multe și grele probleme de stat și felurite nevoi de ordin obștesc pentru țara și poporul nostru. Printre acestea, rugăm să aveți în binevoitoare luare aminte și starea nemulțumitoare a bisericii noastre. Pentru îndreptarea ei, trebuie să se înceapă fără întârziere deocamdată împlinirea lipsurilor esențiale din însemnarea alăturată aici.

Al Majestații Voastre, către Dumnezeu rugător, Visarion episcopul Hotinului”[10].

Bălți 1 August 1930.

În finalul memoriului, episcopul Visarion propunea câteva măsuri care se impuneau pentru redresarea situației bisericii și anume:

1. Să fie reorganizată Patriarhia. Patriarhul, prin lege, să aibă un sinod permanent, care să-l sprijine în buna conducere a întregii biserici;
2. Să fie stabilit regulamentul privind modalitatea alegerii membrilor Sfântului Sinod și modul de lucru al acestuia;
3. Să se organizeze învățământul teologic pentru instruirea cât mai bună a clerului;
4. Să se revadă legea de organizare bisericească din 1925;
5. Reorganizarea mănăstirilor;
6. Organizarea activității clerului pentru o mai bogată răspândire a învățăturilor creștine și a actelor de asistență socială;
7. Să se readucă sub ocrotirea bisericii toate instituțiile de binefacere precum eforturile spitalelor și azilurilor;
8. Să se stabilească legături de prietenie cu bisericile surori ortodoxe prin conferințe panortodoxe și înființarea unui organ de presă comun;
9. Să se mute printr-o reorganizare a internatului teologic, centrul de pregătire teologică superioară pentru întregul răsărit, la București; să fie adăpostiți teologii veniți din toate celelalte biserici în țara noastră;
10. Să se ia sub supraveghere centrală toate bisericile românești din America, de la Muntele Athos, din Paris, Baden-Baden, Viena, Lion, și Sofia, dobândind un cămin cu capelă în Ierusalim, urmărindu-se încontinuu ridicarea prestigiului bisericii române[11].

Acest *Memoriu* a produs mare agitație nu numai în rândul clericilor dar și printre oamenii politici.

În Basarabia, s-a acordat o mare atenție și organizării tineretului creștin. Sfântul Sinod a aprobat înființarea și funcționarea *Asociației tineretului creștin „Sf. Gheorghe”*. La Chișinău, au existat trei centre mai mult sau mai puțin organizate. Rezultatele obținute de asociație s-au datorat în bună parte sprijinului moral și material acordat de consilierii eparhiali Vladimir Burjacovschi și Ioan Știucă. Ocrotitorul asociației era mitropolitul Gurie. La sate, preoții de comun acord cu învățătorii, au organizat nuclee ale *Asociației tineretului creștin*. Au existat astfel de organizații în parohiile Palanca, Varnița, Durlești etc[12].

Trebuie remarcat faptul că alături de sentimentul religios rămas intact la basarabeni, au rămas neatinse la ei de pe vremuri și datinile, obiceiurile, simțămîntul de respect și stimă pentru cei vîrstnici etc. Căci, dacă n-ar fi fost aceste tradiții, precum și religia, s-ar fi risipit de mult sufletul românului din Basarabia[13].

O altă problemă pe care ne propunem s-o tratăm în continuare este cea a „cazului Gurie”. În noiembrie 1936, mitropolitul Gurie este „suspendat”, de

Sfântul Sinod, din funcția pe care o deținea, iar mai apoi este pensionat. Ne propunem să analizăm unele cauze care au dus la înlăturarea sa.

S-a vehiculat atunci ideea că mitropolitul Gurie s-a înconjurat de o „camarilă”, compusă din preotul compromis moral, Cecati, arhimandritul Antonie Harghel, pe care Gurie îl numise vicar eparhial, precum și fratele său, preotul Andrei Grosu.

Mitropolitul i-a retras preotului Cecati numirea în rangul de protopop, dar în același timp a hotărât printr-un *Jurnal*, emis la 15 ianuarie 1936, dizolvarea Secției Administrative a Consiliului Eparhial. În sprijinul acestei măsuri a adus următoarele argumente: ședințele secției se țineau într-o atmosferă de neîncredere între membrii ei, de discuții violente, lipsite uneori chiar de bunăcuviință; aceste raporturi nu asigurau obiectivitatea, legalitatea hotărârilor luate, mai ales în privința numirilor și transferărilor de clerici; consilierii referenți n-au executat ordinele arhiepiscopului Gurie privitoare la unele transferări și cercetări. În locul secției dizolvate s-a constituit o comisie executivă interimară și alta care să se ocupe cu efectuarea unei anchete.

Hotărârea mitropolitului Gurie a avut efectul unei bombe, fiind comentată și mediatizată”. Cei vizați s-au plîns imediat la „centru”.

Mitropolitul a fost acuzat în Adunarea Eparhială că ar fi practicat metode de conducere „absolutiste”, a fost „somat” să renunțe la „camarilă”.

Ministerul Cultelor a anulat jurnalul mitropolitului ca fiind „fără competență și teme legal”. Potrivit deciziei ministeriale, „Secțiunea Administrativă a Consiliului Eparhial se menținea cu toate drepturile și atribuțiile ei, pînă ce Adunarea Eparhială se va pronunța în această privință”.

Decizia ministerială, atacurile la adresa sa din Adunarea eparhială dădeau „cale liberă” celei de a doua faze a „complotului”, cea în care aveau să i se aducă învinuiri care transferau „cazul” său în domeniul penal. Dumitru Tapciu ridicase în Senat problema exploatării averilor Arhiepiscopiei Chișinăului, stăruind în special asupra regimului de administrare a unei păduri de 500 ha. Sesizarea n-a avut atunci rezultatele dorite. Acum aceasta a fost repusă pe tapet, de aici formulîndu-se o serie de acuze la adresa lui Gurie¹⁴. Principalele acuze ce i se aduceau mitropolitului Gurie erau:

Administrarea și gestionarea incorectă a pădurii de la Rădeni și Bumbăta, dată în folosință Mitropoliei Basarabiei. Era acuzat că ar fi beneficiat personal de veniturile rezultate din exploatarea patrimoniului „Casei arhieresti”, de încasarea unor venituri în beneficiu personal de la Mănăstirea Hîrjăuca, precum și de efectuarea unui împrumut bănesc de la aceeași mănăstire, pe numele fratelui său, preotul Andrei Grosu, al cărui girant devenise.

Pădurea despre care era vorba a fost dată în folosință Arhiepiscopiei Chișinăului în mai 1924, printr-o decizie a Ministerului Agriculturii și

Domeniilor, pentru a se asigura nevoile de combustibil ale instituțiilor acesteia. Singura clauză convenită în momentul predării, a fost aceea ca pădurea să fie utilizată *„după cum va crede de cuviință ierarhul, în funcție de necesități”*. Până în 1932 pădurea a fost folosită neținându-se seama de legea contabilității publice.

Referindu-se la împrumutul pe care îl făcuse la Mănăstirea Hîrjauca, mitropolitul spunea că acesta era un împrumut obișnuit, în virtutea unei practici curente[15].

În decursul anului 1936, situația creată la Mitropolia Basarabiei a făcut obiectul a trei anchete independente. Ancheta inițiată de Ministerul Cultelor și a Artelor, condusă de preotul Dumitru Antal; ancheta dusă de Sfîntul Sinod, compusă din episcopul Cosma Petrovici și preotul C. Dron.

Cea de-a treia anchetă era cea a Consiliului Eparhial, condusă de preotul Leon Trofîmov. Rezultatele anchetelor au fost diferite atât în privința constatărilor cît și în cea a concluziilor. În unele privințe s-au și contrazis între ele. Dintre cele trei anchete s-a ținut cont numai de cea a Ministerului Cultelor și Artelor. Ținînd seama de rezultatele acesteia, ministrul Cultelor și Artelor a emis o „Deciziune” în care se stipula, printre altele, că mitropolitul Gurie „abuzînd de situațiunea Sa, călcînd dispozițiunile Legii și Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, cît și ale legii contabilității publice, mînuind singur și fără drept bunurile aparținînd Eparhiei, a pricinuit, printr-o gestiune neregulată și frauduloasă, fraudele constatate prin actele de mai sus (trimitere la actele „anchetei Antal”)”.

În consecință, ministrul Cultelor și Artelor, Victor Iamandi, a decis următoarele:

„Art. II. Prea Sfințitul Mitropolit Gurie al Basarabiei este obligat la plata sumei de 11.407.224 lei, plus dobînzile legale. Se mai obligă I.P. Sfințitul Gurie la suma de 764.050 lei capital, cu procentele legale, de la 1930, pînă la achitare, plus renta de împrumut de 1.475.000 lei valoarea nominală.

Se dă în debitul Administrației financiare a județului Lăpușna spre a fi urmărit pentru plata sumelor arătate mai sus, în orice avere mobilă sau imobilă (urmează specificarea instituțiilor pe numele și la dispoziția cărora se vor încasa sumele, în speță Mitropolia Basarabiei, prin Consiliul Eparhial și Mănăstirea Hîrjăuca). (...)

Art. III. Deciziunea de față se dă cu drept de apel la înalta Curte de Conturi, în termen de două luni de la comunicare.

Art. IV. D-l director al Contabilității și controlului financiar este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor de această Deciziune. Semnează, Ministru: Victor Iamandi. Actul poartă nr. 186.164/1936 și este datat 4 noiembrie 1936”[16].

Se va vedea în continuare care a fost poziția lui Gurie față de acest proces: „Nu administrarea acestor câteva bunuri litigioase și fără o deosebită însemnătate, puse acum în discuție, este cauza reală a conflictului de față, a procesului meu, - spune mitropolitul Gurie - ci, cauza reală este numai starea nenorocită și periculoasă, care s-a putut crea în Biserica Basarabiei mai ales în urma noilor legiuiri politico-bisericești și a curentelor de democratizare și politicianizare a Bisericii, curente care cu deosebire în Basarabia s-au accentuat și organizat, tinzând la întronarea, presbiterianismului în locul autorității episcopale și a sovietizării conducerii bisericești prin uzurparea prerogativelor și drepturilor chiriarhale și, fiindcă m-am împotrivit, prin anularea mea cum vom vedea.”

Același Gurie Grosu arăta că: „*în fața acestor curente distructive pentru Biserica ortodoxă din Basarabia, eu am crezut de datoria mea Sfântă să stau ca o stîncă neclintită în mijlocul valurilor înfuriate și să apăr cu prețul ființei mele principiile de bază ale Bisericii ortodoxe*”[17].

O serie de personalități românești, printre care Nicolae Iorga, C. Cernăianu, Sebastian Teodorescu, Nicolae Popescu - Prahova ș.a., au luat apărarea mitropolitului Gurie.

Se pare că și Carol al II-lea a fost implicat în „cazul Gurie”. După abdicarea regelui, arhimandritul Ioil Babaca, cunoscător a vieții bisericești din Basarabia acelor ani, scria : „Considerînd că Regele este primul gospodar, primul creștin, primul familist - între toate, supușilor de exemplu, înalt Prea Sfinția Sa (este vorba de Gurie, n.n.) în cuvîntarea sinodală de rigoare, în vara lui 1930, a dorit fostului Rege, din partea Basarabiei: „să trăiască mulți ani, împreună cu M.S. Regina Elena, atît de iubită de poporul basarabean».

Iar cu ocazia ultimei vizite a Regelui la Chișinău, înainte de suspendarea ierarhului: „Mitropolitul Gurie încearcă încă o dată - după cinci ani - restabilirea armoniei și fericirii familiei regale, vădindu-și dorința fierbinte de a fi adusă în țara Regina-mamă Elena și, deși perfect cunoscător al uzanțelor ortodoxe protocolare în Biserică, Mitropolitul Gurie nu a prilejuit intrarea fostului rege pe ușile împărătești în altar pentru motivul puternic că nu este sfințit, nu este unsul Domnului”.

Se pare că Regele Carol al II-lea nu i-a iertat niciodată lui Gurie această ofensă [18].

Fiind nevoit să se retragă din funcția pe care o deținea arhiereul Gurie se va stabili la Mănăstirea Cernica, unde va fi și înmormîntat, în 1943.

Mitropolitul Gurie a rămas unul dintre cei mai de seamă fii ai Basarabiei. De exemplu, Gala Galaction l-a apreciat pe Gurie Grosu drept un „om duhovnicesc, bogat în răbdare, iubitor de oameni, adevărat urmaș al Sfinților Apostoli”[19].

Mult timp după unire, în Basarabia nu a fost rezolvată complet problema limbii în care erau oficiate slujbele religioase. Această problemă a fost ridicată de către episcopul Grigorie al Argeșului în ședința Sfântului Sinod din 26 noiembrie 1936. Acesta a citit referatul comisiei pentru doctrină și viață religioasă asupra poziției Ministerului Apărării Naționale față de limba întrebuintată la slujbele religioase în Basarabia.

Comisia a propus ca eparhiile basarabene să-și schimbe persoanele din conducere, iar preoții care aveau să slujească în continuare în limba rusă să fie suspendați. În urma discuțiilor, la care au luat parte Patriarhul Miron, episcopul Nifon al Hușilor și Tit al Hotinului, s-a stabilit: „Sfântul Sinod menține hotărîrea sa din decembrie 1924, în privința limbii de oficiere a slujbelor dumnezeiești în Basarabia.

PP.SS. Chiriarhi basarabeni sunt îndatorați a lua cuvenitele măsuri spre a fi observată cu cea mai mare strictețe de organele subalterne” [20].

În concluzie, viața bisericească din Basarabia a fost complexă și plină de împliniri. Regiunea cea mai bogată în mănăstiri din Moldova dintre Prut și Nistru a fost cea numită a Codrului și mai ales județul Orhei, care avea zece mănăstiri și două schituri, ceea ce însemna aproape jumătate din totalul mănăstirilor și schiturilor din Basarabia. Pe locul al doilea era Chișinăul, cu cinci mănăstiri și două schituri, apoi Soroca cu trei mănăstiri și un schit, Ismail cu o mănăstiri și trei schituri, Tighina cu o mănăstire și Bălți cu un schit [21].

În 1918, la unirea Basarabiei cu România, existau aici treisprezece mănăstiri (Căpriană, Cetatea din Ismail, Condrița, Curchi, Dobrușa, Frumoasa, Hârbovăț, Hâncu, Hârjauca, Noul Neamț, Saharna, Suruceni și Țigănești) și patru schituri (Bocvancea, Pricipeni, Terapont, Țipova), toate de călugări. Alte șapte mănăstiri (Călărășanca, Coșilanca, Hirova, Japca, Răciula, Tabără și Vărzărești) și un schit (Borisovca - Ismail), toate erau de călugărițe. Au mai existat trei frății de călugări la reședințele eparhiale (două în Chișinău și una la Ismail) și două frății de călugărițe care conduceau două azile de orfani în Chișinău [22].

Activitatea bisericii basarabene a fost brusc întreruptă la 28 iunie 1940, când România a cedat Basarabia Uniunii Sovietice. Cu acest prilej, ziarul *Neamul Românesc* scria: „întâi de toate am lăsat frumusețea pitorească a pământului basarabean, croirea fină a dealurilor, care o brăzdează pînă hăt departe înspre miezul zilei. Și am lăsat acolo bisericile și mănăstirile de o frumusețe rară, de un aspect impunător și de o bogăție cum nu se mai află aiurea. În ele ne-au rămas sfintele amintiri, în ele ne-au rămas sfintele icoane și veșmintele, în ele ne-a rămas sfânta împărtășanie pentru bolnavi, ne-au rămas clopotele care nu vor mai suna de aici înainte, ne-au rămas în ele potirele de aur și argint, ne-au rămas în ele sfintele icoane făcătoare de minuni peste forța

căroră s-au vărsat atâtea lacrimi și lângă picioarele căroră au susurat atâtea rugăciuni. În Basarabia au lăsat un imens număr de tipografii, printre care unele istorice, cum a fost, de pildă, cea Eparhială din Chișinău. Din teascurile acesteia au ieșit milioane și milioane de lucrări care au ținut trează conștiința națională și limba moldovenească. Și-am mai lăsat două muzee în Chișinău, cu bogăția lucrurilor și odoarelor care azi nu se mai găsesc și a reconstitui un altul însemnează dacă nu imposibilitate, în tot cazul un gând destul de anevoios, și o cheltuială pe care nu vedem s-o suporte cineva”[23].

În felul acesta biserica din Basarabia a fost ruptă de la sînul bisericii mame. Pierderea a fost dureros resimțită nu numai de basarabeni ci de întreg neamul românesc.

NOTE:

1. Boris Buzilă, Din istoria vieții bisericești din Basarabia. București - Chișinău, Ed. Fundației Culturale Române și Ed. Știința Chișinău, 1996, p. 246-247.
2. Onisifor Ghibu, Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean. Chișinău, Tipografia Eparhială, 1923, p.13.
3. Mircea Păcurariu, Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc. Iași, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, p. 113.
4. Boris Buzilă, Op. cit., p. 216-220.
5. Ibidem. p. 222-223.
6. Luminătorul, nr. 1 din 1 ianuarie 1926, p. 2-4.
7. Boris Buzilă, Op. Cit., p. 225.
8. Ibidem. p. 221.
9. Visarion episcopul Hotinului. Memoriu prezentat M.S. Regelui Carol II. Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească», 1930, p. 5-6.
10. Ibidem. p. 6-12.
11. Ibidem. p. 13-14.
12. Misionarul, anul IV, nr. 5-6 din mai-iunie 1932, p. 352-353.
13. Biserica Ortodoxă Română (în continuare B.O.R.), nr. 6 (504) din martie 1923, p. 467-468.
14. Boris Buzilă, Op. cit., p. 303-305.
15. Ibidem. p. 305-306.
16. Ibidem. p. 309-310.
17. Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic. București, Tipografia A-B-C, 1937, p. 46.
18. Boris Buzilă. Op. cit., p. 317-318.
19. Gala Galaction, Zile Basarabene. Chișinău, Ed. Știința, 1993, p. 17.
20. B.O.R. nr. 11-12 din noiembrie-decembrie 1936, p. 70-71.
21. XXX, Istoria Basarabiei. De la începuturi și până în 1994. București, Ed. Tempus, 1994, p. 228-229.
22. Mircea Păcurariu, Op. cit., p. 95.
23. XXX, Op. cit., p.229.

**TIMPURI NOI – STEREOTIPURI VECHI.
CAZUL REMISTIFICĂRII TRECUTULUI BASARABIEI**

Destrămarea Uniunii Sovietice s-a încheiat cu proclamarea suveranității și independenței fostelor republici, deși nucleul uniunii – Federația Rusă – în virtutea fostului statut, a teritoriului, a bogățiilor naturale continuă protejarea intereselor sale geostrategice de sorginte camuflată sovietică. Schimbările trăite în Europa de Est la sfârșitul sec. al XX-lea au orientat masele spre un sistem democratic. Potolirea setei de adevăr prin desecretizarea arhivelor, proclamarea libertății cuvântului, lichidarea cenzurei, nu neapărat a satisfăcut oficialitățile, întrucât trecutul deseori conține nu ceea ce este pretins. Kremlinul actual a moștenit de la cel sovietic stereotipul conform căruia orice critică, fie și a unor elemente din trecut, ar putea știrbi din „autoritatea istorică” sau ar putea diminua „importanța istorică” a acestui spațiu.

Treptat s-a cristalizat un fenomen periculos de accentuare a binelui și mascare a răului, fără a-i conștientiza consecințele. În acest context societății ruse și astăzi i se prezintă doar informație filtrată care să nu-i provoace remușcări. Odată ce Rusia a recunoscut ororile trecutului, cel puțin declarativ, era firesc să promoveze valorile democrației, acestea însă au fost substituie de o structură de valori formată complex din interese, stereotipuri vechi, mituri noi promovate insistent de istoriografie.

De fapt, mitul politic întruchipează o fabulă simbolică insolită, el deține funcții prescriptiv-explicativ-ordonatoare chemate să deformeze realitatea în numele mobilizării tuturor celor care nu văd rostul vieții¹. Există frica față de cunoașterea trecutului Republicii Moldova, întrucât el ar putea dezgoli politica imperială a Rusiei țariste și a celei sovietice. O dovadă în acest sens este și apariția recentă a celei de-a treia ediții a îndrumarului economico - politic „Țările și regiunile lumii” editat la Moscova de Institutul de Stat a Relațiilor Internaționale cu acordul Ministerului de Externe a Federației Ruse.² Fiecare stat este prezentat prin câteva compartimente, unul din care este și *istoria*.

La prima vedere, lucrarea pretinde să informeze publicul interesat fără aprecierea și comentarea evenimentelor, însă constatările oferite de autori au rămas în mare parte de sorginte sovietică, alimentând vechile tipizări. Pentru Republica Moldova, scurta schiță istorică este formată din șase propoziții (dintre care două se referă la teritoriul Transnistriei) în care se conțin patru stereotipuri evidente, toate create din mituri lansate în perioada sovietică.

1 Șleahțișchi M., Mitul politic – element forte al jocurilor manipulative din posttotalitarism în Manipularea în posttotalitarism, Chișinău, Ed. Gunivas, 2008, p. 257.

2 Страны и регионы мира. Экономико-политический справочник, под ред. А.С. Булатова. Москва, 2009.

Mitul „*Republica Moldova – moștinitoare a statului medieval Moldova*”.

Autorii menționează că „istoria Moldovei începe cu sec.XIV, când în 1359 s-a format cnezatul independent”¹. Se crează impresia că R. Moldova și Moldova istorică reprezintă același spațiu, deși cu certitudine mai multe documente interne și tratate internaționale confirmă moștenirea de drept al numelui Moldova de statul român modern care s-a constituit după unirea din 1859 prin voința clar exprimată a Moldovei istorice².

„Sub aspect etnic, teritoriile întrunite în hotarele Țării Moldova erau menționate în evul mediu cu un nume generic – Valahia/ Vlahia – și, ca și în cazul Munteniei de la sud de Carpații meridionali, locuitorilor li se atribuia etnonimul valahi/vlahi/ volohi, semnificația lui fiind români, tot așa cum denumirile menționate ale teritoriilor în cauză desemnau Țara Românească sau Țara românilor”³. Cronicarii care au activat în perioada medievală tot accentuează unitatea etnică și lingvistică a populației din Muntenia, Moldova și Transilvania⁴, la fel și tradiția istorică demonstrează unitatea de limbă, neam a românilor din acest spațiu⁵. N. Iorga menționa că începutul național și unitar național a concentrării noastre politice (formarea statelor medievale românești), a fixat început un program pe care generații, unele mai fericite, altele mai fără noroc, și l-au transmis⁶. Teritoriul actualei R. Moldova cuprinde doar o parte din spațiul medieval al Țării Moldova, care la rîndul său era o parte componentă a întregului spațiu românesc. Români nu au fost unicii în Europa care s-au confruntat cu fărîmițarea politică: în sec. al XIX-lea italienii au reușit unificarea celor opt state în jurul Sardiniei, eliberîndu-se de sub dominația imperiului Habsburgic; germanii care pe parcursul întregului ev mediu au fost dispersați în mai multe state (la începutul sec. XIX Confederația Germană era formată din 39 de state) au reușit să-și contureze o statalitate comună. Odată cu încheierea etnogenezei, spațiul românesc trece într-o perioadă de continuă unificare politică: în sec. VIII- XIII unificarea obștilor sătești a determinat geneza formațiunilor timpurii (cnezate de vale), în baza unificării cărora s-au format Muntenia, Moldova și Tansilvania. Factorii externi au întrerupt acest proces. La mijlocul sec. al XIX-lea, prin accentuarea conștiinței naționale, dar și prin anturajul internațional prielnic unificarea a continuat. În 1859 Moldova și Muntenia avînd același statut internațional s-au unit, iar celelalte teritorii

1 Ibidem.,p. 83.

2 Negru Gh., Reciclarea mitului sovietic , în Destin Românesc, 2009, nr.1, p.8.

3 Parasca P. Masă rotundă: 650 ani de la constituirea statului moldovenesc: realitate sau fals? în Destin Românesc, 2009, nr. 1, p.24.

4 Negru Gh., Politica etnolingvistică în R.S.S.Moldovenească, Chișinău, Ed. Prut Internațional, 2000, p.11.

5 Brătianu Gh. I., Tradiția istorică despre întemeierea Statelor Românești, Chișinău, Ed. Cartea Moldovenească, 1991, p.129.

6 Iorga N., Prelegeri la Vălenii de Munte, București, Ed. Pur și Simplu, 2008, p. 44.

românești aflate în componența imperiilor vecine (Transilvania, Bucovina, Banat – în componența imperiului Habsburgic, Basarabia – în componența imperiului Țarist) urmau să aștepte și să lupte. Destrămarea acestor imperii în 1918 a permis românilor să-și definitiveze unificarea.

Însăși autorii lucrării „Țările și regiunile lumii” atunci când prezintă *istoria* României menționează că „în sec. al XIII- lea s-au format două principate românești – Valahia și Moldova”¹ (intenționat sau nu s-a uitat de Transilvania) ar trebui să înțelegem că este o altă Moldovă decât cea amintită pentru spațiul Pruto-Nistrean, întemeiată „în sec. XIV”? Prin deosebirile conținutului și cronologiei atribuite R. Moldova și României se încearcă separarea trecutului aceluiași spațiu politico-geografic. Faptul formării în sec. XIII-XIV prin procesul de unificare a formațiunilor medievale timpurii în spațiul românesc a Munteniei, Moldovei și Transilvaniei (în Transilvania procesul de unificare a coincis în timp cu expansiunea maghiară care și-a impus dominația) nu convenea istoriografiei sovietice, care a fărâmițat fenomenele istorice, inventînd „moldovenismul” separat de restul spațiului românesc. Prin relansarea acestui mit s-a încercat distanțarea istorică a unei părți din Moldova de celelalte teritorii românești pentru a o putea include, cel puțin teoretic, într-un alt spațiu geografic și politic.

Mitul „În 1812 Basarabia a intrat în componența Imperiului Rus și nu a fost anexată”. Autorii afirmă că „în componența Imperiului Rus partea stîngă a Nistrului și Basarabia au intrat (s.n.) în 1812”². Documentele istorice vin să demonstreze anexarea ambelor teritorii de către Imperiul Țarist în urma războaielor ruso-turce: în urma războiului din 1786-1791, prin pacea de la Iași (29 decembrie 1791/ 9 ianuarie 1792), art.II Rusia a anexat teritoriul pînă la râul Nistru³, iar în urma războiului ruso - turc din 1806-1812, prin pacea de la București (16/28 mai 1812) a fost anexat teritoriul dintre Prut și Nistru⁴. Poarta a cedat aceste teritorii fără a avea dreptul asupra lor, deoarece Moldova și Țara Românească se aflau sub suzeranitatea Otomană, dar nu făceau parte din Imperiul Otoman. Inițial în noțiunea Basarabia se includeau doar pămînturile sudice ale regiunii dintre Nistru și Prut (stepa Bugeacului), iar după anexarea țaristă această denumire a fost extinsă asupra întregului teritoriu. De fapt în 1806 Rusia intenționa să cucerească ambele principate și să formeze din ele patru gubernii.⁵ G. Ciorănescu consideră că visul rusesc de dominație a Orientului nu a putut fi realizat în sec. al XIX-lea, deoarece liderii politici occidentali din acea

1 Страны и регионы мира. Экономико-политический справочник, op.cit. p. 183

2 Ibidem., p. 83.

2 Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. Tratat. Alcătuitor Ieremia I., Chișinău, Ed. Universitas, 1992, p. 288.

3 Ibidem., p. 324-325.

4 Adevărul istoric în chestiunea Basarabiei, București, Ed. Evenimentul, 1998, p. 25.

perioadă au oprit înaintarea colosului de la Nord pe Prut. Basarabia a fost prețuit plătit de Europa pentru a salva Sud-Estul continentului de Imperiul Rus¹. Această anexare a fost pentru Rusia un pas important în direcția strîmtorilor Bosfor și Dardanele, în urma căruia era atinsă linia Dunării la vărsare. Pentru prima dată Rusia ocupa un teritoriu locuit de o populație creștin - ortodoxă care se aflase sub dependența Porții, de aceea Basarabiei i-a revenit rolul de „vitrină” europeană a vastului imperiu², ceea ce nu a încurcat țarismul să promoveze aici pe diferite căi politica de deznaționalizare. Dacă pentru sec. XVIII- XX Rusia recunoaște numele de *Imperiu*, atunci ea acceptă faptul că a cucerit, anexat teritorii străine, deoarece toate imperiile în istorie (fără excepții) s-au constituit prin cucerire, formînd conglomerate de popoare. Lumea ar fi în permanente războaie dacă generațiile urmașe fondatorilor de imperii ar fi obsedate de această etapă a trecutului și ar trasa în baza ei obiective pentru viitor. Înlocuirea termenului de „anexare” cu cel de „intrare” este intenționată, întrucît ulterior, Uniunea Sovietică va încerca să justifice cea de-a doua anexare a Basarabiei (1940) prin prima (1812), care nu avea nici o bază legală³. Aceste falsificări au avut menirea să contribuie la regizarea unui mit nou.

Mitul „În 1918 Basarabia a fost cucerită de România” vine ca o constatare în lucrare menționată⁴. Conceptul formulat în perioada sovietică a fost preluat fără careva schimbări. Autoritățile de la Moscova au transformat noțiunea de Basarabia după 1918 într-o problemă („chestiunea basarabeană”) în vederea folosirii ei drept pretext pentru a se putea implica în politica internațională și pentru a o putea „rezolva” la momentul potrivit în favoarea sa.⁵ În 1917 evenimentele din Rusia au catalizat mișcarea de eliberare națională și în Basarabia. Populația majoritară români/ moldoveni, nedreptățită timp de un secol, dorea inițial să-și promoveze doar propriile valori naționale. „Basarabia mai era populată, la începutul perioadei interbelice, de un conglomerat pestriț de minorități naționale, compus din evrei, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani și ruși. Moldoveanul basarabean, care a știut să rămînă credincios neamului său, a împrumutat de la aceste neamuri și reciproc le-a oferit multe din trăsăturile sufletești, din tradițiile și obiceiurile sale.”⁶ Treptat liderii mișcării tot mai mult insistau și asupra respectării intereselor și drepturilor etniilor minoritare din Basarabia în contextul promovării principiilor democratice, dar în mare parte, și

5 Ciorănescu G., Basarabia, pămînt românesc disputat între Est și Vest, București, Ed. Fundației culturale române, 2001, p. 24.

6 Istoria Basarabiei de la începuturi pînă în 1998, Scurtu.I., Almaș D., Goșu A., Pavelescu I., Ioniță Gh., Șișcanu I., Enciu N., Cojocaru Gh., București, Ed. Semne, 1998, p.39.

7 Ciorănescu G., Basarabia, pămînt românesc, București, Ed. Fundației culturale române, 2002, p. 27.

8 Страны и регионы мира. Экономико-политический справочник, op.cit. p. 83.

5 Pădureac L. Relațiile româno-sovietice (1917- 1934), Chișinău, Ed. Prut Internațional, 2003, p.57.

6 Enciu N., Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940, Chișinău, Ed. Epigraf, 2002, p. 140-141.

din cauza pericolului militar, a dezordinii care puteau fi depășite doar prin consolidarea întregii comunități.

La 25 octombrie 1917 primul Congres al soldaților moldoveni ținut la Chișinău a hotărât: „pentru ocîrmuirea Basarabiei în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării”. Se preconiza că moldovenii vor deține 70% din locuri, iar celelalte neamuri 30%¹. S-a decis componența adunării reprezentative: 150 deputați – 105 moldoveni, 15 ucraineni, 13 evrei, 7 ruși, 3 bulgari, 2 nemți, 1 polonez, 1 armean, 1 grec, 2 găgăuzi. Erau reprezentate 21 organizații și instituții, ostași, țărani.² În viziunea lui Al. Boldur cea mai însemnată forță națională era țărănimea, care s-a adaptat la sistemul administrativ rusesc, dar nu s-a putut adapta și la cultura rusă. Țărănimea a păstrat spiritul românismului și a făcut un pas hotărîtor spre reîntregirea neamului.³ Alegerile au fost organizate de adunările deputaților tuturor naționalităților și așezemintelor obștești.⁴ Congresul Congresul a fost precedat de organizarea comitetelor de ostași și ofițeri moldoveni la Tighina, Belgrad, Odesa, Sevastopol, Herson, Ekaterinoslav, Iași de pe frontul românesc. Deși țarismul prin politica de colonizare și deznaționalizare modificase componența etnică a teritoriilor supuse, totuși în condițiile create, reprezentanții populației majoritare împreună cu reprezentanții minorităților, folosindu-se de dreptul popoarelor la autodeterminare au votat la 24 ianuarie independența și la 27 martie unirea Basarabiei cu România. Oficialitățile sovietice erau nemulțumite, refuzînd acceptarea faptului împlinit, deși în discuțiile particulare recunoșteau suveranitatea României asupra Basarabiei⁵. Bucureștiul a încercat să normalizeze relațiile cu Kremlinul și să obțină o recunoaștere oficială. În acest context N. Titulescu afirma că „nu trebuie să cerem niciodată Basarabia de la ruși, aceasta ar însemna că rușii au dobîndit-o în mod legal”⁶. Odată ce Rusia a criticat țarismul și a refuzat, cel puțin oficial, la noțiunea de imperiu, ea nu-și poate atribui dreptul asupra teritoriilor anexate cîndva de țarism, însă în acest sens Rusia sovietică a păstrat continuitatea Rusiei țariste. România nu poate fi învinuită de „cucerire”, adică de ocuparea unei țări, teritoriu, prin uz de arme, întrucît populația a decis unirea, pe lîngă faptul că aceste teritorii istoric reprezintă un tot întreg.

Mitul „*Uniunea Sovietică în 1940 și-a reîntors Basarabia*”⁷ – însăși formularea este o fraudare a istoriei, deoarece aceste teritorii niciodată n-au aparținut statului sovietic. Autorii lucrării sus menționate trec cu tăcerea

1 Rezoluțiile întîiului Congres ostășesc moldovenesc în Șt. Ciobanu, Unirea Basarabiei, Chișinău, 1993, p. 149.

2 Danu E., Negrei I., Mișcarea națională în Basarabia și Transnistria (februarie 1917 – decembrie 1918) în Cugetul, Revistă de Istorie și Cultură, 2003, nr. 1, p. 52.

3 Boldur A., Imperialismul sovietic și România, București, Ed. Militară, 2000, p.57.

4 Negrei I., Poștarencu D., O pagină din istoria Basarabiei Sfatul Țării (1917-1918), Chișinău, Ed. Prut Internațional, 2004, p. 172.

5 Pădureac L., op. cit., p. 135.

6 Titulescu N., Basarabia pămînt românesc, București, Ed. Rum-Irina, 1992, p. 51.

7 Страны и регионы мира. Экономико-политический справочник, op.cit. p. 83.

prevederile Pactului adițional secret Molotov Ribbentrop, în baza căruia României i-au fost înaintate cele două note ultimative (26, 28 iunie 1940) cu cererea exactă de evacuare a Basarabiei, neexecutarea căreia ar fi dus la un război sigur¹. Directivele privind concentrarea trupelor sovietice spre linia frontierei au fost date de la 15 aprilie pînă în seara zilei de 10 iunie 1940, fiind prevăzut cazul în care trupele române aveau să opună rezistență (frontul de Sud urma să execute o lovitură concentrată cu forțele unităților armate a 12-a de-a lungul rîului Prut spre Iași, iar cu forțele armatei a 9-a la sud de Chișinău spre Huși) și cazul în care trupele române aveau să se retragă fără lupte (trupele sovietice urmau să ajungă rapid la Prut pentru a controla retragerea trupelor române),² astfel care nu ar fi fost reacția României, consecința urma a fi aceeași – ocuparea Basarabiei, a Bucovinei de nord și a ținutului Herța.

După lungi dezbateri Consiliul de Coroană a ajuns la concluzia că, nefiind posibilă o rezistență prelungită, bazată numai pe forțele românești, în lipsa oricărui ajutor din afară, ultimatumul sovietic nu putea fi respins.³ În consecința acestor acțiuni Uniunea Sovietică a răpit României un teritoriu cu o suprafață de 50.5mii km.², din care 4021086 ha. teren agricol (20.5% din întreaga suprafață agricolă a României) cu o populație de 3776309 cetățeni români (53.49% români, 10.34% ruși, 15.5% ruteni și ucraineni, 7.27% evrei, 4.91% bulgari, 3.31% germani)⁴. Această anexare, în opinia lui I. Grecescu, constituie un caz tipic de folosire a forței împotriva integrității teritoriale și independenței de stat a României, de încălcare flagrantă a acordurilor bilaterale și multilaterale opozabile ambelor state, a principiilor și normelor unanim admise ale dreptului internațional.⁵ Uniunea Sovietică a anexat prin puterea forței un teritoriu pe care care ulterior l-a ciopîrțit, incluzînd zonele strategice în componența Ucrainei - teritoriul R.S.S.M. a fost redus la 33.7 mii km². Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 4 noiembrie 1940 cu privire la stabilirea hotarelor între R.S.S. Moldovenească și R.S.S. Ucraineană a definitivat hotarele R.S.S.M. În cadrul Ucrainei au fost incluse partea de nord a Bucovinei și zona riverană Dunării și Mării Negre – județele Hotin, Cetatea Albă, Ismail.⁶ Argumentarea necesității extinderii teritoriale a unui regim totalitar conturează riscul justificării complexe a acestuia. Fărîmițarea teritoriului basarabean anexat a fost o tactică promovată în vederea ștergerii urmei istorice a acestui teritoriu, simplificării procesului de deznaționalizare, deplasării hotarului cu zone strategice într-un

1 Ciorănescu G., Basarabia, pămînt românesc, București, Ed. Fundației culturale române, 2002, p.20.

2 Șișcanu I., Raptul Basarabiei 1940, Chișinău, Ed. Ago – Dacia, 1993, p. 18-19.

3 Ibidem., p. 44.

4 Istoria Basarabiei de la începuturi pînă în 1998, Scurtu.I., Almaș D., Goșu A., Pavelescu I., Ioniță Gh., Șișcanu I., Enciu N., Cojocaru Gh., op.cit., p. 214.

5 Grecescu I., Nulitatea acordului Molotov-Ribbentrop și consecințele sale asupra Basarabiei, în Basarabia pămînt românesc, op.cit., p.110.

6 Istoria Basarabiei de la începuturi pînă în 1998, Scurtu.I., Almaș D., Goșu A., Pavelescu I., Ioniță Gh., Șișcanu I., Enciu N., Cojocaru Gh., op.cit., p. 223.

spațiu mai controlat și subordonat. Modalitatea Uniunii Sovietice de a-și „întoarce” ceea ce nu i-a aparținut de drept vreodată, necesita o careva „argumentare”. Întrucât una reală nu există a fost inventat mitul, care implantat cu grijă în societate, a evoluat în stereotip – un proces cu grave consecințe, fiindcă mitului i se poate dezgoli esența, iar depășirea stereotipurilor este mult mai anevoioasă.

Tezele expuse în „ Țările și regiunile lumii” într-o manieră aparent inocentă, în realitate concordează cu vechile concepte sovietice care brutalizează trecutul Spațiului Românesc, având menirea să debusoleze în continuare societatea. Pe parcursul timpului s-a format o „mitologie politică” rusă care este utilizată în vederea proiectării mesajului mobilizator pentru nostalgicii ce nu acceptă condamnarea negativismului în imperialismul țarist și sovietic. Deși falsitatea concepțiilor sovietice referitoare la trecutul Spațiului Românesc a fost demonstrată, ele continuă să fie întreținute de publicații cum ar fi cea amintită mai sus și altele scrise în același spirit. Contracurarea efectelor mitologizării și stereotipizării trecutului este un proces îndelungat care necesită demistificarea istoriei, întrucât din informații parțial sau total false nu pot fi formulate concluzii corecte.

VIZITA REGELUI FERDINAND I ÎN BASARABIA (18-24 MAI 1920)

Regele Ferdinand I al României, născut Ferdinand Victor Albert Meinrad von Hohenzollern-Sigmaringen la 12 (24) august 1865 în orașelul Sigmaringen din Sud-Vestul Germaniei. A fost unul dintre fiii Prințelui Leopold Hohenzollern (frate al regelui Carol I al României). Neavând moștenitori direcți, regele Carol I l-a preferat pe Ferdinand moștenitor prezumptiv al Coroanei, sub numele de „Alteță Regală Prinț de România” la 18 martie 1889.

La 29 decembrie 1892 Ferdinand s-a căsătorit cu Prințesa Maria de Edinburgh, nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii și a Țarului Rusiei Alexandru al II-lea. A devenit Rege al României la 28 septembrie 1914, fiind încoronat ca regele Ferdinand I Întregitorul la Alba Iulia la 15 octombrie 1922. S-a stins din viață la 20 iulie 1927 în gloria perioadei sale de domnie.

* * *

Între 18-24 mai 1920 Regele Ferdinand I a întreprins o impresionantă vizită în Basarabia, prima vizită oficială a Suveranului după Unirea din 1918. Cu 24 de ani în urmă, Ferdinand, atunci prinț al României, împreună cu prințesa Maria trecuse prin Basarabia în drum spre Moscova, pentru a participa la încoronarea țarului Rusiei Nicolai al II-lea, care a avut loc la 14 mai 1895¹. Cît privește afirmația că acest drum a fost făcut în vara anului 1894 este greșită².

Vizita din mai 1920 a avut loc după un itinerar bine stabilit. Pînă a sosi în Basarabia Regele Ferdinand I, însoțit de Regina Maria, Prințesa Elisabeta, generalul Alexandru Averescu, Prim-ministrul României, Dului Zamfirescu, ministrul de Externe, membru al Academiei Române Constantin Argetoianu, ministrul de Finanțe, Petre P. Negulescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Romulus Voinescu, directorul Siguranței generale, Miron Cristea, mitropolitul primat al României întregite (din 1925 primul patriarh al României – n.n.), Pimen, mitropolitul Moldovei ..., a efectuat o escală de trei zile în Bucovina³.

Ajunși la Suceava în dimineața zilei de 16 mai 1920, regele Ferdinand I și Regina Maria s-au bucurat de o primire triumfală⁴. Aflându-se prima dată în Bucovina, Suveranii României au preferat nespun de mult să viziteze în primul

1 Энгельгардт Б.А. Последняя коронация. Ист. повесть. Интербук, Таллин, 1990, стр.3; Жильяр П. Император Николай II и его семья. НПО «Мада», М., 1991, стр. 47.

2 Maria, Regina României. Povestea vieții mele, vol. II, Editura Eminescu, București, 1991, p. 75.

3 Adevărul, 19 mai 1920.

4 Universul, 19 mai 1920.

rând mănăstirea Putna, pentru a se închina în fața mormântului lui Ștefan cel Mare. La Putna înalții oaspeți au fost salutați de către Dimitrie Onciul, renumit istoric, Președintele Academiei Române¹.

La întoarcere, probabil de la Putna, întâmplarea făcuse ca în unul din satele de pe traseu, un buchet de flori, care avea și ramuri de brad, aruncat cu entuziasm din mulțimea ieșită în întâmpinarea automobilului cu Suveranii Țării, a lovit ochiul drept al Reginei Maria, provocându-i dureri cumplite. Din această cauză Suverana a stat câteva zile în vagonul regal².

A urmat apoi vizita bisericii Sfântul Nicolae (Bogdana) și a altor monumente istorice din Rădăuți³.

La 17-18 mai 1920 Regele Ferdinand a făcut cunoștință cu orașul Cernăuți, fiind foarte impresionat de monumentele istorice de aici, îndeosebi de Biserica și reședința mitropolitană. În a doua jumătate a zilei de 18 mai Regele Ferdinand I a vizitat primele localități din Basarabia Sulița Nouă și Hotin⁴.

Miercuri, 19 mai 1920, la ora 9³⁰ dimineața Regele Ferdinand I a sosit în Gara feroviară din Bălți, fiind întâmpinat cu căldură neobișnuită de către autoritățile orașului și mii de reprezentanți ai diferitor stări sociale din localitate și județ. Regina Maria, spre regretul tuturor a rămas și în acea zi în vagonul regal din cauza „accidentului” mai sus menționat. Printre personalitățile notabile prezente să-și întâmpine Regele și Regina au fost prefectul Ion Ionescu, primarul Grigore Sadovici, medicul primar Emilian Buzenchi, directorul Liceului „Ion Creangă” Nicolae Palamaru, proprietari de seamă D. Ciolac, V. Ciugureanu, I. Ioffe și mulți alții⁵. Aici se afla de asemenea și o delegație de țărani din județul Soroca în frunte cu prefectul.

Ca și pentru alte localități, vizita Regelui Ferdinand în Bălți a devenit un eveniment excepțional. „Gazeta Bălților”, publicație bilunară locală, a închinat acestui eveniment două articole „Oaspeți Mari” (15 mai 1920) și „Măreața primire a Suveranilor la Bălți” (1 iunie 1920), acesta din urmă inserat pe o pagină și jumătate de ziar. Reproducem doar câteva secvențe despre starea de spirit a populației bălțene față de vizita Suveranilor:

„Trăsuri împodobite cu flori, cu tricoloruri, treceau grăbite spre gară, ducând în ele lume după lume. Domnii în ținută de gală, doamne încărcate de buchete, ofițeri plini de decorații, se grăbeau cu toții să ajungă mai curând să vadă pe oaspeții așa de iubiți, așa de mari.

... Iar străzile în acest timp se umpleau de lume, școalele, armata, întreaga populație a orașului și multă lume venită din sate îndepărtate.

1 Ibidem.

2 Adevărul, 19 mai 1920; Gazeta Bălților, 1 iunie 1920; Regina Maria a României. Însemnări zilnice, vol. II, București, 2006, p. 149.

3 Universul, 19 mai 1920.

4 Adevărul, 19 mai 1920.

5 Gazeta Bălților, 1 iunie 1920.

... Gara era numai verdeață și flori”¹.

Evenimentul era cu adevărat extraordinar. Avea loc prima vizită a unui rege în orașul Bălți, și nu a unui rege oarecare, dar a Regelui Ferdinand I **Întregitorul** neamului românesc. Ulterior una din străzile centrale ale orașului Bălți a fost numită „Regele Ferdinand I” (azi str. Independenței – n.n.)

Despre primirea Regelui Ferdinand la Bălți, ca și în alte localități din Basarabia, pe larg au scris și publicațiile oficiale din România „Adevărul”, „Dimineața”, „Universul”, „Viitorul” etc.: „Entuziasmul era culminant, menționa cotidianul bucureștean „Viitorul”, ... Maiestatea Sa Regele a vizitat orașul Bălți escortat de 300 călăreți săteni, care au făcut garda Regelui”².

După primirea emoționantă de la Gară, regele, Principesa Elisabeta, alături de suita guvernamentală, au asistat la un înălțător serviciu divin, oficiat la Catedrala Sfântul Nicolae (construită în 1785), de un sobor de preoți în frunte cu protoiereul Vladimir Dimitriu. După aceasta Regele a luat parte și la serviciile religioase, la fel de impresionante, de la Sinagogă și bisericile comunităților poloneze și armene din oraș.

Solemnitățile desfășurate cu ocazia vizitei Regelui în Bălți au culminat cu defilarea elevilor școlilor, din rândurile căror s-au evidențiat liceele „Elena Gheșche” și „Ion Creangă”, a reprezentanților orașenilor și sătenilor din multe localități ale județului și ale trupelor militare în frunte cu generalul de divizie I. Jitianu³.

Atmosfera de sărbătoare a bălțenilor participanți la defilare a fost menținută și de renumitul Cor al Societății culturale „Simion Murafa” sub conducerea dirijorului George Paranici, profesor de muzică de la Școala Normală. După acea splendidă defilare, nemaivăzută vreo dată în Bălți, Suveranul a vizitat și Spitalul Zemstvei din localitate.

În drum spre Cercul Militar din Bălți, unde înalții oaspeți erau așteptați pentru a lua masa, privirile Regelui, Reginei și ale persoanelor care-i însoțeau au fost plăcut atrase „de o casă foarte frumos împodobită cu scorțuri pe motive românești”⁴. Era casa familiei profesorilor Poclitaru: Elena Poclitaru – profesoară de română la Liceul de fete „E. Gheșche” și Mihail Poclitaru – profesor de muzică la Liceul de băieți „Ion Creangă”, ieșiți și ei la poarta casei să-și vadă Suveranii Țării. Surprinși de emoțiile provocate de interesul marilor oaspeți față de casa lor, profesorii i-au invitat să le treacă pragul. S-a legat o convorbire interesantă. După o „amănunțită examinare a covoarelor cu care era împodobită casa”⁵, s-a mai aflat că ambii profesori erau vechi luptători pentru

1 Gazeta Bălților, 1 iunie 1920.

2 Viitorul, 22 mai 1920.

3 Gazeta Bălților, 1 iunie 1920.

4 Ibidem

5 Ibidem.

românism, că după 25 de ani de dăscălie în Macedonia, au preferat să-și continue apostolatul lor românesc și în Basarabia.

Și Cercul Militar avea să-l impresioneze pe rege și nu numai, cu frumoasa lui sală, pictată cu deosebită măiestrie de către pictorul Vintilescu¹.

Dintre luările de cuvânt adresate Regelui, în acel edificiu îndeosebi a impresionat cea a Președintelui Zemstvei județene Hinculov, care a ținut să reamintească că anume Zemstva de Bălți „cea dintâi a votat Unirea cu Patria Mamă”².

În cuvântul său de răspuns Regele Ferdinand I printre altele a remarcat: „Dați-mi voie să vă mulțumesc pentru sentimentele de dragoste ce mi le exprimați și să socot prea scumpe momentele pe care le trăiesc în mijlocul Dumneavoastră (în original, Dv – n.n.) aici. ... Sunt prea fericit că am regăsit aici pe aceia care au rămas deapururi un neam, unul și nedespărțit...”³

Prin mulțimea celor 200 de invitați la banchet se conturau figuri dintre cele mai distinse, ca de exemplu, a prefectului Ion Ionescu cu ținuta lui ceva mai impunătoare ca de obicei, a proprietarului Fabricii de bere S. Bristecico, cu barba sa de patriarh și nu în ultimul rând „figura blajină și emoționată a bătrânului [Nicolai] Stamate” (e vorba de fiul renumitului poet Cavaler Costache Stamate – n.n.), care la finele mesei s-a apropiat de regele României, sărutându-i cu plecăciune mâna⁴.

La ora 16⁰⁰ 19 mai 1920 Regele Ferdinand I și Regina Maria au plecat cu trenul spre Chișinău, fiind petrecuți cu aceleași aclamații entuziaste, urale și muzică.

Între timp Regina Maria s-a făcut mai bine. În ziua plecării din Bălți, Regina, mișcată și ea de cele aflate avea să scrie: „Nando⁵ și Lisaveta au vizitat Bălți [ul], unde au avut o extraordinar de călduroasă primire. Eu am auzit doar de departe ecourile. Ochiul meu este însă mult mai bine... și mâine voi putea să particip la primirea de la Chișinău”⁶.

În toate gările dintre Bălți și Chișinău, prin care a trecut trenul regal, lumea se aduna de la mic la mare pentru a-și saluta Suveranii dragi. Pretutindeni se făceau auzite aclamații, coruri și orchestre, care interpretau Imnul regal și cântece populare. În gara Strășeni, unde trenul avuse o scurtă oprire, Regele și Regina, încântați de atmosfera primirii cetățenilor din partea locului, au împărțit elevilor cărți și daruri⁷.

1 Ibidem.

2 Gazeta Bălților, 1 iunie 1920.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

5 Nando – diminutivul lui Ferdinand I, ce i se dăduse din copilărie de către părinți. Astfel l-a numit cu drag și Regina Maria – n.n.

6 Regina Maria a României. Însemnări zilnice, vol. II. București, 2006, p. 149.

7 Viitorul, 22 mai 1920.

Vizita Regelui Ferdinand I în Chișinău s-a început cu întâlnirea cordială de la Gara de tren la 20 mai 1920 ora 9³⁰ dimineața, unde înalții oaspeți au fost salutați de către Sergiu Niță, ministrul de stat pentru Basarabia, de prefectul și primarul orașului. Pe strada centrală Alexandru cel Bun, pe care urma să treacă cortegiul regal au fost ridicate arcuri de triumf. Edificiile principale ale orașului au fost frumos împodobite și luminate¹.

De la ora 10 Regele și Regina au asistat la un Te Deum în Catedrala orașului. Apoi în cinstea Suveranilor în centrul Chișinăului s-a desfășurat o frumoasă defilare a școlilor cu fanfare, a armatei și a miilor de orășeni și săteni².

La Primăria municipală a avut loc o impresionantă primire a Suveranilor, căror le-au fost prezentate autoritățile locale și cele mai notabile personalități din Basarabia.

În a doua jumătate a zilei de 20 mai s-au vizitat o serie de licee din Chișinău: Liceul Militar „Regele Ferdinand I”, Liceele de băieți „Bogdan Petriceicu Hașdeu” și „Alexandru Donici”, Liceul de fete „Regina Maria”, Muzeul Național de Istorie Naturală și unele instituții de binefacere³.

La banchetul de gală dat de către Primăria Chișinău în seara zilei de 20 mai în cinstea înalților oaspeți în Sala Cercului Cultural, la care au fost invitate peste 500 persoane, Regele Ferdinand I a ținut un impresionant toast, din care desprindem următoarele cuvinte: „Am răspuns unei dorințe de mult purtată în inima mea, punând piciorul meu pe pământul acesta, care odinioară fusese una din părțile cele mai roditoare ale Vechii Moldove. Primirea călduroasă ce ne-a fost făcută în toate orașele și satele, pe unde drumul ne-a dus, au pătruns inima noastră de o bucurie cu atât mai mare cu cât ne-a dat dovadă că iubirea de neam nu s-a stins în timp cât Basarabia a stat sub o stăpânire ce nu avea legături de suflet cu populațiunea moldovenească, care de veacuri alcătuiește talpa acestei țări”⁴.

La 21 mai 1920 Regele Ferdinand I și Regina Maria, însoțiți de întreaga suită au asistat la un parastas din Cimitirul eroilor⁵. Spre finalul vizitei din Chișinău în incinta Sălii Eparhiale reprezentanții clerului din Basarabia au fost primiți de către înalții Suverani. La această ceremonie au asistat membri ai delegației guvernamentale, miniștri plenipotențieri, reprezentanți ai autorităților civile și militare, membri ai corpului didactic, funcționari publici, veterani, studenți⁶.

1 Ibidem.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 Viitorul, 25 mai 1920.

5 Universul, 23 mai 1920.

6 Ibidem.

În seara de 22 mai 1920 Regele Ferdinand I și Regina Maria au plecat din Chișinău, unde spre sfârșitul anilor '30 Regelui Ferdinand i-a fost ridicat un superb monument.

Pe parcursul zilei de 23 mai, fiind o zi frumoasă de duminică, înalții oaspeți au vizitat Basarabeasca, colonia elvețiană Sabo, coloniile germane Leipzig și Tarutino, Valul lui Traian, Cetatea Albă, Arțizul și Bolgradul¹.

Vizita Regelui Ferdinand I din mai 1920 în Basarabia, nu a fost un act izolat, ci unul istoric, determinat de întreaga dezvoltare politică și social-economică a Țării după Unirea din 1918, care a impulsionat benefic procesul de integrare a Basarabiei cu România.

La 24 mai 1920 vizita Regelui Ferdinand I în Basarabia s-a încheiat, lăsând în inimile tuturor amintiri de neuitat. Regele Ferdinand I Întregitorul și Regina Maria întruchipau pentru întreaga Țară chipul Suveranilor ei, ce se identificau cu idealurile sfinte ale poporului român.

1 Ibidem, 24 mai 1920.

Renumitul critic și istoric literar, doctor habilitat în filologie Vasile Coroban în anii de studenție la Facultatea de Drept a Universității din Iași s-a remarcat nu numai prin cunoștințe profunde la materiile juridice, dar și prin editarea ziarului „VIAȚA UNIVERSITARĂ”.

Anterior, în anii 1922-1929, Vasile Coroban a profitat de avantajul de a-și face studiile la Liceul de băieți „Ion Creangă” din Bălți. Descendent dintr-o familie modestă de plugari din comuna Camenca județul Bălți, rămâne orfan de tată după terminarea școlii primare la numai 12 ani. I-a fost greu să se mențină în rândurile liceenilor, dar a știut să se impună ca un elev activ. Fiind influențat de idei socialiste, adeseori își manifesta printre elevi firea sa neîmpăcată prin opinii neordinare față de problemele sociale ale societății. Având o pasiune deosebită pentru lectură Direcția liceului i-a încredințat în cursul superior funcția de bibliotecar la Internatul „Vatra școlii”.

Bacalaureatul (din opt probe) l-a susținut la Bălți în sesiunea din iunie 1929, avându-l ca președinte al comisiei de examinare pe Constantin Brătescu, profesor universitar în geografie, membru corespondent al Academiei Române.

Din 174 candidați înscriși (de la Liceele „Ion Creangă” și „Domnița Ileana” din Bălți, „A.D. Xenopol”, „Domnița Ruxandra” și Tehnic Agricol din Soroca) s-au prezentat 146, dintre care la examenele în scris (la limba română și limba latină) au reușit 90, iar din aceștia la examenele orale (la română, franceză, latină, istorie, geografie și științele naturale) au trecut cu succes numai 58¹. Din cei 70 candidați înscriși de la Liceul „Ion Creangă” din Bălți s-au prezentat 62, dintre care la examenele în scris au reușit 43². Din aceștia examenele orale le-au susținut 29³, exact jumătate din numărul total al candidaților reușiți.

Primul examen Vasile Coroban l-a avut la 27 iunie 1929 la limba română (în scris), având subiectul „Nuvela în literatura română”⁴. Cele mai bune note le-a luat la limba franceză – 9 și la istorie – 8. La română (scris) – 7, la română (oral) – 7 și la științele naturale – 7⁵. În lista clasificării Vasile Coroban s-a plasat pe locul 10 din 58 candidați reușiți cu media 6,50⁶.

După absolvirea liceului Vasile Coroban a studiat doi ani la Facultatea de matematică a Universității din Cernăuți (1929-1931). Situația materială precară l-a făcut să-și întrerupă studiile în matematică. În pofida acestei situații, Vasile Coroban dorea nespuse de mult să-și continue studiile. A reușit să se înscrie în octombrie 1931 la Facultatea de Drept a Universității din Iași, obținând aprobarea cererii de a fi scutit de taxa pentru studii în primul curs 1931-1932⁷.

Era mândru că va studia la Universitatea din Iași, unde după Constantin Stere și Pan Halippa au studiat cu ardoare multe generații de studenți din Basarabia. A avut profesori renumiți: Traian Ionașcu (dreptul civil), N.T. Buznea (dreptul penal), Nicolai Dașcovici (dreptul constituțional), Petru Dragomirescu (dreptul comercial), Alfred Juvară (dreptul constituțional), Ilie Popescu-Spinei (dreptul roman), Gheorghe Zane (economie politică și finanțe)⁸.

La majoritatea materiilor studentul Vasile Coroban (cu matricola nr. 167) a demonstrat cunoștințe foarte bune⁹. De exemplu, a luat nota 10 la examenele: dreptul constituțional, dreptul roman – la 8 martie 1935, dreptul constituțional – la 5 noiembrie 1935¹⁰; nota 12 la examenele de licență: procedura civilă, economie politică, dreptul internațional, dreptul administrativ, dreptul comercial¹¹, în sesiunea ianuarie-februarie 1938; istoria dreptului, dreptul internațional – în sesiunea februarie 1939¹²...

Concomitent Iașul, unul din cele mai importante centre de cultură din România, oferea tânărului student posibilități nelimitate de afirmare

Anii de studii universitare ai viitorului savant au coincis cu criza economică mondială (1929-1933), de pe urma căreia au avut de suferit și mulți studenți din România, îndeosebi cei săraci. Impus de situație, Vasile Coroban a fost nevoit să depună cereri către Decanat de a fi scutit de taxă și pentru anul II de studii 1932-1933, la fel și pentru anul III 1933-1934, însă nu i s-a dat aprobare¹³. Aceste și alte împrejurări l-au determinat pe Vasile Coroban să se implice, împreună cu alți camarazi, în editarea unui ziar, care să apere interesele studenților. Ziarul a fost intitulat „*Viața universitară*”. Primul număr a apărut la 22 octombrie 1932, fiind cules la Tipografia „Opinia” din Iași situată pe strada Al. Lăpușneanu nr. 37. Vizavi de această adresă din subsolul ziarului figura numele *Vasile Coroban* cu funcția de *girant responsabil*¹⁴.

Ziarul apărea bilunar, având patru pagini și o ținută tipografică atractivă. Această interesantă publicație, probabil, a fost autorizată, fiind oferită publicului spre vânzare, în primul rând studenților, la prețul 3 lei exemplarul.

„Viața universitară” a fost o publicație de stînga, dar nu comunistă, fiind în mare parte un ziar antifascist. Deși încă în anii de liceu Vasile Coroban a fost afectat de unele dogme marxiste, în realitate nu a fost adeptul ideologiei comuniste. Ziarul aborda problemele sociale ale studenților nevoiași și condamna vehement fascismul. În editorialul „*Cuvânt înainte*” au fost formulate obiectivele ziarului.

„Publicația noastră, se sublinia în memorabilul articol, are un caracter studentesc, avînd deci menirea să constituie în primul loc un îndreptar dezinteresat și serios pentru tinerimea universitară. ... Prin noi va răsună glasul intereselor legitime ale majorității studentești.

Ne vom deda unei continue și minuțioase analize a problemelor universitare, vom păstra neînterupt contactul cu nevoile de toate zilele ale studențimii, vom indica soluțiile cele mai potrivite pentru apărarea sau cîștigarea revendicărilor economice ale studenților săraci. Vom organiza și vom patrona luptele studențimii nevoiașe pentru salvagardarea intereselor ei materiale... *Aceasta în primul rînd.*

Nu vom uita însă nici nevoile spirituale ale studențimii și ne vom strădui să devenim pentru tineretul universitar o călăuză morală sinceră și devotată”¹⁵.

În prima pagină a fost inserat și un mesaj al ziarului către studenții proaspăt înmatriculați în octombrie 1932 intitulat „*Către cei noi veniți*”¹⁶, cu scopul de a le apăra interesele sociale și a-i proteja de pericolul fascismului.

În primul număr s-a publicat o serie de materiale, care reflectau prin exemple și date concludente situația studenților: „*Situația studenților de la Universitatea din Iași*”, „*Situația de la Facultatea de Medicină*”, „*Studențimea și statul*”¹⁷.

De rînd cu aceste materiale, în pagina a doua se contura și articolul studentului Vasile Coroban „*Pe marginea unui Congres studentesc*”. Spre deosebire de alți autori, care-și semnau materialele, din motive lesne de înțeles, cu pseudonime, Vasile Coroban și-a semnat articolul cu numele său adevărat. În articolul nominalizat se aducea la cunoștință, că în vara anului 1932 la Bălți a avut loc un congres al studenților, convocat din inițiativa Cercului studenților din județul Bălți din cadrul Universității din Iași, „la care au luat parte tinerele vlăstare ale județului și orașului din toate centrele universitare”¹⁸. La acest congres, la care a participat, probabil, și autorul articolului menționat, s-au discutat diverse probleme sociale și culturale ale studenților.

Pagina a treia sub genericul *Literatură, Știință, Artă* a fost, în mare parte, consacrată scriitorului Maxim Gorki, aflat în viață la acea vreme. Publicarea lucrării lui M. Gorki „*Om vechi și om nou*” arată cât de mult era influențat și Vasile Coroban de propaganda sovietică eronată despre modul de viață din URSS¹⁹.

În ultima pagină au fost publicate două materiale închinatemei pericolului fascismului și războiului: „*Ancheta „Viații universitare” asupra fascismului*” cuprinde răspunsurile profesorului universitar român Petre Constantinescu-Iași la întrebările ziarului în problema fascismului²⁰ și articolul „*Ștefan Zweig și războiul*”²¹. Tot aici găsim și rubrica „*Știri*”.

Prin editarea ziarului „*Viața universitară*” studentul Vasile Coroban și-a demonstrat atât calități combative de apărător al intereselor celor nevoiași, în cazul dat al studenților, de luptător antifascist, cât și cele publicistice.

Conform unor date au apărut 4 sau 5 numere²², după care ziarul a fost interzis, fiind considerat periculos pentru ordinea publică. A fost intentat un dosar penal precăutat în 1936 de către Tribunalul din Huși²³. Studentul Vasile Coroban, fondator al ziarului „*Viața universitară*”, s-a ales cu 6 luni de detenție, pedeapsă pe care a ispășit-o în câteva închisori²⁴.

Deși în anii de studii s-a remarcat prin rezultate bune și foarte bune, aceste și alte împrejurări l-au făcut să susțină licența în drept destul de modest abia în februarie 1939²⁵.

Din motive necunoscute V. Coroban nu a funcționat în calitate de jurist. În primii ani de ocupație sovietică 1940-1941 și 1944-1947 a practicat publicistica. Din decembrie 1947 a activat ca cercetător științific (din 1969 – șef al Sectorului de Teorie a Literaturii) în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a RSS Moldovenești. În 1954 devine membru al Uniunii Scriitorilor.

În anii 1947-1959 s-a remarcat plenar ca profesor prin cursurile memorabile de literatură veche, modernă și contemporane la Universitatea de Stat din Chișinău. În 1958 a susținut teza de doctor în filologie, iar în 1978 și a tezei de doctor habilitat în filologie.

Cercetările istorico-literare ale lui Vasile Coroban cuprind literatura română veche, clasică și contemporană și, parțial, literatura universală. Din scrierile sale de referință despre literatura română veche și cea clasică menționăm: „*Cronica Ion Neculce. Viața și opera*” (1956), „*Vasile Alecsandri. Viața și opera*” (1957), „*Dimitrie Cantemir – scriitor umanist*” (1973)...

Literatura contemporană din Moldova (din stânga Prutului) a fost analizată în renumita lucrare „*Romanul moldovenesc contemporan*” (1969, ediția întâi; 1974, ediția a doua), care „rămâne și astăzi cea mai remarcabilă realizare a criticii moldovenești contemporane”²⁶, și într-o serie de studii critice: „*Studii și articole de critică literară*” (1959), „*Studii de teorie a literaturii*” (1979), „*Studii, eseuri, recenzii*” (1980), „*Scrieri alese*” (1983)...

Opera literară a marelui cărturar Vasile Coroban a fost în repetate rânduri înalt apreciată în diverse studii semnate de către colegi de breaslă, specialiști

consacrați din domeniul literaturii, de foști discipoli, scriitori, fiind cu prisosință evocate și calitățile sale excepționale ca Om, Profesor și Savant, care au făcut din numele său legendă. Punctăm doar câteva aprecieri ale contemporanilor săi:

– Nicolae Corlăteanu, profesor universitar, academician: „generații întregi de licențiați ai USM au fost ... discipoli ai profesorului cu literă mare, care a fost și rămâne neuitatul Vasile Coroban, iertându-i toate slăbiciunile”²⁷.

– Ion Druță, scriitor, academician: „a fost ... unul din cei mai dotați cărturari ai noștri, un critic înzestrat cu o rară intuiție, un sânguincios cercetător al scrisului literar, un savant fundamental al proceselor literare și culturale în genere”²⁸.

– Constantin Popovici, academician: „Dacă ar fi fost puse la cântar adevăratele merite, Coroban ar fi trebuit să fie între primii membri ai Academiei”²⁹.

Opera lui Vasile Coroban va dăinui peste vremuri ca una din cele mai reprezentative realizări ale culturii românești din Republica Moldova.

Note:

1. Arhivele Naționale ale României, Fondul Ministerul Instrucțiunii, dosarul 461/1929, f. 4, 5, 8, 29, 35.
2. Ibidem, f. 29.
3. Ibidem, f. 3, 35.
4. Ibidem, f. 26.
5. Ibidem, f. 16, 17.
6. Ibidem, f. 35.
7. Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale ale României. Fondul Facultatea Drept, Licențiați 1939, dos. 91/1939, f. 30
8. Ibidem, f. 1-12; dos. 189/1931-1936 f. 785, 820, 937; dos. 161/1936-1942, f. 25.
9. Ibidem.
10. Ibidem, dos. 189/1931-1936, f. 785, 820, 937.
11. Ibidem, dos. 261/1938, f. 24, 28, 31, 32, 36, 45; dos. 263/1938, f. 61.
12. Ibidem, dos. 263/1938, f. 65, 69.
13. Ibidem, dos. 91/1939, f. 24, 38, 39.
14. Viața universitară, 22 octombrie 1932.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. Ibidem.
21. Ibidem (Zweig Ștefan (1881-1942), scriitor austriac – n.n.).
22. Am cercetat doar primul număr al ziarului „Viața universitară”, celelalte numere nu le-am descoperit – n.n.
23. Limba Română, nr. 6-12, 2000, p. 105 (Vezi Note autobiografice ale lui V. Coroban – n.n.).

24. Ibidem; Arhiva Universității de Stat din Chișinău. Fondul nr. 1, inv. 5, dos. 294, f. 5.
25. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale ale României. Fondul Rectoratul Universității din Iași, dos. 1935/1939, f. 37.
26. Anatol Gavrilov, Curajul opiniei personale. *Limba Română*, nr. 6-12, 2000, p. 112.
27. Nicolae Corlăteanu, Discipoli credincioși. *Limba Română*, nr. 6-12, 2000, p. 116.
28. Ion Druță, Vasile Coroban. Replica, paharul și onoarea. *Săptămâna*, 5, octombrie, 2007, p. 11.
29. Constantin Popovici. Cu Vasile Coroban împreună. *Limba Română*, nr. 6-12, 2000, p. 115.

CORELAȚIA DINTRE SPORT, IDEOLOGIE ȘI POLITICĂ ÎN REGIMURILE TOTALITARE. CAZUL RSS MOLDOVENEȘTI

Rezumat: *The Soviet sport was a power in world sport, resulting from its representatives, who were from various Union republics, memorable performances hard to forget. Considered the “Golden legacy” of the Soviet period both because of developed infrastructure and training methodology, the sport has generated one of the fundamental myths of “unity” of the Soviet people. However, beyond this “instrumentalist” side of the Soviet sport, its development during the Soviet era was marked by numerous contradictions and ambiguities, inherent probably in the context of the totalitarian regime. The article approaches the issue of sport and politics in two dimensions: the first is related to the general trends in the Soviet Union and the second to the particular case of the Moldovan SSR.*

Cuvinte cheie: Sport, Ideologie, Politică, Uniunea Sovietică, RSS Moldovenească.

Introducere

Sportul sovietic a fost putere în lumea sportului mondial, generând din partea reprezentanților săi, care erau originari din diferite republici unionale, performanțe memorabile și greu de uitat. Considerat a fi „moștenirea de aur” a perioadei sovietice, atât datorită infrastructurii dezvoltate, cât și a metodologiei de pregătire elaborată, sportul a generat unul din miturile fundamentale ale „unității” poporului sovietic. A. Sineavski a numit sportul una din componentele principale care alcătuiau modul de viață sovietic, alături de „tehnicism, evidență și control” [10, p. 43]. Cu toate acestea, dincolo de această latură „instrumentalistă” a sportului sovietic, evoluția sa în perioada sovietică a fost marcată de multiple contradicții și ambiguități, inerente în condițiile anormalității de funcționare a regimului totalitar sovietic.

Articolul de față încearcă să prezinte legătura dintre sport, ideologie și politică în două dimensiuni diferite, dar în același timp conexe. Pe de o parte încearcă să elucideze legătura între sport și politică în URSS, în mod special în contextul Războiului Rece când confruntarea dintre cele două supraputeri a antrenat și performanțele sportive. Pe de alta, articolul abordează relațiile dintre sport și politică în cadrul unui studiu de caz, cum ar fi cel al RSS Moldovenească, unde sportul a avut mai multe componente, inclusiv de deznaționalizare, ideologizare și atomizare a societății.

Sportul ca politică de stat în URSS

Sistemul sportiv sovietic, ca parte a regimului totalitar sovietic, a împărțit aceleași forme de organizare specifice altor forme de activitate socială: conducere administrativă centralizată, susținere financiară exclusivă din partea statului și influența politico-ideologică asupra activității sale. Puterea sovietică a înțeles foarte curând importanța sportului pentru educarea ideologică a tinerei generații și a decis că „sportul trebuie transferat de la funcționarea sa independentă sub auspiciile și controlul Partidului Comunist, Komsomolului, sindicatelor și Armatei Roșii” [11, p. 52]. Cu variațiuni în intensitatea aplicării sale, acest principiu a fost valabil de-a lungul existenței Uniunii Sovietice, iar sloganul „Sportul este în afara politicii” practic nu a fost niciodată respectat în statul sovietic. Potrivit unor cercetători ruși, anume în URSS dependența sportului față de politică a fost adusă la perfecțiune, ca nicăieri în altă parte a lumii [8, p. 4].

Sportul a început să fie organizat în URSS începând cu anul 1918. În acest sens a fost creată Direcția principală pentru formarea militară universală (Главвсегобуч), care pe lângă instruirea militară masivă a populației, avea misiunea de a organiza cultura fizică și sportul, care era văzută ca o componentă indispensabilă a pregătirii militare. În toamna anului 1918 a fost creat primul club militar de sport din Petrograd, apoi aceleași cluburi au fost deschise în mai multe orașe. Datorită tentei militare și ideologice în perioada respectivă regimul era reticent față de orice formă de performanță sportivă. Spre exemplu în anii 1924-1926 autoritățile sovietice au inițiat o campanie “anti-fotbalistică”, acest sport fiind considerat o activitate “nonproletară”, iar organizarea campionatelor de fotbal a fost interzisă în această perioadă [4, p. 19].

Activitatea sportivă era realizată în URSS centralizat, iar organul abilitat cu administrarea sa era Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport, creat în 1936, și care avea structuri de acest gen în toate republicile unionale. Cu fiecare an sportul sovietic lua amploare, crescând în masivitate. Sportivii sovietici erau pregătiți în sensul “conștientizării pericolului unui atac capitalist asupra țării”, iar sportul era pentru ei o formă de pregătire pentru apărarea “patriei”. Reprezentativ pentru această stare de spirit al sportului sovietic era versul lui V. Maiakovski: “mușchiul tău, respirația și corpul antrenează-l cu folos pentru militarie”.

În 1931 a fost introdusă prima etapă a complexului de educație fizică “Gata pentru Muncă și Apărare al URSS” (ГТО), care a obligat toți tinerii sovietici să subscrie la îndeplinirea acestor normative, iar această directivă a fost valabilă invarial de-a lungul perioadei sovietice.

Masificarea sportului se făcea prin intermediul creării asociațiilor sportive, iar cele mai importante erau asociațiile Armatei Sovietice (ТСКА sau SKA), care centralizau tinerii apti de a satisface serviciul militar, și cele ale Ministerului Afacerilor Interne („Dinamo”). În anul 1923, la inițiativa Direcției Politice Centrale (poliția politică sovietică), în Uniunea Sovietică era creată Asociația Sportivă „Dinamo”, iar aceste cluburi - în cadrul Uniunii Sovietice, dar și în cadrul blocului comunist din Europa de Est - erau asociate cu Ministerul Afacerilor Interne [11, p. 54]. În luna mai 1936 a fost adoptată decizia autorităților sovietice de organizare a 64 asociații „benevole” sportive după modelul asociațiilor „Dinamo” și „Spartak”. În perioada sovietică aceste asociații aveau în rândurile lor peste 50 milioane de oameni.

După al doilea război mondial, în contextul genezei Războiului Rece, sportul sovietic a suferit o mutație profundă în strategiile regimului totalitar sovietic. Confruntarea cu Statele Unite și cu lumea occidentală a determinat angrenarea plinară a sportului ca „instrument” politic și ideologic pentru demonstrarea „superiorității” modelului comunist de dezvoltare [8, p. 65]. În asemenea circumstanțe sportului i s-a imprimat o orientare de performanță, competitivă, iar punctul de pornire în această schimbare este decizia Consiliului de Miniștri al URSS din 1947 privind „Măsurile de creștere a rezultatelor tehnico-sportive a sportivilor sovietici” [9]. Medaliile sportivilor sovietice pe marile arene sportive ale lumii erau de natură să întrețină și să contribuie la amplificarea mitului sovietic privind supremația „orânduirii socialiste”, considerată a fi principala generatoare a acestor performanțe.

Este adevărat că sportivii sovietici puteau pierde la fel de rapid toate onorurile acumulate de-a lungul carierei sportive, printr-o decizie arbitrară a partidului, dacă performanțele lor nu se ridicau la nivelul așteptărilor ideologice. Astfel mai multe titluri de „Maestru Emerit al Sportului”, cel mai înalt calificativ de măiestrie în sportul sovietic, a fost în nenumărate cazuri retras sau respins pentru „comportament nesportiv”, „încălări ale regimului sportiv” sau din motive politice. Printre cazurile cele mai faimoase cazuri de implicare politică putem enumera:

1. În timpul represiilor staliniste, sportivilor reperați le erau retrase calificativul de „Maestru Emerit al Sportului”. Cele mai cunoscute sunt cazurile fraților Alexandru, Andrei și Nikolai Starostin, lipsiți de titluri în 1941 (titlul le-a fost reabilitat în 1955) [18].
2. După înfrângerea echipei naționale de fotbal a URSS în fața echipei Iugoslaviei la Jocurile Olimpice din 1952, de titluri au fost lipsiți antrenorul Boris Arkadiev, jucătorii Konstantin Beskov și Valentin Nikolaev. Înfrângerea a fost considerată inacceptabilă în condițiile

rupturii sovieto-iugoslave și a conflictului ideologic și politic dintre URSS și Iugoslavia (mai târziu titlul a fost restabilit) [17].

3. În urma înfrângerii în 1971 de către R. Fisher în meciul pentru titlul mondial la șah (cu scorul de 0:6) șahistul sovietic Mark Taimanov fost supus unei percheziții la vamă, unde i-a fost descoperită cartea a lui A. Soljenișin „В крyге первом”, publicată în limba rusă în Occident. Acuzat de atitudine „neserioasă” față de interesele statului, sportivul a fost scos din echipa națională, lipsit de titlul sportiv și i s-a interzis participarea în străinătate pentru o perioadă de 2 ani (titlul a fost restabilit abia după 20 de ani) [16].

Natura politică, ideologică, militară a sportului sovietic a lovit profund în esența sportului, care prin însuși natura sa este apolitic, menit să apropie popoarele, să dezvolte plener, liber membrii unei societăți, dar și să le ofere posibilitatea unor beneficii materiale pe măsura performanței, efortului și talentului. În statul sovietic sportivii erau elevi, studenți, militari, muncitori, ingineri, profesori sau economiști, angajați în câmpul muncii și erau plătiți cu salarii. Asta din cauza că, teoretic, fotbalul era considerat o activitate benevolă, iar recompensele financiare, veniturile sau sponsorizările din sport erau interzise de regimul sovietic oficial. „Vânarea” acestor venituri a fost una din preocupările majore ale Comitetului pentru Cultură și Sport din URSS, în acest sens existând chiar legea din 25 februarie 1972 „Privind unele manifestări nesănătoase din anumite probe de sport și mai ales din fotbalu”, care chema la contracararea oricăror forme de recompense sau venituri în afară celor prevăzute de legislația sovietică [AOSPRM, fond 51, inventar 35, dosar 199, f. 159].

Comunismul, prin însăși natura sa, era împotriva dezvoltării capacităților intelectuale și necesităților indivizilor pentru o viață liberă, a pedepsit și a stopat dezvoltarea multor generații de oameni din lumea sportului. Cea mai mare pedeapsă a fost probabil pedeapsa de a sta închis în interiorul URSS pentru cei mai talentați sportivi și antrenori. Sportul a fost transformat într-o armă a propagandei comuniste, într-o supapă pentru a atrage atitudinile negative față de regimul comunist, ca un filtru pentru prevenirea unei eventuale opoziții. Sportul ca distracție este văzută de R. Edelman ca una din modalitățile prin care societatea sovietică evita seriozitatea politică și ideologică a statului sovietic, o neglija [12, p. 14, 55].

Imposibilitatea circulației în exterior, absența libertății schimbului de idei, a liberei exprimări la nivelul valorii și a meritului real constituie fără îndoială cele mai nocive elemente ale sistemului sportiv sovietic.

Sportul în Basarabia interbelică

Unul din marile stereotipuri prezente atât printre amatorii sportului din Republica Moldova, cât și în societatea moldovenească în general, este faptul că sportul din republică a apărut și s-a dezvoltat plener exclusiv în perioada URSS, iar „moștenire” sovietică este unicul fundament viabil pe care se construiește sportul moldovenesc de după independență.

Ambele aceste clișee pot fi ușor înlăturate prin oferirea unui istoric al evoluției sportului basarabean în cadrul României întregite.

După Primul Război Mondial Basarabia, împreună cu alte provincii românești înstrăinate – Transilvania, Banat sau Bucovina, a devenit parte integrantă a unui stat românesc unitar. Sportul a început să fie organizat în Basarabia către anul 1920, când este atestată existența unor echipe de fotbal precum „Fulgerul”, „Makaby”, „Hackoah”, „Makaby-Tighina” și unui campionat separat, care se numea „Liga Basarabeană”, și care includea de asemenea echipele din Bucovina, o altă provincie românească. Liga era alcătuită din echipele „Sporting” (Chișinău), susținută de organizația regională a Căilor Ferate Române, „Mihai Viteazul” (Chișinău), susținută de funcționarii și militarii provinciei, „Macaby” (Chișinău) și „Hackoah” (Cernăuți), susținute de mediile de afaceri evreiești, și „Fulgerul” (Chișinău) [15].

În ciuda dificultăților legate de efectele de război și de procesul de integrare în noile structuri românești, sportul din Basarabia s-a revigorat rapid și începea tot mai mult să capete contur. Fotbalul a fost indiscutabil cel mai popular sport în provincie și nu este întâmplător faptul că primele campionate oficiale organizate aici în perioada interbelică au fost cele de fotbal. „Fulgerul” Chișinău a fost prima echipă din Basarabia care, în 1924, a participat în campionatul României, iar în 1926 ea a fost urmată de echipa „Mihai Viteazul” [4, p. 84].

Posibilitatea unor meciuri amicale cu echipe din alte orașe românești (București, Cluj, Arad etc.) au îmbunătățit substanțial calitatea sportului în Basarabia și au stimulat procesul de integrare a acestuia în statul român. Spre exemplu în 1927, orașul Chișinău a fost vizitat de campioana României – echipa „Venus” București – care a jucat un meci amical cu echipa locală „Mihai Viteazul” [4, p. 84]. Sportul și-a extins arealul geografic în perioada interbelică și asociații sportive au apărut în multe orașe ale Basarabiei (Tighina, Bălți, Orhei etc.). Printre cele mai cunoscute putem enumera: „Sportul Municipal”, „Mihai Viteazul”, „Sporting” (Chișinău), „Astra”, „Grafica”, „Locomotiv” (Tighina), „Casa Poporului”, „Viching”, „Sparta” (Orhei), „Studentii”, „Venus”, „Mihai Viteazul” (Bălți) [5, p. 222].

În 1926 echipa „Mihai Viteazul” a învins în Liga Basarabeană (primii campioni au fost Șvedki, frații Vasilevski, Muria, Cusichin, Perepeliuc,

Lopușner, Antoniu, frații Vîlcu și Dronder [14], iar în 1928 campioană a devenit “Sporting” Chișinău [13]. Trebuie să remarcăm faptul că istoria fotbalului interbelic basarabean a fost o confruntare permanentă între “Mihai Viteazul” și “Sporting”, acestea succedându-se una pe cealaltă în clasamente. Cele două echipe concentrau cei mai buni fotbaliști ai momentului, cum ar fi Cearughin și Sabatin (transferați ulterior la “Venus” București, campioana României), cei trei frați Vîlcov, mari glorii ale fotbalului basarabean interbelic (transferați de asemenea la “Venus” București și campioni ai României cu această echipă în anii 1933-1934, 1937-1938, 1939-1940) sau Alfred Einsenbeisser-Fieraru (care a jucat pentru echipa națională a României la Cupa Mondială din Uruguay în 1930) [15].

Istoriografia sovietică pretindea că autoritățile române promovau o politică de românizare forțată în provincie, care, pe lângă discriminarea generală a minorităților, ar fi avut efecte discriminatorii și în sport prin faptul că asociațiile sportive și cluburile erau naționaliste și exclusiviste, acceptând doar etnici români și excluzându-i pe reprezentanții altor naționalități. Documentele din arhivedemonstrează inconsistența acestor afirmații. Listele cu membrii asociațiilor sportive din Basarabia, descoperite de autorii cercetării, arată că acestea aveau în componența lor reprezentanți ai diferitor naționalități care locuiau în Basarabia: ruși, ucraineni, evrei, găgăuzi, bulgari, polonezi ș.a. (Kornilov, Finkelshtein, Tkacenko, Krafcenko, Sabatin,, Voronetski, Cearughin, Ianovschi, Vasilevski, Antoniu, Cushkin, Svetcovski, etc) [Arhiva Națională București, Fond 396/394, fila 46-114].

Putem spune cu siguranță că sportul în Basarabia interbelică a dezvoltat frumoase tradiții cu caracter local și național, iar prin intermediul sportului românesc era integrat plener în comunitatea sportivă internațională.

Sport, ideologie și politică în RSS Moldovenească

Cercetarea privind evoluția sportului moldovenesc în regimul comunist a constatat o penurie sau chiar absență a lucrărilor referitoare la acest subiect, iar în asemenea circumstanțe instrumentele principale pe care s-a mizat au fost prelucrarea documentelor de arhivă, a informațiilor din ziarele și revistele timpului, care au reflectat dezvoltarea sportului în perioada respectivă, elaborarea unei istorii narative a fotbalului, prin realizarea diferitor interviuri și dialoguri cu antrenori, jucători, jurnaliști, activiști de partid din perioada sovietică, arbitri, care au fost implicați în sportul moldovenesc în perioada sovietică și continuă, și în prezent, să fie conectați la realitățile sportive din țara noastră. Cercetarea a beneficiat de asemenea de realizarea unei anchetei sociologice printre diferite grupuri-țintă conectate cu lumea sportului, iar scopul principal a fost identificarea percepției respondenților asupra evoluției sportului

în perioada vizată. Anchetele au implicat profesori universitari din diferite instituții superioare din Moldova, experți și specialiști ai sportului, antrenori și jucători, jurnaliști, arbitri, oficiali din federații (anchetele au implicat douăzeci de participanți).

a. Instaurarea sportului sovietic în Basarabia

Re-încorporarea forțată a Basarabiei în cadrul Uniunii Sovietice și transformarea acesteia în RSS Moldovenească a fost un proces extrem de traumatizant pentru acest teritoriu și locuitorii săi. Mulți reprezentanți ai populației locale au fost nevoiți să emigreze în Vest (multi etnici români – spre România propriu-zisă), mulți alții au fost deportați de autoritățile sovietice spre Est, ca rezultat al politicilor de colectivizare și deznaționalizare, iar mii au pierit în urma foametei din 1946-1947.

Urmând bine cunoscutul principiu sovietic „distrugerea vechiului, construcția noului”, autoritățile sovietice au nimicit nu numai fundamentele politice, economice și sociale ale perioadei interbelice, dar au făcut “tabula rasa” din sport, anihilând tradițiile sportive dezvoltate anterior.

Aplicarea modelelor sportive sovietice în nou-creata RSSM a început în 1940, imediat după anexare. Potrivit arhivelor, în anul 1940-1941 în RSSM era o penurie completă de specialiști în domeniul sportului, care s-au retras în România în contextul ocupației sovietice. În toată republica existau 16 specialiști cu studii superioare în educație fizică, 32 cu studii medii și 150 specialiști de cursuri începătoare. În același an au început activitatea și sovietele republicane ale asociațiilor sportive „benevole”: „Dinamo”, „Spartak”, „Lokomotiv”, „Kolos” („Spicul”), „Burevestnik”, „Bolșevik”, „Pișcevik”, „Uciteli” („Învățătorul”), „Rezervele de muncă”, organizații reproduse după tiparele deja existente în URSS [AOSPRM, fond 52, inventar 3, dosar 435, f. 17]. Scurta perioadă de ocupație sovietică nu a permis în mare măsură masificare și ideologizarea basarabenilor prin intermediul sportului, însă deja la începutul anului 1941 organele de sport sovietice raportau că numărul celor înregimentați în aceste organizații era de 50 mii membri [AOSPRM, fond 52, inventar 3, dosar 435, f. 17].

După al doilea război mondial, RSSM a făcut parte plinar din Uniunea Sovietică, un stat care a avut Partidul Comunist la guvernare, înarmat cu ideologia marxist-leninistă, care controla fiecare aspect al activității în interiorul țării, care folosea sistemul economic de comandă bazat pe controlul statului asupra mijloacelor de producție și planificare centralizată [3, p. 208]. În consecință, evoluția sportului moldovenesc sovietic ca parte a sistemului sovietic totalitar a reflectat complexitatea realităților care derivau din acest sistem: o conducere administrativă strict și puternic centralizată, finanțare

exclusivă din partea statului și control ideologic și politic asupra activității sportive.

Statul sovietic era responsabil de organizarea, susținerea financiară și controlul deplin asupra sportului și fotbalului. Principalul organ însărcinat cu organizarea sportului în Uniunea Sovietică a fost Comitetul de Stat pentru Cultură Fizică și Sport, care de-a lungul existenței sale a suferit mai multe denumiri de titulatură, dar nu și de esență – de a controla și a dirija sportul sovietic.

b. Sportul moldovenesc sovietic: funcții, manifestări, consecințe

Sportul a avut de jucat mai multe funcții în modelarea societății sovietice, iar majoritatea dintre ele au fost valabile și în cazul societății sovietice moldovenști: funcție de ideologizare, masificare, atomizare, funcție de „distracție”, într-un sens în care încă Imperiul Roman l-a descoperit, în vederea devierii atenției publice de la problemele statului. Dar dincolo de aceste aspecte general valabile pentru întreaga societate sovietică, sportul sovietic a avut în RSSM o tentă de deznaționalizare, de rusificare și sovietizare, iar instrumentele prin care s-au realizat acestea au fost dintre cele mai subtile, de multe ori insesizabile la prima vedere. Iar unul din cele mai răspândite instrumente a fost deznaționalizarea prin aflulul de specialiști alogeni, de cele mai multe ori ruși, care a făcut ca românii din RSSM să fie lăsați în educația fizică pentru o perioadă de cizeci aproape în totalitate la discreția „fizkulturnicilor” sovietici, pasibili de rusificare și ideologizare.

Acest lucru a început a fi inoculat printre basarabeni încă din momentul primului an de ocupație postbelică. În raportul privind activitatea Comitetului pentru educație fizică și sport pe lângă Consiliul de Miniștri a RSSM pentru anul 1944 constatăm faptul că cea mai mare problemă era lipsa specialiștilor în domeniu – „erau 20 de specialiști în total, iar sportul moldovenesc avea nevoie de 137”, considera Comitetul [AOSPRM, fond 51, inv.2, dosar 196, f. 26]. Faptul este firesc de explicat în condițiile în care în urma ocupației sovietice în Chișinău la 24 august 1944 au mai rămas 70 de învățători [AOSPRM, fond 51, inv.2, dosar 36, f. 152], din 980 învățători în județul Soroca au rămas 83, în județul Bălți din 2 180 au rămas 240 învățători, iar în orașul Bălți din 240 au rămas 18 învățători. Prin urmare organele sovietice locale cereau 5 000 învățători, iar Comisariatul pe Învățământ la RSFSR a trimis aici până la sfârșitul anului 155 învățători [AOSPRM, fond 51, inv. 2, dosar 196, f. 165].

Biroul Politic al CC al PC (b) din Moldova obliga în 1945 Comitetul Unional pentru Educație Fizică și Sport să trimită în RSSM 25 specialiști cu studii superioare, 50 cu studii medii și 20 de specialiști pentru funcțiile de conducere [AOSPRM, fond 51, inv. 3, dosar 435, f. 21]. La aceste cereri,

locțiitorul președintelui Comitetului Unional, V. Ukraințev, răspunde cu nonșalanță „...la ce vă trebuie cadre? Voi trăiți la sud, cadrele vor veni de la sine” [AOSPRM, fond 51, inv. 3, dosar 435, f. 39].

Ședința Biroului CC al PC (b) din Moldova din 18 iunie 1946 constata faptul că organele de conducere a sportului nu se ocupau nesatisfăcător cu alegerea și educarea cadrelor naționale de educație fizică. În aparatul Comitetului pentru Educației Fizică și Sport (inițial s-a numit „Comitetul Fizkulturii” [AOSPRM, fond 51, inv.2, dosar 196, f. 20]) nu exista niciun moldovan, din 82 de lucrători în educația fizică din republică, doar 9 erau moldoveni [AOSPRM, fond 51, inv.4, dosar 11, f. 312], iar din 60 de studenți ai tehnicumului de educație fizică și sport, creat în 1945, doar 8 erau moldoveni [AOSPRM, fond 51, inv.4, dosar 438, f. 86].

Prin decizia Biroului se cerea restructurarea radicală a activității Comitetului Republican pentru Educație Fizică și Sport, concentrând atenția asupra dezvoltării unui caracter de masă a activității de educație fizică, atragerea celor care practică educația fizică în viața social-politică a republicii pentru îndeplinirea planului cincinal de restabilire și dezvoltare a economiei naționale. Dar de asemenea se cerea întărirea organizațională a colectivelor de cultură fizică și crearea unor noi colective în kolhozuri și sovhozuri, școli, întreprinderi, sate și orașe, pentru a le transforma în organizații de cultură fizică de mase, care „participă activ în refacerea și înflorirea țării” [AOSPRM, fond 51, inv. 4, dosar 11, f. 313].

Culmea controlului partidului asupra vieții sportive era demonstrată prin implicarea chiar în stabilirea tehnicii de îmbunătățire a performanței sportive, Biroul Politic atragând atenția asupra ridicării tehnicii sportive la atletism printre „fizkulturnicii” din RSSM [AOSPRM, fond 51, inv.4, dosar 11, f. 313].

Tenta discriminatorie, anti-națională, poate fi depistată și în organizarea delegației moldovenești la parada sportivă unională, care urma să se desfășoare în iunie 1946 la Moscova. Dintr-o delegația de 250 oameni, rușii reprezentau 124 persoane, moldovenii – 67, ucrainenii – 35, evrei – 9, alte naționalități – 7 [AOSPRM, fond 51, inv.4, dosar 438, f. 115].

Din momentul instaurării regimului comunist avea loc și militarizarea sportului, conform directivelor venite de la Moscova. În iulie 1945 normativele „Gata pentru muncă și apărare” (GTO) erau susținute de aproximativ 3 mii tineri [AOSPRM, fond 52, inv. 3, dosar 435, f. 29], iar în școli lecțiile de educație fizică și sport erau văzute într-un tot întreg cu lecțiile de pregătire militară [AOSPRM, fond 52, inv. 3, dosar 435, f. 31].

Sportul era structurat în asociațiile sportive benevole unionale, care reprezentau diferite sfere de activitate din cadrul statului sovietic. Printre acestea putem enumera: „Kolhoznicul” (asociația sportivă a muncitorilor din mediul

rural), „Moldova” (asociația sportivă a sindicatelor din Moldova), “Dinamo” (asociația sportivă a Ministerului de Interne), “Burevestnik” (asociația sportivă a studenților), „Rezervele de Muncă” (asociația școlilor profesionale și tehnice), „Locomotiv” (asociația lucrătorilor de la Căile Ferate), „Spartak” (asociația lucrătorilor din sfera deservirii), „Medic” (asociația sportivă a lucrătorilor din sfera medicală), „Pișcevik” (asociația sportivă a lucrătorilor din industria alimentare), etc. [AOSPRM, fond 51, inv. 4, dosar 438, f. 189]. Toate aceste asociații unionale erau organizate în mod similar în republicile sovietice și au dezvoltat sisteme competitive de întreceri, cu bugete consistente, care culminau cu jocuri unionale ale asociațiilor respective.

Datorită implicării partidului și statului în organizarea sportului, putem spune că sportul de masă era bine structurat, mai ales că era văzut ca un instrument util pentru masificarea și ideologizarea societății moldovenești. La fel ca în alte părți ale Uniunii Sovietice, Moldova Sovietică a cunoscut o sistematizare a sistemului competițional raional, orășenesc și republican și o stimulare puternică a caracterului său de masă [Boguș, Țicu 2004, p. 29].

De asemenea, datorită sistematizării și organizării sportului în Uniunea Sovietică, sportivii moldoveni au avut acces direct la campionatele sovietice, care erau organizate în ligi diferite, iar cluburile din republică au avut oportunitatea să întâlnească cele mai puternice cluburi sovietice și să aibă acces la experiența acumulată de sistemul sportiv sovietic. În același timp asistența financiară centralizată din partea statului a asigurat sportului o stabilitate a situației economice, crearea unei bune infrastructuri sportive (stadioane și săli de sport mici, mijlocii, mari, atât în mediul urban, cât și la sate) și accesul masiv al populației la această infrastructură.

Toate aceste circumstanțe au influențat pozitiv evoluția multor aspecte ale sportului în RSSM, deși această evoluție a fost extrem de contradictorie și abigvă, marcată de multiple momente negative.

În ceea ce urmează vom prezenta aceste aspecte reieșind din dezvoltarea fotbalului, care a fost sportul cel mai popular și cel mai masiv din RSSM. De la debutul său în cadrul competițiilor din Uniunea Sovietică, în fotbalul moldovenesc a fost stabilită o tradiție menținută de-a lungul perioadei sovietice și considerată unul din cele mai negative aspecte ale acesteia – neglijarea fotbaliștilor și specialiștilor autohnoni și prezența masivă a jucătorilor și fotbaliștilor veniți din alte republici, în special din Federația Rusă și Ucraina [20, 22, 23].

Pe lângă numirea antrenorilor de la Moscova, o altă trăsătură particulară a perioadei respective, de multe ori catalogată drept negativă, era prezența copleșitoare la echipele moldovenești a jucătorilor din alte regiuni ale Uniunii Sovietice. Analiza componenței echipei de fotbal „Burevestnik” din 1951 ne

arată că din 20 de membri ai echipei, doar doi erau „moldoveni” (Gh. Mocanu și N. Lazikov) [AOSPRM, fond 52, inv. 10, dosar 275, f. 25-27]. Este adevărat în același timp că la acel moment, în republică nici nu prea existau fotbaliști locali valoroși, din moment ce fotbalul local se afla într-o mare decădere ca rezultat al schimbării regimului și războiului [20]. Tendințele autorităților sovietice de a distruge tot ce era legat de perioada interbelică au făcut aproape imposibilă asigurarea unei linii de continuitate în evoluția fotbalului și sportului basarabean. Singurele excepții notabile care aminteau de perioada antebelică erau Gheorghe Mocanu, fost jucător al echipei „Mihai Viteazul”, care a jucat în echipa „Burevestnik” și antrenat echipa „Politehnica” Chișinău în anii 1960-1970, și Serghei Cornilov (rus de naționalitate), fost jucător al echipei „Mihai Viteazul”, ulterior jucător și capitan al echipei „Burevestnik” [AOSPRM, fond 52, inv. 10, dosar 275, f. 26].

La mijlocul anilor 1950 au fost întreprinse măsuri consistente ce au pus bazele primelor rezultate în fotbalul moldovenesc. Autoritățile comuniste locale erau interesate în a avea în republică o echipă de maeștri de nivel unional, la fel ca în alte republici unionale, și au operat multe schimbări în structura sistemului de fotbal [Ponomarev 2008]. La „Burevestnik” au fost invitați mulți jucători sovietici de renume (M. Muhortov, V. Mirgorodski, E. Danilov, Igor Markevici, Anatolii Zubrițki), iar ca antrenor, de la Moscova a fost invitat Petr Stupakov. Pentru prima oară echipa a primit o bază de pregătire și procesul de antrenament a fost schimbat potrivit ultimelor tendințe atestate în fotbalul sovietic [7, p. 42].

În 1955, pentru prima oară în istoria fotbalului moldovenesc, „Burevestnik” s-a calificat în liga superioară a fotbalului sovietic și a jucat printre cele douăsprezece cele mai bune echipe ale Uniunii Sovietice [6, p. 5]. În 1957 „Burevestnik” a ocupat locul nouă în liga superioară și tot în același an echipa și-a schimbat denumirea în „Moldova”. Schimbarea denumirii a reflectat noile realități din Moldova Sovietică – în acea perioadă a fost creată asociația sportivă benevolă a sindicatelor „Moldova” și, datorită susținerii oficialităților locale, echipa a devenit parte componentă a noii asociații [22]. La fel ca în cazul altor republici sovietice, principalul club de fotbal al republicii era susținut de întreprinderi locale: „Avtodel”, „Injdorstroi”, „Kișinevstroi” și „Moldelecromontaj” [20]. Cu suportul autorităților locale și al asociației „Moldova”, în 1958 a fost finisată propria bază sportivă a echipei [7, p. 56].

Cu toate aceste schimbări, succesele înregistrate de echipe nu au durat. „Moldova” a evoluat încă șapte ani în liga superioară, dar misiunea sa principală era să evite retrogradarea în prima ligă. Într-un final, după o evoluție dezastruoasă în sezonul din 1964 „Moldova” a părăsit pentru zece ani prima scenă a fotbalului sovietic [11, p. 127]. Asupra cauzelor acestei involuții vom mai vorbi ulterior, însă explicația principală rezidă în lipsa resurselor fotbalistice

interne. Oficialii de partid erau interesați în a avea o echipă principală în republică, în corespundere cu tendințele din alte republici sovietice, dar au neglijat dezvoltarea fotbalului local care trebuia să ofere rezervele necesare pentru realizarea unor performanțe unionale.

Anii 1950 este perioada primelor participări internaționale ale principalului club din republică. La acest aspect trebuie să menționăm totuși că, potrivit directivelor de la Moscova, componența echipelor sovietice care jucau meciuri internaționale era întărită cu jucători din cele mai bune echipe sovietice pentru a obține rezultate pozitive împotriva cluburilor străine, mai ales ale celor din țările capitaliste. Acest fapt era o consecință a confruntării ideologice dintre blocurile socialiste și cele capitaliste pe parcursul Războiului Rece, iar fotbalul era folosit ca instrument al propagandei sovietice. “Moldova” a câștigat meciurile împotriva echipelor naționale ale Chinei (2:0), Coreii de Nord și a remizat 0:0 împotriva echipei Vietnamului, într-un meci la care a asistat personal Ho Shi Min, liderul comunist al țării. În primul meci împotriva echipei naționale a Vietnamului “Moldova” a câștigat cu 6:0, dar din cauza războiului din această țară, ambasadorul sovietic din Vietnam a cerut echipei “Moldova” să “cedeze” pentru a nu ”umili” Vietnamul comunist [7, p. 57].

Din cauza evoluției nereușite în 1960, „Moldova” urma să părăsească liga superioară, însă Comitetul pentru Educație Fizică și Sport al Uniunii Sovietice a decis să extindă numărul echipelor din această ligă la douăzeci și două. Conform acestei decizii, fiecare capitală a republicilor unionale trebuia să fie reprezentată de o echipă în liga superioară, iar competiția era părăsită de cele mai slabe echipe ale Federației Ruse. În consecință, în primul eșalon al fotbalului sovietic au rămas, alături de „Moldova”, echipele “Kalev” (Tallinn, Estonia), “Daugava” (Riga, Letonia), “Zhalgiris” (Vilnius, Lituania), “Pamir” (Dușanbe, Tajikistan), “Pahtakor” (Tașkent, Uzbekistan), “Kairat” (Alma-Ata, Kazahstan), “Alga” (Frunze, Kirghizia) [7, p. 124].

În perioada 1964–1973 fotbalul moldovenesc nu a fost prezent în liga superioară a fotbalului sovietic. După ce a stat în subsolul clasamentului câteva sezoane, „Moldova” a fost retrogradată în prima ligă. Echipa a evoluat în acest eșalon cu rezultate confuze și incoerente, de la lupta pentru a evita retrogradarea în anul 1971, la statutul de echipă de mijlocul clasamentului și până la accederea în liga superioară în anul 1973. Dacă stăm să analizăm această situație, atunci autoritățile locale de partid și de stat nu au reușit să rezolve problema fotbalului autohton. RSSM nu a reușit pe parcursul perioadei sovietice să-și dezvolte o școală proprie de fotbal, așa cum au făcut spre exemplu Georgia sau Armenia. Prezența fotbalului moldovenesc în topul fotbalului sovietic era redusă la prezența epizodică a unei singure echipe, iar restul fotbalului avea un caracter de masă, fără veleități de performanță. Fotbalului moldovenesc îi lipseau resursele

propriu, el fiind redus la dorința autorităților de partid și de stat de a avea sau nu o echipă de top în republică, neglijând principiile dezvoltării sistemice a fotbalului. Acest fapt este confirmat și de documentele de arhivă, care arată că în ciuda unor succese în dezvoltarea caracterului de masă a fotbalului, nivelul său de performanță rămânea extrem de scăzut. Printre cauzele principale în explicarea acestei situații, specialiștii din acea perioadă indicau lipsa de atenție a autorităților față de dezvoltarea tinerilor fotbaliști, a antrenorilor și calitatea proastă a bazelor sportive din republică [AOSPRM, fond 51, inv. 27, dosar 183, f. 11].

Mulți participanți la ancheta sociologică au menționat prezența ne semnificativă a echipelor din Moldova în campionatele sovietice ca fiind unul din cele mai negative aspecte ale perioadei sovietice, dar de asemenea au indicat ca negative existența unui singur club performant în republică și relativa lipsă de acces a jucătorilor locali în acest club. În opinia respondenților, mulți fotbaliști locali li se lua astfel ocazia de a-și îmbunătăți performanța și mulți dintre ei plecau din Moldova să locuiască și să joace în alte republici [21]. Potrivit lui Emil Caras, fostul antrenor al echipei „Dacia” Chișinău, un alt aspect care a dăunat fotbalului local a fost absența unui club al armatei în republică, fapt care a dus la recrutarea multor jucători talentați în echipele armatei din alte republici unionale și pierderea lor irecuperabilă pentru fotbalul moldovenesc [19].

În urma eforturilor întreprinse de autoritățile de partid și de stat, în 1973 „Nistru” Chișinău („Moldova” a fost rebotezată „Nistru” în 1972) a reușit să accedă în liga superioară și pentru un singur sezon a jucat în compania celor mai bune echipe sovietice ale momentului [11, p. 154]. Dacă luăm în considerare evoluția mediocră în acel sezon, împreună cu prestația modestă între anii 1975–1981, atunci putem spune cu siguranță că dezvoltării fotbalului în republică îi lipsea o strategie clară, iar autoritățile sovietice nu aveau un interes real în a schimba în vreun fel sistemul precar de fotbal din republică.

Ivan Danilianț s-a exprimat destul de sugestiv în acest sens că accentul în perioada sovietică era pus pe jucătorii din alte republici sovietice și nu exista noțiunea de patriotism, cum era spre exemplu în Ucraina. Jucătorii locali erau neglijăți, iar fotbalul autohton nu era suficient de dezvoltat și folosit, mai ales când venea vorba de a fi angajat în echipa „Nistru”. Fluctuația jucătorilor era extrem de mare și nu exista o stabilitate bazată pe jucătorii locali, cum era spre exemplu în Ucraina, Georgia, Armenia sau Lituania [20]. Spre exemplu, echipele de top ale Georgiei – „Dinamo” Tbilisi, Armeniei – „Ararat” Erevan, Lituaniei – „Zhalgiris”, Vilnius, nu aveau în componența lor reprezentați ai altor naționalități, decât a naționalității de bază, atât la nivelul conducerii tehnice, cât și componenței echipei [11, p. 161, 169].

Dorința autorităților comuniste din Moldova de a avea un club de top în republică stimula pentru o scurtă perioadă eforturile și resursele locale (două calificări în liga superioară pentru un sezon), dar aceste eforturi nu erau sistematice și nu erau bazate pe un program de dezvoltare durabilă a fotbalului local. Grigore Popovici susține că existența multor jucători de valoare în alte republici unionale făcea lipsită de interes necesitatea de a dezvolta fotbalul autohton, de aceea completarea „Nistrului” din interiorul republicii era slabă. Existea un club-simbol al republicii (la fel ca în cazul altor republici unionale), iar restul fotbalului avea un caracter de masă, periferic. Rezumarea fotbalului la o singură echipă făcea inutil raționamentul dezvoltării fotbalului de performanță în republică, iar acest fapt stopa interesul jucătorilor locali de a crește valoric, mai ales că accedeau cu greu în „Nistru” [22]. Alte republici unionale (Armenia, Georgia sau Ucraina) au reușit să-și conserve propriile tradiții fotbalistice, iar Moldova așa și nu a reușit acest lucru [20].

Potrivit lui Grigore Popovici, în acea perioadă, la echipa „Nistru” exista un antrenor-selecționer care mergea la jocurile din prima ligă, de unde selecționa jucători (jucătorii din liga superioară erau prea scumpi). Jucătorii veniți cereau bani și apartamente, iar echipa avea la dispoziție anual șase apartamente de la asociația „Moldova”. Din considerentul că pretențiile jucătorilor alogeni erau greu de susținut pe o perioadă îndelungată, iar mulți dintre ei plecau dacă nu erau mulțumiți, era greu de întreținut la nivel înalt stabilitatea și performanțele echipei [22].

Situația materială a sportivilor moldoveni în perioada sovietică era una extrem de precară. Potrivit legislației sovietice, fotbaliștii trebuiau să primească un salariu de 180 ruble, deoarece la fel ca în alte state comuniste și republici sovietice, fotbalul era un sport amator, iar fotbalul profesionist era oficial interzis în republică. Mulți participanți la anchetele sociologice au confirmat faptul că veniturile și salariile mici ale fotbaliștilor și antrenorilor erau unul din aspectele negative ale perioadei sovietice. Veniturile suplimentare au fost stopate prin legea din 25 februarie 1972 „Privind unele manifestări nesănătoase din anumite probe de sport și mai ales din fotbal” [AOSPRM, fond 51, inv. 35, dosar 199, f. 159], care interzicea orice fel de câștiguri pentru sportivi în afară de cele oferite de stat. Ca urmare a acestei legi Comitetul pentru Sport și-a pus ca scop „intensificarea” acțiunilor privind înlăturarea „neajunsurilor” din echipa „Nistru”. Echipa a fost dată sub patronajul întreprinderii “Moldelecromontaj” [AOSPRM, fond 51, inv. 35, dosar 199, f. 159], unde fotbaliștii lucrau oficial ca instructori de sport, muncitori, lăcătuși etc. și primeau salarii de la contabilitatea întreprinderii. Una din componentele principale era educația politico-ideologică, care se ocupa organizația de partid a întreprinderii și cea comsomolista a echipei. Salariile jucătorilor variau, în funcție de performanță și vechimea în

echipă, de la 110 ruble la 130 și până la 180 ruble, plus primele de 40% pentru victorii [20]. Pentru ei de asemenea erau organizate așa-numitele „auto-magazine” („avtolavka”) cu diferite produse industriale și alimentare pentru jucători și familiile acestora [4, p. 95].

Găsirea banilor pentru funcționarea echipei era una din principalele preocupări ale conducerii „Nistrului”. Potrivit lui Grigore Popovici, care în perioada mai-octombrie 1986 a fost director al echipei, banii erau necesari atât pentru a plăti fotbaliștii, cât și pentru arbitraje favorabile în campionate. În ultimul caz, banii erau utilizați pentru întâlnirea arbitrilor la meciurile de acasă, cazarea lor, oferirea cadourilor (inclusiv sume consistente de bani) pentru a favoriza în arbitraj echipa. Spre exemplu într-un meci pentru promovare jucat la Kemerovo la sfârșitul anilor 1970 – începutul anilor 1980 pentru un arbitraj favorabil a fost oferită suma de 3000 ruble [22]. Sursele principale de venit veneau din partea asociației „Moldova”, a întreprinderilor „Injdorstroi”, „Moldelectromontaj”, în plus se făceau presiuni asupra președinților de raioane și asupra kolhozurilor ca să ofere sume de bani pentru echipa „Nistru” [4, p. 95].

Situație era și mai complicată în alte probe de sport. Spre exemplu voleibolul era o probă neglijată, iar participarea echipelor moldovenești în campionatele și sptchiadele unionale era extrem de modestă. Indicând cauzele acestor evoluții în anul 1973, oficialii echipei de volei „Moldova” constatau că echipa este insuficient finanțată, nu are echipament sportiv și posibilități pentru procesul de antrenament [AOSPRM, fond 51, inv. 35, dosar 199, f. 152]. Prin urmare Comitetul pentru Sport decidea afilierea echipei la întreprinderea de tricotaj „Steaua Roșie” și la fabrica de textile „Congresul XXII al Partidului”, unde fetele urmau să fie angajate la serviciu, iar întreprinderile să ofere suport financiar echipei [AOSPRM, fond 51, inv. 35, dosar 199, f. 152-153].

Cu excepția orașului Chișinău, fotbalul de performanță era mai mult sau mai puțin dezvoltat în alte două orașe ale republicii – Tiraspol și Bălți. La Tiraspol exista echipa „Textilșcik”, care o perioadă îndelungată a evoluat în liga a doua, iar ulterior, sub denumirea de „Tiligul” a reușit să se califice în prima ligă și chiar în liga superioară în 1990. Fondarea acestei echipe la Tiraspol a avut loc în 1978, atunci când una din cele mai bune echipe din provincie – „Speranța” Drochia – a fost transferată la Tiraspol și luată sub patronat de Combinatul de Celuloză și Bumbac din oraș [22].

În 1984 Moldova a obținut din partea Comitetului de Stat pentru Cultură Fizică și Sport al URSS dreptul de a fi reprezentată de încă o echipă în liga a doua. Pentru a extinde aria geografică a fotbalului, în același an, la Bălți, cel mai mare oraș din nordul republicii, a fost creată echipa „Zarea”. Echipa a fost creată prin decizia oficialităților de stat și era alcătuită prioritar din jucători aduși de la Chișinău. Antrenorul principal al noului club a fost numit Ivan Danilianț,

proaspăt absolvent al Școlii Superioare de Antrenori din Moscova, iar echipa era susținută economic de întreprinderea industrială locală “V.I. Lenin” [20]. Echipa a jucat o perioadă îndelungată în liga a doua, fără a înregistra rezultate notabile. Potrivit lui Ivan Danilianț, în ciuda popularității fotbalului în oraș, conducerea orașului nu era interesată în dezvoltarea reală a fotbalului acolo [20].

Concluzii

Concluziile principale asupra evoluției sportului din RSSM pot fi deduse din totalitatea aspectelor pe care participanții le-au indicat în anchetele sociologice ale proiectului privind evoluția fotbalului în acea perioadă. Cu mici excepții, ele sunt valabile și asupra sportului moldovenesc sovietic în totalitate.

Nouă participanți la sondaje au indicat că cel mai important aspect negativ al perioadei a fost neglijarea dezvoltării fotbalului (sportului) autohton și preponderența în principala echipă a republicii a jucătorilor și antrenorilor din alte republici sovietice.

Șase participanți au indicat dezvoltarea slabă a infrastructurii, a bazei materiale, lipsa unor săli și terenuri de fotbal calitative ca aspecte care împiedicau evoluția adecvată a sportului. Erau cazuri când bisericile erau transformate în săli de sport, cum este cazul unei biserici din orașul Bălți, oferită de L. Brejnev, pe atunci prim-secretar al Partidului Comunist din Moldova, pentru activități sportive în anul 1951 [AOSPRM, fond 51, inv. 10, dosar 275, f. 121]. Oficialii sportivi din RSSM recunoșteau că republica rămânea în urma celorlalte republici atât la capitolul caracterului de masă a sportului, cât mai ales la capitolul performanță sportivă. Despre aceasta vorbea și faptul că la spartachiadele unionale republica ocupa în permanență ultimele locuri [AOSPRM, fond 51, inv. 25, dosar 225, f. 16 (1)]. Cauza principală indicată pentru explicarea acestei situații era lipsa bazelor sportive și asigurarea proastă a republicii cu specialiști calificați [AOSPRM, fond 51, inv. 25, dosar 225, f. 16 (1)].

Cinci participanți au arătat că asența unei echipe naționale republicane și imposibilitatea de a participa la competițiile internaționale a stopat mult dezvoltarea sportului în republică. Accesul în echipa mare a URSS era extrem de complicat, iar de cele mai multe ori preferați erau sportivii din republicile slave sau Rusia.

Patru participanți au indicat ca aspecte negative existența unui singur club de performanță și neglijarea fotbalului autohton la nivel unional, iar trei participanți considerau că prea puține echipe din Moldova erau prezente în campionatele sovietice.

Doi participanți au invocat ca negativ existența unui sistem centralizat din Moscova (dictatul Moscovei) și influența politicului asupra sportului.

Documentele din arhivă arată situații în care sportul era folosit explicit ca o unealtă în ideologizarea și politizarea populației. La 18 februarie 1951 era organizat motocrosul de agitație politică dedicat alegerilor din Sovietul Suprem al RSSM [AOSPRM, fond 51, inv. 10, dosar 275, f. 6]. După evoluția nereușită în Asia Mijlocie în anul 1951, jucătorii echipei „Burevestnik” au fost muștrați pe linie de partid, iar pentru „ridicarea” performanței și „conștientizarea” importanței misiunii pe care o aveau sportivii urma să fie desfășurată o amplă „activitate de educație politică”, prin studierea lucrărilor lui I. Stalin [AOSPRM, fond 51, inv. 10, dosar 275, f. 57-58]. În ianuarie 1973 Comitetul pentru Sport al RSSM anunța concursul jubiliar pentru cea mai bună organizare a lucrului sportiv de masă printre raioane și orașe, asociațiilor „benevole” de sport și colectivelor sportive dedicate aniversării de 50 ani de la crearea RSSM și a Partidului Comunist al Moldovei [AOSPRM, fond 51, inv. 35, dosar 199, f. 177].

Printre celelalte aspecte negative indicate de respondenți pute indica: corupția din fotbal începând cu liga superioară și terminând cu nivelele inferioare; lipsa relațiilor cu statele europene; nu exista o școală de fotbal autohtonă, ca în alte republici; absența unei baze științifice și lipsa interesului pentru dezvoltarea sa; subdezvoltarea fotbalului din provincie; imposibilitatea de susținere financiară; slaba asistență financiară pentru republicile unionale mici; obligația de a face serviciul militar, iar absența unui club militar în Moldova ducea la pierderea tinerilor jucători; metodologia neadecvată de pregătire a fotbalului de copii și juniori; salarii și venituri mici pentru jucători și antrenori; sistemul de selecție era slab [4, pp. 99-100].

Cel mai sugestiv este faptul că doi oameni din lumea sportului au indicat explicit că în perioada sovietică nu au existat aspecte pozitive, deoarece aceasta a „furat” alternativa unei dezvoltări libere a fotbalului într-o lume liberă [4, pp. 99].

Bibliografie

a. Arhive

1. Arhiva Națională București (ANB), fond 396/394.
2. Arhiva Organizațiilor Social Politice din Republica Moldova (AOSPRM), fond 51; 52.

b. Monografii

3. Bertsch, G., Clark, R., Wood, D. *Comparing Political Systems: Power and Policy in Three Worlds*, New York: John Wiley & Sons, 1982.
4. Boguș, O., Țicu, O. *Fotbalul în contextul transformărilor democratice din Europa de Est. Cazul Ucrainei, României și Republicii Moldova*, Chișinău: Cartdidact, 2008.
5. Budevici, A.. *Mișcarea sportivă din România în perioada interbelică*, teza de doctorat, Iași, 1994.
6. *Fotbalul în Moldova*, Chișinău: Baștina-Radog, 2005.
7. *Zimbru. 60 de ani glorioși*, Chișinău: Elan Poligraf, 2007.

8. Прозуменщиков, М.Ю. *Большой спорт и большая политика*, Москва: РОССПЭН, 2004.
9. Кун, Л. *Всеобщая история физической культуры и спорта*, Москва: Радуга, 1982.
10. Синявский, А. *Основы советской цивилизации*, Москва: Аграф, 2001.
11. *Сто лет российскому футболу*, Москва: Российский футбольный союз, 1997.
12. Эдельман, Р. *Серьёзная забава: История зрелищного спорта в СССР*, Москва: Советский спорт, 2008, р. 14, 55.

c. Periodice

13. *Bessarabskoe slovo* din 28 octombrie 1928.
14. *Cuvântul basarabean* din 5 iulie 1927.
15. „Fermecătorii artizani ai fotbalului basarabean”, In: *Timpul*, nr. 329 (10 ianuarie 2006).
16. „Интервью Марка Тайманова”, In: *Московский комсомолец* (04.03.2005).
17. „Секретный архив Акселя Варганяна”, In: *Спорт-Экспресс* (28.01.2002).
18. „Список ЗМС по футболу”, In: *Футбольный курьер*, nr. 4 (77), (17—23.02.1993).

d. Interviuuri

19. Interviu cu Caras Emil din 1 martie 2008.
20. Interviu cu Danilianț Ivan din 27 februarie 2008.
21. Interviu cu Josanu Efim din 10 ianuarie 2008.
22. Interviu cu Popovici Grigori din 18 aprilie 2008.
23. Interviu cu Ponomarev Iuri din 28 februarie 2008.

Teo-Teodor Marșalcovschi, Mihai Volontir
TEATRUL „SCALA” DIN BĂLȚI

RESUMÉ

L'œuvre représente une tentative d'aborder dans une manière complexe la vie théâtrale de Bălți dès son origine à la suite des transformations dans la période d'entre-deux-guerres. La deuxième phase constitue le passage du théâtre Scala sous l'influence de l'idéologie communiste soviétique et le processus de russification. Pour la première fois sont mis dans la circulation scientifique les documents des archives centrale, municipale et d'aujourd'hui du Théâtre National Vasile Alecsandri de Bălți.

Teatrul *Scala* are prea multe aspecte umbrite de timp, care-și așteaptă soluționare. Problema constă în ideea de a preciza particularitățile specifice ale genezei și evoluției vieții teatrale din municipiu în genere cu ieșire la istoria Teatrului Național „V. Alecsandri”, moștenitor legitim al artei scenice din trecut. Până la acest moment rămân neclare predestinația inițială a edificiului, motivele concrete de substituire ale acestei titulaturi tradiționale, activitatea instituției de la fondare până în 1945 ș. a. Cert însă este că denumirea *Scala* a rămas în vigoare doisprezece ani, reprezentând un centru atractiv pentru spectatorii bălțeni și oaspeți. Aici se țineau concerte muzicale, serate tematice, întruniri cu oamenii de seamă, se dau spectacole dramatice, iar în anii 1944 – 1946 a funcționat o orchestră jaz, o trupă rusă de actori completată tocmai în 1957 cu una moldovenească care mai apoi evoluează în colectiv independent (1970) și, în sfârșit, ridicat în 1990 la grad de **Teatru Național de Stat**.

Publicația aceasta reprezintă o tentativă de a studia complex geneza și formele de activitate a instituției date. Sunt puse în circuit științific documente din Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva municipală Bălți și Arhiva Curentă a Teatrului Național „V. Alecsandri”. S-a ținut cont de publicațiile anterioare alte ori cu enunțuri de studii monografice, inclusiv și materialele din presa periodică. Suntem conștienți că prezentul studiu nu poate fi considerat exhaustiv de aceea rămâne destul spațiu și pentru investigații ulterioare.

Intenția privind activizarea segmentului cultural în municipiul Bălți, inclusiv și creării unui teatru are o istorie veche. Încă la începutul sec. al XX-lea conducerea orașului întreprinde o acțiune de acest fel. Pe 23 august 1902 este pus în dezbatere un proiect similar elaborat de *Spiridon Malâș*¹. În paralel se discută problema deschiderii unui cinematograf (14 aprilie 1909), iar pe 10 octombrie 1909 moșierul Știvelimaher propune organizarea unui circ

1 Ludmila Dobrogeanu, Bălțul cultural în perioada interbelică, în Vocea Bălțului, 19 mai 2006

municipal¹. Însă toate aceste inițiative nu au fost realizate în condițiile crizei care afectase economia și în genere sistemul politic țarist.

Între timp, populația din Bălți și localitățile limitrofe manifestau interes față de teatru. Linia aceasta se intensifică în perioada interbelică. Primarul de Bălți *Ștefan Pirogan* (28.09.1924 – 15.08.1932), printre toate acțiunile sale prodigioase, susține mișcarea teatrală, subliniind în mod special că municipiul „nu

poate fi lipsit de un teatru unde cetățenii ar putea găsi și hrană sufletească. Ne având teatru și nici o sală potrivită pentru teatru, concerte, conferințe culturale, etc., noi nu suntem vizitați de trupe bune din țară, mai ales de cele românești și tot de aceia nu se pot organiza nici serbări, conferințe, concerte culturale, etc., ca să poată participa lumea cât se poate de mult”². Edilul cere modificarea de urgență a situației din municipiu ceea ce corela perfect cu politica guvernului regal de renaștere spirituală a provinciei atestată irevocabil „curat românească”³.

Ideile exprimate de primar au fost susținute și foarte curând orașul obține o serie de instituții importante. Ne referim la **Liceul de fete Domnița Ileana**, **Catedrala Constantin și Elena**, **Biblioteca Isaac Șterenberg**, librăriile *Progresul* și *Librăria Românească*⁴. Chiar în centrul orașului este construit un ansamblu arhitectural compus din patru piese – două cinematografe: *Modern* și *Lux*⁵ și două teatre: *Scala* (ridicat în 1934), proprietatea lui *Știvelmacher*⁶ și *Satho*, care aparținea lui *Broitman*⁷, evreu cult, membru al Partidului Național-Liberal, care mai organizează și o bibliotecă publică orașenească.

Edificiul *Satho* este mai puțin cunoscut publicului larg din Bălți. Până la lovitura de stat bolșevică din Rusia (1917) în locaș aveau loc ședințele *Adunării Nobililor*, iar strada de plasare se numea *Klubnaya* (în perioada interbelică *str. Filipescu*). După căderea Basarabiei în iunie 1940 timp de șase luni aici s-a aflat *Teatrul Armatei Roșii*, de unde provenea noua denumire a străzii, *Teatrală*⁸. La moment ea poartă numele prof. Nicolae Filip.

1 Idem

2 Ștefan Pirogan, De ce are nevoie orașul Bălți, în L. Rozentuler, Din trecutul orașului Bălți, Monografie rezumativă, Bălți, 1936, p.28

3 Nicolae Iorga, Basarabia noastră, Chișinău: Universitas, 1993, p.5

4 Ludmila Dobrogeanu, File din istoria Bălțului. Strada Independenței, în Vocea Bălțului, 2009, 21 mai

5 La 17 septembrie 1935 în incinta sălii cinematografului „Lux” a ținut o conferință pe tema Gh.Coșbuc, poetul sufletului românesc, marele romancier Liviu Rebreanu. A fost un turneu al celebrului prozator prin Ardeal, Bucovina, Basarabia (Lipcani și Bălți) cu ocazia semicentenarului de la naștere. (Nicolae Cazacu, Liviu Rebreanu la Bălți, în „Literatura și arta, 13 octombrie 2005)

6 Ludmila Dobrogeanu, Bălțul cultural

7 L. Rozentuler, op.cit., p.21

8 Ulterior stradela se numea 26 martie, iar la moment – Nicolae Filip.

Cealaltă clădire, *Scala*, admira pe contemporani. Primul ghid al orașului aprecia mândru că ea reprezintă „o măreață operă arhitectonică pentru întreaga Basarabie”, subliniindu-se meritul proprietarului, „dar mai ales a doamnei L. Walter, care a depus o muncă titanică pentru a realiza un plan atât de însemnat”¹. Informațiile de care ne conducem nu atestă vre-o trupă constantă care ar fi funcționat în ambele clădiri teatrale. Însă vacuumul a fost suplinit de organizarea turneelor frecvente din contul vegheatelor artei naționale. Astfel, pe cele două scene au evoluat *Maria Tănase*, *Gică Petrescu*, *Iza Kremer* (cântăreață de muzică ușoară originară din Bălți), mezzo-soprana *Eugenia Babad-Cioculescu* de la Opera Națională din București, actorii *Maria Filotti*, *Vesterman*, *Ardatov*, *Zigmund Mărgulescu*, genialul *George Enescu*, colectivul *Ateneul Popular* din Iași condus de *Vasile Popovici*, *Teatrul Cărbuș* cu neuitatul *Constantin Tănase*², alți artiști și colective de rezonanță.

În martie 1939 a găzduit serata literară organizată de *Ion Manolache*, profesor la Liceul Seminarial din Bălți³ cu participarea lui *Ionel Teodoreanu* și *Ion Minulescu*. Poetul *Minulescu* a recitat în premieră versul său închinat peisajului bălțean: „În orașu-n care plouă/ De trei ori pe săptămână/ Un bătrân și o bătrână,/ Două jucării stricate/ Merg...ținându-se de mână”⁴.

Lăcașul aureolat de o faimă exemplară devenise un centru atractiv de prima mărime în viața culturală din municipiu și Nordul Basarabiei interbelice. Este un efect al așteptărilor generate de proiectele statului Român unitar după anul 1918. Numai declanșarea celui de-al doilea război mondial și ocuparea sovietică a Basarabiei în iunie 1940 au detronat intențiile nobile.

În cadrul operațiilor militare din anii 1941-1944 orașul a fost distrus în proporții de 75%. Cu desăvârșire dispărea centrul istoric inclus în raza Catedralei Sf. Nicolae, ansamblului celor patru edificii culturale, *Grădina Publică „Ion Creangă”* (astăzi „*Andrieș*”), *Bazarul central* și *Grădina publică centrală*.

Teatrul Scala a avut de suferit considerabil. Este distrus holul mare și unele construcții adiacente. Prin ordinul nr.2 din 20 iunie 1944 emis de A.P.Șusterman, proaspăt director al Teatrului este formată o comisie specială de expertizare a daunelor aduse clădirii de pe urma războiului în următoarea componență: A.P. Șusterman, A.I. Kuzmin, B.P.Nagornăy și A.P.Moskalenko⁵. Din păcate, nu s-au păstrat concluziile comisiei. Se cunoaște doar că au fost

1 Primul ghid al municipiului Bălți, Sub red. I.Broitman, Bălți, 1938, p.114

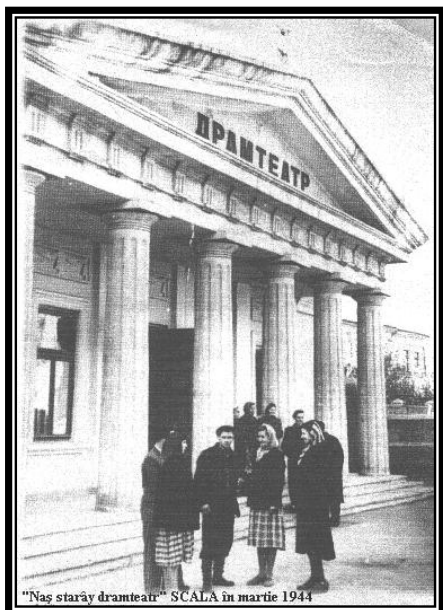
2 Ludmila Dobrogeanu, Bălțul cultural

3 Mihai Baltaru, Simple amintiri, Iași, 2006, p. 44. Ludmila Dobrogeanu afirmă, se pare greșit, că Ion Manolache ar fi fost profesor la Liceul Ion Creangă (L. Dobrogeanu, Evenimente literare în Bălțul interbelic, în «Vocea Bălțului», 2008, 20 mai)

4 L. Dobrogeanu, Evenimente literare în Bălțul interbelic, în «Vocea Bălțului», 2008, 20 mai

5 Arhiva Curentă a Teatrului Național «V.Alecsandri». Cartea ordinelor interne ale Teatrului (în continuare: ACTN), ord.nr.2, inv.1, 1944-1946, fil.13

investite sume de ban pentru lucrările de reparație. Presupunem că edificiul a fost dat în folosință până la venirea sezonului rece.

Din obișnuința organelor de partid și stat sovietic edificiul a fost utilizat nu numai în sens cultural-artistic, dar, mai cu seamă, în scopuri ideologice și politice de deznaționalizare. În acest, deja „naș stariy dramteatr”, se convocau adunări ale activiștilor, se organizau concerte și spectacole într-o limbă neînțeleasă de băștinașii majoritari. În același timp, este lansată ideea instituirii unei trupe teatrale rusești.

Noile proiecte modifică esența tradiției edificiului. Denumirea *Scala* treptat ocupă poziții

secundare¹, cedând pe parcursul anilor 1944-1945 în fața noilor etichete „*Belițkiy gorteatr*”, „*Dramteatr*”, ultimul a fost fixat și pe frontispiciul clădirii. Însă atributele tradiționale ale *Scalei* rămân să funcționeze. Pe bilete rămâne mult timp scris cu caractere grafice latine „*La Scala*”, acestea fiind ștampilate cu aceiași mențiuni.

În baza acelorași surse poate fi restabilit aspectul interior al Teatrului. Din schemă² reiese că sala dispunea de 540 locuri la parter și 119 locuri la balcon. Sala avea o acustică performantă încât spectatorul „nu simțea nevoia de a-și încorda auzul spre a înțelege cuvântul sau șoapta ... din scenă”³. Impunător arata scena, care alcătuia o treime din tot interiorul. În părțile laterale se aflau spații auxiliare, o cameră de machiaj plasate în dreaptă de la spectatori, la fel ca în clădirea veche a Teatrului de până la demolare.

Sub aspect arhitectonic *Scala* a fost construită în stil clasic antic cu elemente de baroc și neoclasiciste. La intrare spectatorii ridicau trei *stilobați*, pe care se sprijineau șase coloane *dorice*. Spectatorii urcați pe stilobat observau o încrustare a timpului: *La Scala. Fusul* dispunea de cca 8-10 *caneluri* care

SCHEMA INTERIOARĂ
A TEATRULUI „SCALA”

Scena

Rândul 1	40 locuri	Ceatal bilat. scaun=5 rub., scaun=8 rub.
Rândul 2	40 locuri	Ceatal bilat. scaun=5 rub., scaun=8 rub.
Rândul 3	40 locuri	Ceatal bilat. scaun=5 rub., scaun=8 rub.
Rândul 4	40 locuri	Ceatal bilat. scaun=5 rub., scaun=8 rub.
Rândul 5	40 locuri	Ceatal bilat. scaun=4 rub., scaun=8 rub.
Rândul 6	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=4 rub., scaun=5 rub.
Rândul 7	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=4 rub., scaun=5 rub.
Rândul 8	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=4 rub., scaun=5 rub.
Rândul 9	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=5 rub., scaun=5 rub.
Rândul 10	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.
Rândul 11	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.
Rândul 12	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.
Rândul 13	35 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.
Rândul 14	39 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.
Rândul 15	39 locuri	Ceatal bilat. scaun=3 rub., scaun=5 rub.

Total: 540 locuri

1 Arhiva de Stat Municipală Bălți (în continuare: ASMB), fond.175, inv.1, dos.161, f.30 ; dos.206, f.12

2 Ibidem, dos.3, f.14

3 Iulian Codău, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți (1957-1994) – teatru pe roate, Bălți: Tipografia din Bălți, 2004, p. 6.

ridicau spre *capitelă*, aceasta fiind compusă din *eschin* și *astragal*. Apoi urmau *abacul* și *antablamentul*. *Arhitrava* și *corniza* reprezentau două structuri monolite reduse, iar *friza* altera cu optsprezece *triglete* și șaptesprezece *metope*. Sub fiecare triglet erau evidențiate câte trei *denticolele*. Ultimul element constituia *frontonul* ornamentat cu *cimatium* și două *sime*. Ansamblul acesta raportat la dimensiunile raționale ale construcției ademeneau plăcut văzul trecătorilor.

Foaierul Mare avea forma unui patrulater (cca 15/20x8/12 m) și era compus din vestiar, spațiu pentru bufet, dependențe și ieșiri în curtea sectorului gospodăresc. La capătul din fund în dreapta se afla Foaierul Mic de formă ovală (cca 7/8x10/12 m²) realizat în stil neobaroc. Pășind cele trei trepte se evidențiază din nou inscripția „*La Scala*”. Acest spațiu de o frumusețe rară predispunea la calm, pregătea spectatorul spre meditație asupra celor ce vor derula în scenă. Pe pereții laterali se fixau portretele conducerii și a trupei teatrului.

La mijlocul foaierei în stânga era o ușă distinctă, prin care spectatorii treceau în Sala Mare. În fața lui apărea un mobilier de culoare cafenie cu căptușeală vișinie închisă și anvergura scenei raportată perfect la dimensiunile interiorului. Sala de spectatori era înclinată spre scenă cu cca 12-15 grade în așa mod ca vizitatorul din față să nu deranjeze privirea celui din spate. Atribut important al scenei alcătuia existența unui sistem special de rezonatoare montate pe verticală în părțile laterale.

Pe [20] iunie 1944 este angajat în funcție de director **A. P. Șusterman**, care avea sarcina să efectueze organizarea colectivului de creație. Izvoarele ne conduc la ideea că acesta nu era atât un personaj teatral, cât administrator devotat totalmente puterii sau, cel mult, un muzicant slab. Conform dispoziției al Direcției cu probleme de Artă al Sovietului Comisarilor Norodnici (Guvernul) al R.S.S.Moldovenești din 15 iulie 1944 a fost stabilit personalul teatrului compus din 32 unități, inclusiv 17 muzicanți al orchestrei jaz. Fondul de salariu constituia 8800 ruble¹. Conform aceleiași decizii *Scala* avea statut de filială a Filarmonicii de Stat din Moldova, iar directorul deveniseră un mandatar al Filarmonicii pentru județul Bălți². În felul acesta, imediat după încheierea operațiilor militare la nordul Basarabiei apare inițial un colectiv pur muzical. Pe 2 octombrie 1944 este oficializată orchestra³. În calitate de conducător este numit Andrei Moskalenko⁴.

În același timp, aici nu exista nici un colectiv dramatic. Abia către toamna anului 1944 s-a întreprins o tentativă să se organizeze o trupă de

1 ASMB, fond. 175, inv.1, dos.1, f. 1

2 Ibidem, ff. 4,12. Directorii Filarmonicii în 1944-1945: Zagoteansky, Bardinov, Andrei Moskalenko

3 Ibidem, fond. 175, inv. 1, dos.1, f.6

4 Ibidem, f.4

păpușari. Pe 1 noiembrie este angajat și primul artist, A. Putevoi. Însă, pe motiv că nu s-au mai găsit alți coechipieri, acesta peste șase zile a fost concediat și trecut în dispoziția Direcției cu probleme de Arte.

Directorul A. Șusterman, în maniera regimului totalitar importat, a stabilit o disciplină administrativă feroce. Dânsul își formulase o atitudine tiranică față de membrii colectivului în genere, dar mai cu seamă vizavi de muzicanții băștinași. O mică întârziere la serviciu, spre exemplu, era depistată imediat și sancționată în modul cel mai drastic. La început se anunța o muștrare, în rest erau inițiate dosare în instanța de judecată. Pe acești criterii au fost penalizați violonistul A. Ciobanu¹, Petrica Cojoc², Sergiu Cojoc³ ș.a. Dânsul formulase și alte feluri de pedeapsă a colaboratorilor. Pe motivul „neexecutării obligațiilor funcționale” au fost concediați din 22 iunie 1944 basistul Ion Oleinic⁴, iar din 31 iunie violonistul Cozmin Porcari⁵, colaboratoarea Fanea Tesler este concediată din 8 iulie „pe motiv de îmbolnăvire”⁶, bateristul Vladimir Emanuil este eliberat eliberat din 1 septembrie din cauza „lipsei unui instrument”⁷ muzical. Violonistul Alexandru Ciobanu pe 8 iulie 1944 este penalizat administrativ „pentru întârziere” la serviciu⁸, iar pe 12 iulie i se intentează un dosar judiciar⁹.

În septembrie 1944 are loc o schimbare a conducerii. A. Șusterman a fost trecut cu serviciul în Filarmonica din Chișinău, iar locul lui este ocupat de **Ruben Ghiulmisarov**¹⁰. Acesta intră în funcțiune pe 25 septembrie și deține aceleași două funcțiuni – mandatar al Filarmonicii Moldovenești de Stat pentru județul Bălți și director al Teatrului „Scala”¹¹ cu un salariu lunar numai de 550 ruble¹².

Noul director în termen de o singură lună reduce componența orchestrei de la 13 la 8 muzicanți¹³. Printre concediați se numără T. S. Ignatencu¹⁴ (flaut), D. I. Radu¹⁵ (saxofon), A. D. Radu¹⁶ (acordeon), Țircu (acordeon), B. Koliț (trombon)¹⁷ ș.a. La 1.01.1946 este angajată secretara D. Moskalenko (250 rub.) și contabilă-casieră D. Buhgalnova, (250 rub.), iar din 10 martie- derdicătoare

1 ACTN, inv.2, dod.1, f. 10

2 Ibidem, f.18. Soția lui Sergiu Cojoc

3 Ibidem, f.19

4 Ibidem, f.6

5 Ibidem, f.7

6 Ibidem, f.8

7 Ibidem, f.37

8 Ibidem, f. 9

9 Ibidem, f.10

10 Ibidem, f.35

11 ASMB, fond..175, inv. 1, dos.1, f.12

12 Ibidem, f.39

13 ACTN, inv.2, dos.1, f. 80v-81

14 Teodor Ignatencu, cunoscut flautist, militar, Regimentul VI Vânători, profesor la școala muzicală Bălți

15 Dumitru Radu, saxofonist, militar, Regimentul VI Vânători, m.B0ucurești

16 Alexandru Radu, bălțean (d.în 1998), profesor la școala muzicală

17 Idem. Prin Bălți era foarte cunoscut trombonistul B. Koliț de obârșie ovreiască autohtonă

H. Broitman (100 rub.)¹. În complexul teatral a fost inclusă și *Estrada de Vară* din fosta Grădină Publică „Ion Creangă” care avea o suprafață de 600m² (15x40m) și 600 locuri². Aici se organizau concerte, conferințe, măsuri distractive (dansuri etc.).

Începând cu anul 1945 autoritățile republicane și administrația teatrului intensifică activitatea de a organiza o trupă dramatică. Conform deciziei al Comitetului cu probleme de artă din republica sovietică moldovenească statele prevedeau angajarea a 56 de lefegii: câte un regizor-șef (salariul lunar 1500 ruble), regizor (1000 ruble), pictor-șef (980 ruble), șef al secției muzicale (690 ruble), regizor de scenă (500 ruble), suflor (450 ruble), cinci actori de categoria superioară (980 ruble fiecare lunar), câte zece actori de categoria I (740 ruble), a II-a (500 ruble) și a III-a (385 ruble), un actor de categoria IV (235 ruble)³.

Însă formarea trupei și repetițiile încep în Moscova. Sofia Skulberdina, artistă a Teatrului rus de la fondare până la lichidare, ne oferă detalii că „în anul 1947 la rugămintea locuitorilor orașului nostru a fost creat în Moscova Teatrul rus dramatic din Bălți”⁴. La fel se exprimă în cadrul solemnității cu ocazia deschiderii stagiunii 1949-1950 și M. M. Leadskiy, director al teatrului între 26.XI.1948 și 31.III.1952. Dânsul ne informează că „intrând în al doilea an al existenței sale (adică din 1947, anul fondării – *aut.*), colectivul teatral este convins că va reuși să ducă populației orașului idei înălțătoare și valori artistice ale dramaturgiei sovietice și clasice”⁵.

Reiese că formarea primei trupe de actori a întârziat cu cel puțin doi ani. Sosirea în Bălți a colectivului are loc pe la sfârșitul anului 1946 sau începutul anului 1947. Până la acest eveniment orașenii vizitau spectacole ale trupelor din România, Ucraina, Rusia și Chișinău. Bălțenii au vizitat un spectacol al trupei lui Gh. Vasiliu-Berlic, iar în august 1944 - o serie de spectacole ale Teatrului muzical-dramatic din Chișinău condus de V. N. Axionova⁶. În acest timp autoritățile sovietice au găsit devieri în repertoriul teatrului, cu care ocazie a fost eliminat din listă spectacolul *Două Iunie* considerat „nereușit, care reflecta greșit viața și lupta poporului moldovenesc”⁷.

Legat de organizarea trupei intervin schimbări în forma de organizare și structura internă a teatrului. La 28 mai 1946 este creat *Atelierul de Pictură și Sculptură*, care acoperea interesele interne și „deservea instituțiile și organele

1 ASMB, fond.175, inv.1, dos.1, f.39

2 Ibidem., f.27

3 Ibidem, dos.3, f.15

4 С. Скульбердина, 1957 юбилейный год, în ziarul “Коммунист” (în continuare: “Коммунист”), 1957, 25 октября

5 Перед открытием занавеси. Интервью с М. М. Лядским, директор русского драмтеатра г.Бельцы, Коммунист, 1949, 13 января. A se observa că deschiderea stagiunii era programată pentru luna ianuarie.

6 Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare: ANRM), fond.3047, inv.1, dos.4, f.3

7 Ibidem, f.1

orașului și a județului” Bălți¹. Spre finele anului este modificată însuși denumirea Teatrului: *Scala* dispăre cu desăvârșire în favoarea noii denumiri, *Teatrul orășenesc dramatic rus*. Din 9 decembrie 1946 el capătă denumirea de *Teatru moldo-rus*² fără ca să existe o trupă moldovenească. Odată cu sosirea actorilor moscoviți se impune o altă denumire, *Teatrul Moldo-rus muzical-dramatic* cu toate că insistent se tergiversa organizarea unei trupe autohtone.

În genere asupra teatrului basarabean presa nefast mașina ideologică a partidului bolșevic. Această nuanță cu deosebire se manifesta în domeniul politicii repertoriului. Orice montare trebuia coordonată strict de organele de resort centrale, mai cu seamă în ce privește „tematica locală”. O relație din 6 aprilie 1946 emisă de Comitetul unional cu probleme de artă acceptă montarea în Teatrul muzical-dramatic <moldovenesc> din Chișinău a spectacolului *Ștefan cel Mare* după piesa cu același titlu de Malinschi³. Materialul dramatic nu s-a păstrat, însă, cu siguranță, aborda relațiile „multiseculare” moldo-ruse, care pe parcursul secolelor purtau numai un caracter incident⁴.

Reținerile gen pot fi explicate prin atitudinea ignorantă a organelor de stat sovietic față de băștinași în genere. Tendința dată este documentată de Hotărârile Biroului Organizatoric al CC al PC(b) din 14 august 1946 „Cu privire la revistele „Zvezda” și „Lenungrad” și al CC al PC(b) din toată Uniunea din 26 august 1946 „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice și căile de îmbunătățire al acestuia”. Primul document aduce învinuiri austere celor două reviste pentru publicarea operelor semnate de Zoscenko, Ahmatova, Sadofiev, Komissarova, Chazin ș.a. „străine literaturii sovietice”, care „deformau realitatea sovietică” și „propaga pesimism și neîncredere în viitor”. Piese semnate de Ștein și Iagdfeld „completează esențial scrierile slabe artistic”⁵. Reacția autorităților centrale și republicane ale culturii a fost imediată. Ordinul nr.40 din 24 august 1946 al Direcției Principale de control asupra repertoriului și reprezentațiilor al Comitetului cu probleme de artă al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. indica că hotărârea din 14 august este „un program militant de acțiune pentru toți lucrătorii ale artei sovietice și trebuie să stea la temelia activității practice”⁶ a teatrelor.

1 ACTN, inv. 2, dos. 1, f. 71v

2 Iu.Codău, op. cit., p.7

3 ANRM, fond. 3047, inv. 1, dos.7, f.6. B. Malinschi este autorul studiului privind (după dânsul) „reforma” agrară din 1918-1924

4 Șt. Ciobanu, Motivele suflatești ale unirii Basarabiei cu România, în rev. „Viața Românească”, 1920, anul XII, nr.1, martie, p.14. A se vedea și: Teo-Teodor Marșalcovschi, Vladimir Surdu, Revenirea lui Iorga, în Nicolae Filip, Teo-Teodor Marșalcovschi, Ilie Nasu, Profesorul Nicolae Iorga: Omagiu, Bălți: Presa universitară bălțeană, 2006, p.15

5 Газета «Правда», 21 августа 1946

6 ANRM, fond.3047, inv.1, dos.7, f.12

Cea de a doua Hotărâre a „evaluat insuficiența repertoriului teatrelor”¹, remarcând că o serie de opere dramatice „nu au nici o importanță istorică și educațională”², produc spațiu gol „dintre teatre și dramaturgi”³, este abandonată cu desăvârșire „critica teatrală principială bolșevică”⁴. În document este condamnată tematica națională, care glorifică haniile locale și elementele de clasă înstărite. Pornind de la acești indici autoritățile comuniste sovietice insistau să domine politic teatrul, dramaturgia și chiar arta scenică ca atare. Structurile de partid și stat din Republica sovietică moldovenească cereau ca instituțiile teatrelor să opteze pentru un repertoriu „internaționalist”, să se excludă orice rămășiță „burghezo-moșierească”. Operele dramatice au fost obligate să elaboreze decis și sigur „problemele moralei noi, morala socialistă”⁵. În mod insistent era cerut ca în piesele dramatice și în scena teatrului să se aplice o limbă „norodnică” opusă limbii literare românești. Orice abatere de la linia oficială echivala cu „naționalism” și se penaliza riguros.

De la acest concept ideologic se desprinde situația teatrului național din R.S.S.M. În republică funcționa numai un singur teatru moldovenesc, Teatrul moldovenesc muzical-dramatic din Chișinău și două teatre rusești, din Chișinău și Bălți. Atmosfera inechitabilă se menține până în 1957 când apare trupa moldovenească în componența Teatrului moldo-rus din Bălți, dar cu conotație ambulantă.

Oricum, pe fonul politicii statale sovietice specifice 7 noiembrie 1947 remarcă începutul activității al trupei moscovite în incinta scenei bălțene. În această zi este prezentat în premiera spectacolul *Sub castanii din Praga* după piesa cu același titlu de Konstantin Simonov. Lucrarea dramatică face parte din seria tematicii războiului și autorul o consacră actriței Tatiana Okunevskaya, artistă emerită a Federației Ruse. Evenimentele derulează în Praga și redau ultimele acorduri dramatice ale celui de-al doilea război mondial. Deci, în spectacol se intersectează două teme controversate – războiul și dragostea, dar care formează un întreg și proiectează vocații optimiste. Indicațiile atestă univoc că reprezentația corespundea întocmai tuturor rigorilor ale „sarcinilor noi”, iar „bălțenii au salutat călduros nașterea teatrului său”⁶.

Din păcate sursele nu se referă nici într-un fel la calitatea artistică a spectacolului. Însă, judecând după conținutul piesei și „reținerile”, la care se referă nu numai critica teatrală și literară, dar și autorul, putem deduce ca spectacolul ar fi avut și puncte vulnerabile. Ceea ce era mai important la

1 КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. III, Москва: Политиздат, 1954, с. 489

2 Ibidem, p. 490

3 Ibidem, p. 491

4 Idem

5 Rev. „Octombrie”, 1947, nr. 2, martie-aprilie, p. 124

6 С. Скульбердина, указ. соч.

moment, spectacolul satisfacea exigența ideologiei sovietice în domeniul teatrului. Regia și actorii trebuiau să demonstreze principiile „realismului socialist”, spiritul patriotic al luptătorilor împotriva nazismului. Cu siguranță, în spectacol și-a găsit aplicare sistemul lui Stanislavsky de transfigurare până ce dominant în tot restul teatrului sovietic.

Modeste și incomplete sunt informațiile privind activitatea teatrului cu spectatorii. Avem informații, că orchestra jaz concerta pe scena estradei de vară din parc, interpreta melodii de dansuri, în noiembrie 1944 s-a aflat într-un turneu în regiunile Cernăuți și Lvov¹. Cu toate că aducea venituri importante, acest colectiv nu avea prea mare viitor. Deja în 1945 este supus unei reforme. Dirijorul a fost coborât la 0,5 salariu, sunt reduși violoncelistul, trei violoniști, câte un saxofonist și trompetist și cei doi dansatori². În anul următor dirijorul recapătă un salariu întreg, orchestra este completată cu trei saxofoniști, se revine la serviciile a doi dansatori și a unui prezentator³.

Pe 17 august 1946 în orchestră este introdusă harpa, oboiul, fagotul, contrafagotul, flautul, clarinetul bas, trompeta alt, trompeta tenor, mandolina, domra și balalaica⁴, ceea ce depășea întrucâtva structura ansamblului de jaz. Este vorba de o deplasare ușoară spre o orchestră de estradă cu un potențial interpretativ mai accentuat. În cazul completării cu instrumente tipice pentru orchestra simfonică (*harpa, oboiul, fagotul*) se manifestă o tendință către un ansamblul de estradă simfonic. Introducerea instrumentelor populare (*mandolina, domra, balalaica*) vizează o plecare spre muzica populară. Însă odată cu organizarea trupei dramatice orchestra trece pe poziții secundară și suportă reduceri permanente.

Din arsenalul informațiilor despre Teatrul *Scala* atrag atenție unele date de ordin statistic:

PRINCIPALII INDICII AL ACTIVITĂȚII TEATRULUI SCALA (1940, 1945 ȘI 1946)⁵

<i>Indicii de bază</i>	<i>A n i i</i>		
	1940	1945	1946
Locuri în sală	700	700	700
Nr. trupelor	1	1	1
Nr. ansamblurilor muzicale	1	1	1
Nr. colectivelor corale	1	1	1
Nr. concertelor	120	121	125
Nr. spectatorilor	24 150	23 960	24 630

1 ASMB, fond.175, inv.1, dos.1, f.6

2 Ibidem, f.9

3 Ibidem, f.22

4 Ibidem, f.45

5 Ibidem, dos. 9, f. 26

După cum se observa, tabelul include informații privitor la activitatea concertistică a *Scalei*, probabil, pe parcursul lunilor iunie-decembrie 1940 și anii plini 1945-1946. Însă cifrele pot fi suspectate din cauza că sunt prea uniforme. Sporul lent al numărului de concerte și al spectatorilor nu oglindesc întocmai situația reală. În principiu avem de afacere cu un început de mistificare a informațiilor tipic pentru întreaga perioadă sovietică. Mai aproape de real poate fi considerată statistica la capitolul venituri de pe urma activității concertistice a selectată din dările de seamă a teatrului. Conform acestor date venitul total în anul 1945 alcătuia 100 942,66 ruble, iar în 1946 indicele scade la 30 098,87 ruble¹ sau cu 3,35 ori. Explicația e simplă – anul 1946 constituie picul foamei organizate de același regim totalitar.

Prin urmare, valabilă rămâne constatarea că acest colectiv până ce cu tentă muzicală își căuta loc în viața artistică. Din altă parte, se profilează modest, dar insistent componenta dramatică. Inițial este deschis numai un Teatru de limbă rusă, cu toate că denumirea lui altera diferit: Teatru orășenesc, Teatrul dramatic, Teatrul dramatic moldo-rus, Teatrul moldo-rus muzical-dramatic, Teatru dramatic republican. O trupă moldovenească (ambulantă) a fost organizată tocmai în 1957. Oricum, experiența acumulată de colectivul de creație scenică al Teatrului *Scala* pe parcursul existenței sale constituie un pilon al istoriei Teatrului Național „Vasile Alecsandri”.

¹ ANRM, fond. 3047, inv.1, dos.16, ff.117,126

**DIASPORA POLONEZĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA:
REVENIRE LA VALORILE CULTURALE
ȘI SPIRITUALE NAȚIONALE**

Limba este depozitul geniului național. Ea exprimă – dar și formează –, într-un mod specific, toate sentimentele și ideile specifice unui grup etnic. Limba este elementul constitutiv primordial al națiunilor și naționalităților, însăși esența și simbolul acestora. Limba păstrează intactă ideea conștiinței naționale, chiar și în condiții vitrege, când vorbitorii ei sunt lipsiți de posibilitatea de a învăța și utiliza o limbă literară sau atunci când elitele etniei renunță să o vorbească, preferând, de regulă, limba națiunilor dominante în mijlocul cărora sălășluiește grupul etnic. De obicei, asemenea situații sunt caracteristice statelor multinaționale imperialiste, care urmăresc cu insistență scopul asimilării și lichidării națiunilor supuse (ocupate) și anexate cu tot cu teritoriu. Anume din această cauză limba și conștiința națională a popoarelor subjugate, încorporate și ținute în hotarele statului cuceritor, devin principala țintă de atac. Pentru a le distruge se recurge la cel mai eficient instrument, în aparență „inofensiv”, care în mediile la care ne referim este denumit „bilingvism” sau „polilingvism” și aplicat în mod tendențios doar asupra națiunilor anexate. Un exemplu concludent în această privință poate servi Rusia sovietică (zisă URSS).

În Constituția sovietică stalinistă din 1936, în cea din 1977, precum și în Programul PCUS (partid de guvernare pe atunci) era stipulată egalitatea în drepturi a tuturor popoarelor și a limbilor lor, neadmiterea privilegiilor pentru o cultură sau alta, pentru o limbă sau alta¹. Situația a fost analizată de specialiști notorii, care și-au exprimat opinia privitor la acest subiect în lucrări serioase de specialitate. Aceste teme continuă să fie abordate și azi, lor consacându-li-se mai multe conferințe și întruniri științifice naționale și internaționale. În acest context, au fost scrise numeroase monografii și culegeri care spun clar și franc lucrurilor pe nume, condamnând politica de îndoctrinare și intoxicare a tineretului cu ideologie comunistă². Este clar că această politică era orientată împotriva conștiinței naționale, cu scopul de a limita utilizarea limbii materne, de a asimila națiunile cucerite, minoritățile naționale și etniile conlocuitoare. Limba minorităților și cea vorbită de diasporă era transformată în limbă de bucătărie.

În URSS locuiau reprezentanți a peste 150 națiuni și naționalități, dar cei care dispuneau de drepturi naționale depline erau doar „velicorușii”. Ei își organizaseră un centru politic, economic și cultural – Moscova, limba rusă devenind limbă de stat, obligatorie pentru întregul imperiu sovietic, ale cărui

frontiere deveniseră inviolabile. Rușii aveau dreptul la armată națională (zisă sovietică), toate structurile diplomatice și internaționale erau constituite din reprezentanți ai poporului rus, care dispunea de toate atributele unui stat național suveran, independent și modern. Toate celelalte națiuni și naționalități erau lipsite de drepturi sau marginalizate.

Aceeași atitudine se manifesta față de toate etniile, față de reprezentanții tuturor naționalităților. În toate „republicile surori”, inclusiv în RSSM, se cultiva o atitudine dușmănoasă și față de etnicii polonezi. În aceste republici, polonezii erau lipsiți de identitate națională. În actele de identitate, ei erau identificați drept ruși sau ucraineni. S-a interzis funcționarea școlilor poloneze pe teritoriul tuturor republicilor sovietice, inclusiv în RSSM. Se neglijau valorile culturale și spirituale ale etnicilor polonezi. Limba polonă, ca element principal al conștiinței lor naționale, nu putea fi utilizată legal și liber, devenind inaccesibilă pentru comunitatea poloneză. Acesta este unul dintre motivele din care majoritatea polonezilor din Republica Moldova și-au uitat limba maternă.

Destrămarea imperiului sovietic, lupta de eliberare națională și obținerea independenței statale, inclusiv de către Republica Moldova (la 27 august 1991) a creat premise fericite pentru înfăptuirea transformărilor democratice și renașterea conștiinței, limbii și culturii naționale. Conducerea țării a creat condiții favorabile și pentru dezvoltarea limbii tuturor etniilor conlocuitoare sau diasporelor de pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Această situație a impulsionat elaborarea bazei legislative și a unor mecanisme de aplicare în practică a acesteia, mecanisme ce să conducă la dezvoltarea multilaterală și armonioasă a relațiilor interetnice din republică.

Procesul de democratizare a oferit și diasporelor sau etniilor conlocuitoare șanse reale de a-și revigora cultura și tradițiile, dar mai ales limba, domeniul cel mai necesar funcționării lor și conștientizării propriei identități. Astfel, polonezilor, ca și tuturor celorlalte etnii, li s-a oferit posibilitatea de a se implica activ în viața socială; de a comunica în limba maternă; de a cunoaște istoria, obiceiurile și tradițiile strămoșilor; de a organiza și menține relații concrete de ordin cultural, științific, economic cu patria lor istorică.

Anume în acest scop, în Republica Moldova a fost adoptată *Legea despre limba de stat și funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova*, care recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, dezvoltarea și funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii. Iar pentru a le crea tuturor membrilor etniilor conlocuitoare condiții favorabile, pentru a le oferi posibilitatea ca ei să-și organizeze firesc activitatea, în republică a fost creat Biroul Relații Interetnice. În același scop, în cadrul Academiei de Științe a Moldovei a fost fondat Institutul de Cercetări Interetnice; în instituțiile de învățământ de toate nivelurile

– grupuri de studiere a limbii de origine; în grădinițe, școli, licee s-au deschis clase cu predare în limba etniilor conlocuitoare.

Nu doar națiunile mari își păstrează și-si promovează limba, ci și grupurile etnice încearcă să-si păstreze, să-si cultive și să-si îmbogățească limba maternă, s-o apere de pericolul asimilării din partea națiunilor imperialiste. Drept exemplu elocvent, în acest sens, ar putea servi românii din Transilvania. Cu toate eforturile depuse pe parcursul a 1.000 de ani, ungurii n-au reușit să-i forțeze pe românii dintre Carpați și Tisa să renunțe la frumoasa lor limbă. Nici etnicii basarabeni, aflați mai mult de 100 ani sub ocupație rusească (1812-1918) n-au renunțat la limba lor maternă, păstrând-o și utilizând-o în toate mediile.

Se știe că pe teritoriul republicii noastre locuiesc mai multe etnii. Toate ele își apără dreptul la identitate și valori etnoculturale. Etnia poloneză, ca una dintre cele mai vechi dintre etniile stabilite pe acest spațiu, constituită în Societatea Culturală Poloneză apără și promovează valorile culturale proprii.

Ultimele date statistice (conform recensământului din 1989) atestă că în Republica Moldova locuiesc circa 5.000 polonezi. Însă, potrivit unor analize mai recente, numărul polonezilor din Republica Moldova constituie circa 30.000 persoane, cea mai mare parte din ei locuind în orașele Chieinău, Bălți, Tighina, Tiraspol, Râbnița³. Această confuzie are o argumentare obiectivă: în epoca totalitară a comunismului, etnicii polonezi, după cum am menționat și mai sus, erau trecuți în actele de identitate ca ruși sau ucraineni, indiferent unde ar fi locuit – la sat sau la oraș.

Cunoașterea limbii polone constituie o garanție și o punte sigură de comunicare și colaborare cu reprezentanții culturii poloneze. Conștientizând acest adevăr, conducerea societății poloneze din republică s-a adresat Ambasadei Poloniei din Chișinău, precum și Guvernului Republicii Polonia cu rugămintea de a trimite și angaja cadre didactice care să predea membrilor societății limba polonă. Rugămintea lor a fost satisfăcută și începând cu 1990, la Chișinău, Tighina, Bălți, Râbnița, Stârcea, Slobozia-Rașcov, Rașcov au fost deschise (și funcționează până în prezent) grupe speciale de studiere a limbii polone, instruite de profesori calificați, sosiți din Polonia. Primii pași în această direcție s-au întreprins în școala nr. 37 (actualul liceu „N.V. Gogol”)⁴, unde au fost deschise clase poloneze, cu predare în limba polonă. Din anul 1991, toate obiectele de studiu pentru clasele primare se predau și în limba polonă⁵. În cadrul grădiniței nr. 23 a fost creată o grupă pregătitoare, în care procesul educativ se desfășoară doar în limba polonă.

Autoritățile locale au acceptat propunerile comunității etnoculturale poloneze, au găsit resurse financiare pentru salarizarea învățătorilor și educatorilor. Conducerea școlii nr. 37 din Chișinău a oferit o clasă pentru studiul suplimentar al limbii polone, curs predat în afara programului.

La rugămintea conducerii comunității poloneze, Ministerul învățământului din Polonia a selectat profesori calificați, pe care i-a trimis în Republica Moldova cu scopul de a asigura procesul de instruire a elevilor de origine poloneză. Dintre cei care s-au implicat plenar în această activitate, merită amintiți Jozef Sadowski, Renata Wadolowska-Zdanowska, Grarzyna Zulinska etc. O parte din acești profesori – după expirarea termenului contractual – se reîntorc în Polonia, unii, însă, rămân să-și desfășoare activitatea didactică în școlile moldovenești. Treptat, o parte dintre compatrioții noștri (îi amintim aici pe Katarzyna Konarska și Malgorzata Mankowska), absolvind instituțiile pedagogice din Polonia, au revenit la baștină și s-au încadrat în învățământul național. Și în învățământul preșcolar activează educatori cu experiență, buni cunoscători ai limbii polone, dintre care s-au remarcat în mod deosebit Florentyna Zagorodniuk, Irena Damaskin și Magdalena Miotla. Magdalena Miotla este și absolventă a Conservatorului din Lwow și manifestă un mare entuziasm și elan didactic față de educația muzicală a elevilor. Corul condus de ea a devenit vestit nu doar în republica noastră, ci cunoscut și apreciat și în Polonia⁶.

Nu este o taină că primii pași de revenire a polonezilor la studiul limbii lor materne au fost dificili și anevoioși. Lipseau programele didactice, existau prea puține manuale, dicționare, materiale ilustrative, literatură de specialitate. Profesorii nu aveau suficientă experiență în predarea limbii polone; nu se puteau baza pe cea a unor predecesori competenți; nu erau siguri că proiectele lor ar fi bune; că vor izbuti să adune suficienți doritori de a studia limba polonă⁷. Treptat, au căpătat încredere în forțele și acțiunile lor; au atras de partea lor structuri nonguvernamentale și părinți de origine poloneză.

Încercând să educe copiii în spiritul tradițiilor poloneze, învățătorii organizau matinee, concerte tematice, alte manifestări culturale. Profesorii de limbă poloneză își consacră aproape tot timpul liber elevilor, străduindu-se să le transmită cunoștințe temeinice și să mențină viu sentimentul național istoric și patriotic al diasporei poloneze din Moldova. Ei au stabilit o relație strânsă nu doar cu discipolii lor, ci și cu familiile acestora. Această colaborare între instituție și familie a dat rezultate îmbucurătoare: s-a extins mediul cultural-lingvistic al elevilor, se practică frecvent vorbirea curentă poloneză, se repun în circuit anumite valori. Grație acestei colaborări, mulți dintre tinerii care au frecventat cursurile de studiere a limbii poloneze au reușit să fie admiși la instituții superioare din Polonia.

Cursurile de studiere a limbii poloneze funcționau pentru câte 150 persoane și erau predate de profesori sosiți din Polonia. În prezent, 45 dintre foștii elevi ai acestor cursuri își continuă studiile în colegiile, instituțiile și universitățile din Republica Polonia¹¹.

În luna martie 1998, pentru prima oară în mun. Bălți a avut loc semifinala „Poloniadei-98”. Primele două locuri le-au ocupat elevele Vasiluca Druczek și Iulia Ivanova, originare din Bălți. Mai târziu (în iulie 1998) ele au reprezentat Republica Moldova în finala acestui concurs, desfășurată în capitala Poloniei – Warszawa, bătăntele plasându-se pe locurile 5 și 6. În anul 1999, Vasiluca Druczek, Albina Rusnac și Irina Mikitenko au fost admise la studii în Polonia.

Limba maternă a etnicilor polonezi din Republica Moldova se studiază mai ales în satele în care locuiesc compact polonezi. În satul Stârcea, bunăoară, asemenea clase au fost constituite în anul 1999. La început aici predau profesorii din localitate, apoi au fost invitați profesori, din Polonia. Mulți dintre copiii din Stârcea își continuă studiile în instituții din Polonia, întreprind excursii și călătorii prin patria lor istorică.

Un alt sat în care locuiesc preponderent etnici polonezi este Slobozia-Rașcov (Camenca), unde de mai mulți ani activează și întreține relații strânse de colaborare cu Polonia preotul Henryk Soroka. Henryk Soroka a fost trimis aici cu misiunea de a predica într-o biserică romano-catolică. Preotul și-a asumat și nobila misiune de a preda copiilor limba polonă. A organizat grupuri în cadrul școlii din sat, oferind gratis lecții pentru 35 de copii. Din inițiativa sfinției sale a fost organizată și alimentarea elevilor din acest sat, părintele câștigând în acest sens un proiect sponsorizat de misiunea „Caritas-Moldova”. Preotul Henryk Soroka a acceptat să rămână pentru totdeauna în Moldova, să se dedice activității de renaștere a valorilor culturale și spirituale ale polonezilor¹³.

În anul 2003, în Republica Moldova, la cursurile de studiere a limbii poloneze erau încadrați 400 de elevi. La liceul „N. Gogol” din Chișinău învățau 120 elevi¹⁴. Grădinița de copii nr. 23 avea o grupă preșcolară constituită din copii de etnie poloneză. Scopul principal al creării grupei pregătitoare era familiarizarea copiilor de vârstă preșcolară, care posedau rudimentar limba polonă, cu tradițiile și cultura neamului, depășirea dificultăților de însușire a materialului într-o limbă aproape necunosută. Liga Femeilor Poloneze din Moldova a oferit un ajutor considerabil în vederea soluționării corecte a acestei probleme. Cu sprijinul și susținerea Biroului Relații Interetnice, după ce au fost efectuate reparații capitale, a fost deschisă, în anul 2000, o sală asigurată cu materialele și tehnica necesară în care a început să lucreze grupa pregătitoare poloneză, denumită „Krakowiaczki”, a acestei grădinițe. Prima educatoare a acestei grupe a fost Agnieszka Florczyk, originară din Polonia. Într-un răstimp scurt, copiii din această grădiniță au uimit asistența prin succesele obținute în ceea ce ține de însușirea limbii și prin calitățile lor artistice. Absolvenții acestei grupe au fost înscriși în clasele primare ale liceului „N. Gogol” și au demonstrat o pregătire bună și profundă în cunoașterea limbii materne, culturii, obiceiurilor și tradițiilor strămoșești.

Începând cu 2002, la inițiativa Ambasadei Poloniei la Chișinău, au fost organizate cursuri gratuite de studiere a limbii poloneze, susținute de profesori voluntari sosiți din Polonia. Asemenea centre au fost deschise pe lângă bisericile romano-catolice din orașele și satele republicii în care locuiesc etnici polonezi. Cursurile se desfășoară într-o atmosferă favorabilă, în grupuri nu prea numeroase de audienți, pentru că într-un asemenea mod limba poate fi mai ușor însușită și poate fi respectat cu strictețe programul de învățământ. Grupurile sunt divizate după principiul vârstei și nivelului de cunoaștere a limbii. Grație efortului și dăruirii de sine a profesorilor calificați, audienții cursurilor se încadrează plener în activitatea diasporei poloneze din Moldova. În anumite privințe, ei servesc și drept exemplu pentru alți semeni ai lor. Cursurile sunt oferite persoanelor cu adevărat pasionate de limba, tradițiile și cultura țării lor istorice.

Și în unele localități din Transnistria s-au organizat cursuri de studiere a limbii și literaturii poloneze, a istoriei și geografiei Poloniei. La școala medie rusă nr. 2 din or. Râbnița, la școala din satul Rașcov (Camenca), la școlile din Tiraspol și Tighina funcționează grupuri alcătuite din etnici polonezi dispuși să-și învețe limba maternă¹⁶.

Totuși, pentru ca cetățenii Moldovei să însușească bine și să poată utiliza limba poloneză, este nevoie de mult timp. Sunt necesare și condiții ce să favorizeze aprofundarea cunoștințelor despre limba și cultura neamului din care provii. Or, pentru ca un film ori o operă de artă poloneză să fie ușor conștientizate ele trebuie contemplate sau audiate în original: o întâlnire directă, fără intermediari, cu opera literară sau de artă este mult mai eficientă și mult mai impresionantă. Ea dezvăluie mai profund și mai clar caracterul național, esența obiceiurilor și tradițiilor, deschide calea către sufletul celui ce vrea să o cunoască, face mai scurtă această cale. Despre acest lucru vorbește într-un interviu acordat presei președintele Societății culturale a polonezilor din Moldova, domnul Tadeusz Malinowski¹⁷. În acest context, conducerea diasporei poloneze din Moldova a creat centre de studiere a limbii române pentru etnicii polonezi din republică. Inițiativa aparține Societății etnoculturale din or. Bălți. Anume la Bălți „Casa poloneză” a organizat primele cursuri speciale de studiere a limbii române pe care le-au frecventat cu regularitate membrii societății poloneze. Aici s-a constituit un program special pentru însușirea rapidă și eficientă a limbii de stat a Republicii Moldova. Cursurile sunt predate de profesori calificați, membri ai catedrelor de limbă română de la Universitatea de Stat „A. Russo” din municipiul Bălți¹⁸.

În cadrul unei vizite oficiale la Chișinău, președintele Poloniei Aleksander Kwasniewski a inaugurat Centrul de Studiere a Limbii Polone la Universitatea de Stat din Moldova. Posibilitatea de a studia limba poloneză s-a oferit nu doar

studenților de la facultatea limbi străine, ci și alor doritori. Astfel, Moldova are șanse să educe specialiști de diferite profiluri care să cunoască poloneza și să nu întâmpine bariere lingvistice atunci când va fi necesar să comunice cu colegii de breaslă din Polonia. În centrul de limbă și cultură poloneză de la Universitatea de Stat din Moldova au acceptat să predea specialiști sosiți de la universitățile din Polonia. Totodată, Societatea „Semper Polonia” din or. Warszawa a făcut centrului o donație constituită din computere, aparate audio-vizuale, un televizor, un scanner, o imprimantă etc¹⁹.

Societatea „Semper Polonia” dispune de fonduri bogate, pe care este dispusă să le investească și în dezvoltarea lingvistică și culturală a etnicilor polonezi din Moldova. În acest sens, președintele societății, domnul Marek Haurzild, a informat publicul din Moldova: „Această societate a fost creată în anul 1997 sub patronajul președintelui Poloniei, Aleksander Kwasniewski. Menirea ei principală este de a susține diaspora poloneză din toată lumea. Ea ajută polonezilor să obțină o instruire bună. Tendința acestei organizații este ca polonezii care locuiesc în diferite țări să devină cetățeni destoinici ai ambelor state, să ocupe funcții onorabile și în structurile administrației locale și în structurile economice, dar și să nu piardă legătura cu țara de baștină – Polonia”. 38 dintre studenții de origine poloneză din Republica Moldova sunt subvenționați de această societate .

Un alt obiectiv al acestei societăți este de a propaga cultura poloneză. La sugestia ambasadei poloneze de la Chișinău, societatea a livrat Centrului de Studiere a Limbii Poloneze de la USM utilajul necesar. Această donație a fost oferită nu numai studenților de origine poloneză, ci ei tuturor celor interesați de cultura, limba și istoria poporului, de tradițiile și obiceiurile poporului polon. Conducerea organizației și-a propus să ofere persoanelor cărora le asigură studiile și locuri sigure de muncă în firmele poloneze sau în cele moldo-polone, contribuind astfel, în mod direct, la stabilirea și menținerea relațiilor economice și culturale dintre Moldova și Polonia.

La înzestrarea și amenajarea Centrului de Limbă și Cultură Poloneză din cadrul USM a contribuit mult și fondul „Pomoc Polakom na Wshodzie”. Acest fond a oferit centrului mobilă, materiale în limba poloneză, o antenă de recepționare prin satelit, altă tehnică modernă. Astfel, studenții chișinăuieni au posibilitate să vizioneze emisiuni în limba poloneză transmise pe șapte canale.

Un alt Centru de Studiere a Limbii Poloneze a fost inaugurat la 12 octombrie 2004 în incinta Universității de Stat „Alecu Russo” din mun. Bălți, în cadrul Facultății de filologie. Acest centru a fost fondat la inițiativa Ambasadei Poloniei în Moldova. În cadrul acestuia, pe lângă cursurile de studiere a limbii și literaturii poloneze, destinate studenților de la toate facultățile și specialitățile, se organizează și lecții de studiere a limbii și literaturii ruse și de studiere a limbii

și literaturii române. Conducerea Universității de Stat „A. Russo” a comunicat că acest Centru a fost dotat cu tehnică modernă și cu materiale didactice, iar pentru desfășurarea cursurilor de limba poloneză a fost invitat un conferențiar de la Universitatea din Warszawa²².

Cu prilejul inaugurării Centrului, în luna octombrie 2004, în holul bibliotecii științifice a fost vernisată o expoziție de carte poloneză și o expoziție de imagini din Krakaw – un mare și important centru cultural din Polonia²³.

Pentru elevii liceului „Ion Creangă”, se planifică organizarea de manifestări culturale în colaborare cu diaspora poloneză din or. Bălți și cu Ambasada Poloniei la Chișinău.

Conducerea diasporei poloneze din Republica Moldova are grijă nu doar de problemele învățământului, ci și de odihna copiilor. În zilele de vacanță, elevii de 10-15 ani pleacă în tabere de odihnă și în călătorii pe locurile istorice, pitorești din Polonia; pe litoralul Mării Baltice, în orașele Sopot, Gdansk, Kolobrzeg. Mulți dintre copiii Moldovei au vizitat deja splendidele monumente din Warszawa, Czestochowa, Malbrok. Tineretul din mun. Bălți participă activ la competițiile sportive – parafiade, care au loc în Warszawa, accesibile doar pentru tinerii de origine poloneză din toate țările lumii. În una din aceste competiții, echipa din or. Bălți a obținut rezultate performante și a fost premiată cu multe cadouri de preț²⁴.

Copiii de origine poloneză din Chișinău, Bălți, din alte localități ale republicii participă activ la diverse concursuri republicane și internaționale. La unul dintre acestea – la concursul de poezie dedicat creației Măriei Konopnickaia (1996), bălțeanca Lucica Buzut s-a învrednicit de premiul II. Iar la concursul internațional de arte plastice din or. Torun, Polonia (anul 1997), Svetlana Biletnicova din Bălți a primit un premiu de încurajare²⁵. Participarea tineretului studios de origine poloneză la diferite manifestări, concursuri, competiții sportive, excursii prin orașele și localitățile patriei etnice îi ajută să însușească mai bine limba, să cunoască tradițiile, obiceiurile, cultura consângenilor din Polonia.

Elevii din clasele superioare și studenții de origine poloneză care își fac studiile în Moldova au posibilitatea de a-și perfecționa cunoștințele participând la Școlile de vară și la Școlile de iarnă cu predare în limba polonă din Krakow, Poznan, Warszawa, Sankt-Petersburg. Pe parcursul a două săptămâni ei au posibilitatea să comunice liber, să participe la acțiuni interesante ce abordează într-o manieră neobișnuită istoria, cultura și literatura Poloniei, să comunice cu pedagogi experimentați. Astfel, de exemplu, în luna iunie 2000, orașul Krakow a găzduit o școală de vară consacrată temei *Limba, istoria și Polonia contemporană*. În program au fost incluse lecții de limbă polonă, excursii și vizionări de concerte remarcabile. Responsabilă pentru organizare a fost

fundația „Wspolnota Polska” Cursurile au fost organizate pentru persoanele care posedă polona: profesori și învățători din școlile din afara hotarelor Poloniei și membri ai societăților etnoculturale poloneze din străinătate. La cursuri au participat etnici polonezi din Ucraina, Bielarus, Slovacia, Bulgaria, Ungaria, Moldova, Țările Baltice etc. S-au pus în discuție mai multe teme: *Limba și literatura polonă, Viața și obiceiurile din Krakow, Stemele și simbolurile poloneze, Polonia contemporană* etc .

Pentru participanți s-a organizat un program cultural ce includea: vizionarea concertelor, excursii prin locurile memorabile ale Poloniei. Oaspeții au fost impresionați de aspectul orașului Censtohovo – unul din cele mai importante centre de cult ale religiei creștine și vestit loc de pelerinaj din Europa.

Conducerea diasporei poloneze din Moldova acordă ajutor privind studierea limbii și culturii poloneze și generației de pedagogi mai în vârstă. Astfel, în cadrul școlii de iarnă, în perioada 30 noiembrie-14 decembrie 2003, în or. Chișinău au frecventat asemenea cursuri 30 dintre reprezentanții diasporei poloneze din Bălți, Râbnita și Stârcea. Aceste cursuri au fost organizate cu sprijinul ambasadei și consulatului Republicii Polonia în Moldova. Lecțiile s-au desfășurat în clădirea Institutului Muncii din capitală, fiind prezentate de către doamnele Aleksandra Achtelik și Malgorzata Cmereciniak, profesoare la Universitatea din Katowice. Ascultătorii au fost divizați în grupe, după gradul de cunoaștere a limbii polone. În cadrul lecțiilor vizionau filme, se organizau jocuri de cuvinte, se interpretau cântece poloneze. Varietatea, diversitatea și amploarea programei a favorizat aprofundarea cunoștințelor lingvistice și literar-istorice ale participanților la școala de iarnă de la Chișinău. Fiecărui participant i s-a înmănat câte o adeverință privind absolvirea cursurilor. La festivitățile de închidere, ca și la cele de inaugurare a școlii de iarnă, organizate pentru prima dată în Republica Moldova, au participat ambasadorul și consulii de la Ambasada Poloniei în Republica Moldova²⁷.

La inițiativa Ambasadei Poloniei în Republica Moldova au fost organizate cursuri gratuite de studiere a limbii poloneze în centrele ce funcționează în majoritatea orașelor din republică și în localitățile rurale în care există societăți ale diasporei poloneze. Un asemenea centru funcționează și pe lângă bisericile romano-catolice din Republica Moldova. În ultimul timp, tot mai mulți etnici polonezi simt necesitatea de a studia și utiliza limba maternă, conștientizând că numai în acest mod pot întreține relații cu consăngenii lor din Polonia.

De regulă, în cadrul cursurilor domnește o atmosferă binevoitoare, amiabilă. Se formează grupuri mici de studiu, constituite în baza gradului de cunoaștere a limbii – fapt ce favorizează o însușire rapidă și eficientă. Lecțiile sunt predate de profesori voluntari, sosiți din Polonia, cu bogată experiență

pedagogică și profesională. În sala de lectură a Bibliotecii Naționale din Republica Moldova, ele sunt organizate de două ori pe săptămână. Aici se lucrează cu fiecare audient în parte, fiecare fiind ajutat, în mod particular, să înțeleagă tainele limbii poloneze, să o poată vorbi liber, fără obstacole. Colectivul de profesori care predă la aceste cursuri le ajută mai ales tinerilor să însușească limba poloneză. Pentru a favoriza însușirea limbii ei organizează „serate de integrare”, familiarizându-i pe doritorii de a cunoaște limba și cu obiceiurile și tradițiile strămoșești, învățând împreună cântece vechi, legende istorice, dansuri populare poloneze.

Datorită eforturilor depuse de profesorii polonezi care posedă și o bogată experiență metodică, mulți dintre ascultători au reușit să învețe mai ușor limba poloneză și să se implice în activitatea diasporei poloneze. Or, cursurile sunt frecventate anume de marii îndrăgostiți de cultura, istoria și limba poloneză.

Este un adevăr cunoscut și verificat: obiceiurile și tradițiile sunt elementele principale ce formează conștiința națională a fiecărui individ. Aceste elemente circulă din generație în generație. De aceea, la întâlnirile organizate în „Casele poloneze” tinerii preiau de la cei vârstnici legendele, poeziile și cântecele populare, încearcă să însușească și să descifreze caracteristicile costumului popular și ale altor simboluri naționale. Diaspora poloneză din Moldova a păstrat și continuă să păstreze cu sfințenie aceste tradiții strămoșești, particularitățile lor. Anume acest fapt confirmă odată în plus că valorile culturale și spirituale moștenite de la strămoși nu pot fi uitate, și că tradițiile și cultura pot deveni eterne numai atunci când sunt venerate cu adevărat de purtătorii lor. Limba rămâne un element viu numai atunci când este practică și promovată timp de secole. De aceea, conducerea diasporei poloneze organizează cu atâta osârdie cursuri de studiere, promovare și păstrare a limbii poloneze.

Cunoașterea valorilor naționale este întotdeauna însoțită de revenirea la valorile spirituale. Un rol de seamă în acest sens îi aparține bisericii romano-catolice. Astfel, în programul de studiu al claselor de etnici polonezi a fost introdusă o nouă disciplină: *Știința despre religie*. Inițial, cursul era predat de cadrele didactice din școală. Elevii ascultau cu multă atenție explicațiile pedagogilor și-și formau o atitudine sănătoasă față de credință. Copiii frecventau cu regularitate biserica, fiind conștienți de faptul că anume ea reprezintă unul din cele mai sigure și mai deschise spații pentru comunicarea în limba maternă.

Biserica romano-catolică contribuie permanent și la consolidarea diasporei poloneze. În aproape toate parohiile activează preoți sosiți din Polonia. Anume preoții sunt inițiatorii acțiunilor de integrare a diasporei poloneze, de multe ori ei servesc drept exemplu în activitățile culturale ale comunității lor, contribuie la editarea ziarelor și revistelor, promovează acțiunile de caritate. Bisericile catolice sunt pe drept cuvânt locașurile sacre care adună și-i unesc

întru credință și cuget pe enoriași. Biserica polonezilor a susținut mereu valorile naționale, a aprins spiritul național, iar unitatea credinței religioase a fost și rămâne legată de ideea națiunii. Preoții de origine poloneză au fost și sunt slujitori pasionați ai națiunii polone. Ei au vegheat și au întreținut speranța reînvierii Poloniei ca stat independent. Urmând exemplul predecesorilor săi, preotul bisericii catolice din Bălți, Jacek Puc, s-a încadrat plener în renașterea culturii și tradițiilor poloneze din acest oraș. Lui îi revine un loc aparte în crearea societății culturale „Casa poloneză”. Înzestrat cu alese calități morale și spirituale, el inspiră și cultivă cu sacră dăruire aceste calități semenilor săi bălteni. Sosirea parohului Jacek Puc la Bălți s-a identificat cu antrenarea credincioșilor în respectarea tradițiilor și ritualului religios, cu înviorarea activității bisericii romano-catolice din Bălți. Tot el este inițiatorul construcției unui nou locaș de cult în locul fostei biserici catolice, distruse în timpul războiului din 1941-1945. Enoriașii și oamenii de bună credință din mun. Bălți și din alte localități din nordul republicii ajută și susțin cu mijloace materiale edificarea bisericii. Din inițiativa lui Jacek Puc s-a procedat și la construirea edificiului pentru Centrul umanitar de binefacere „Caritas”. Centrul „Caritas” (coordonator Ala Sobieszewska) activează în cadrul bisericii romano-catolice locale din anul 1993, pe lângă parohie mai activând și asociația poloneză a medicilor, Legiunea Măriei ș.a. În cadrul Centrului funcționează o grădiniță de copii, cu educatoare călugărițe, sosite din Polonia. Ele îi învață pe copiii preșcolari limba poloneză, le oferă cunoștințe elementare despre credință, le furnizează informații accesibile despre cultura poloneză. Pe lângă acest Centru există o cantină, care oferă hrană enoriașilor nevoiași, acordându-le gratis și ajutor medical. La marile sărbători religioase acestora li se distribuie cadouri.

Parohia editează și ziarul „Enoriașul”, în care este oglindită viața bisericii, activitățile comunităților etnoculturale poloneze din Bălți și din satele învecinate fiind reflectate prin informații și în cotidianul municipal.

Biserica romano-catolică din Bălți este vizitată nu numai de etnici polonezi, ci și de reprezentanți ai altor naționalități: moldoveni, ucraineni, ruși etc. Ea reușește să adune și să unească enoriașii nu doar în baza unor criterii naționale, ci în lumina credinței și bunătății, dreptății și adevărului. În această privință, biserica romano-catolică poate servi drept exemplu și pentru alte lăcașe sfinte din Republica Moldova.

Un alt aspect, recunoscut chiar și de societatea civilă, este activitatea socială pe care biserica romano-catolică o desfășoară în folosul categoriilor defavorizate ale societății, în colaborare cu diferite asociații caritative din lume, prin intermediul „Caritas” și al centrelor sociale constituite în multe parohii din Moldova .

Filiala Centrului umanitar bălțean de binefacere „Caritas” din satul Stârcea (Glodeni) activează deja de 11 ani în cadrul bisericii și este condusă de preotul Ioan Blaj și coordonatorul Efimia Bogucka. Ea acordă ajutor material și produse alimentare, sprijin moral și asistență socială copiilor până la 16 ani, familiilor cu mulți copii, copiilor invalizi, pensionarilor de toate categoriile, persoanelor afectate de sărăcie. Cantina socială oferă zilnic prânzuri pentru 75 copii de vârstă 7-18 ani proveniți din familii defavorizate, mulți dintre care se află sub tutela rudelor, pentru că părinții lor au plecat în căutare de lucru peste hotarele republicii. În anul 2004, filiala „Caritas” din Stârcea a sprijinit familiile nevoiașe, fără surse de venit, acordându-le ajutor material pentru taxele de studii. 96 familii au beneficiat de ajutor sub formă de produse agricole³⁰.

Rolul parohiei catolice din satul Slobozia-Rașcov este incomensurabil de mare pentru locuitorii acestui mic sătuc uitat de lume. Toate acțiunile realizate de către biserica romano-catolică în colaborare cu Asociația „Caritas” au o importanță covârșitoare pentru oamenii nevoiași, care deseori se adresează după ajutor. Filiala se confruntă cu multe dificultăți generate de poziția geografică nefavorabilă a satului, lipsei transportului, relațiilor instabile cu forțele separatiste tarnsnistriene. Cu sprijinul societății, cantina grădiniței de copii din Slobozia-Rașcov a reușit să economisească resurse pentru a suplimenta rația alimentară zilnică a tuturor copiilor de 3 luni. Aceste acțiuni se datorează atât părintelui Henryk Soroka, cât și coordonatorului de proiect, precum și voluntarilor.

Note:

1. Програма Коммунистической Партии Советского Союза. – М.: Политиздат, 1972, p. 112-116.
2. Брежнев Л.И. Ленинским курсом. Речь и статьи. – М., 1973, с. 274-280.
3. Moldova suverană, 24 octombrie, 2003.
4. Malinowski, T. Organizacje polskie w Moldawii, în cartea „Polacy w Moldawii”. – Lublin, 1995, p. 198.
5. „Русское слово” (revistă lunară), nr. 1, 1992, p. 20.
6. Malinowski, T. Organizacje polskie w Moldawii, în cartea „Polacy w Moldawii”. – Lublin, 1995, p. 199.
7. Czupryniak, Krystyna. Z doswiadezen nauczyciela polskiej szkoly w Kiszyniowie, în: Polacy w Moldawii. – Lublin, 1995, p. 218
8. Czupryniak Krystyna. Z doswiadezen nauczyciela polskiej szkoly w Kiszyniowie. În: Polacy w Moldawii. Lublin, 1995, p. 220.
9. Iutrzenka, nr. 5, 2004.
10. Iutrzenka, nr. 1, 2000.
11. Capital (ziar săptămânal), 21 august, 2003.
12. Бузут В. Польская община в Бельцы работает. Голос Бэлць, 30 aprilie 1998.
13. Кишиневский обозреватель, 9 mai 2001.
14. Независимая Молдова, 22 august, 2003.

15. Spektrum polsko-moldawskie, nr. 1, 2004, p. 9.
16. Iutrzenka (68), 2003, p. 7.
17. Moldova și lumea (revistă lunară), nr. 2-3, 1992.
18. Moldova suverană, 13 octombrie 2004.
19. Centrum Jezyka u Kultury Polskiej, Iutrzenka, octombrie 2003, p. 6.
20. Iutrzenka, octombrie 2003, p. 14.
21. Idem.
22. Moldova Suverană, 13 octombrie 2004.
23. Голос Бэлць, 18 octombrie 2004.
24. Бузут В. Польская община в Бельцы работает. Голос Бэлць, 30 aprilie 1998.
25. Idem.
26. Iutrzenka, nr. 9, 2000.
27. Iutrzenka, nr. 1, 2004.
28. Spektrum polsko-moldawskie, nr. 1, 2004, p. 9.
29. Caritas-Moldova. – Chișinău, 2004; p. 37-38.
30. Caritas-Moldova. – Chișinău, 2004; p. 33.
31. Caritas-Moldova. – Chișinău, 2004; p. 39

COLIZIUNILE MORAL-JURIDICE ALE CONȘTIINȚEI PERSONALITĂȚII

ETICA (de la grec. *ethos* – deprindere, obicei; disciplină teoretică și normativă, obiectul căreia este morala) prin COLIZIUNE subînțelege categoria, care „înseamnă ciocnire, contradicție și luptă a caracterelor în conduita morală a personalității”¹. Contradicțiile constituie cauza principală în apariția coliziunilor moral-juridice, „baza obiectivă în **opunerea simțurilor** – (sublinierea ne aparține – P.L.)”², „o voce internă, dar străină, ca o voce care parcă este independentă de „eul” omului, o voce al „eului” altuia”³.

Normele juridice și morale există într-o strânsă unitate și colegătură reciprocă. Însă această stare nu servește ca argument, că între drept și morală nu există contradicții. Negarea existenței contradicțiilor dintre drept și morală, dar și apariția în baza acestor contradicții a unor **coliziuni moral-juridice** în conștiința oamenilor, ne-ar fi adus nu la altceva, decât la o tratare incorectă a realității înconjurătoare.

„Contradicțiile, – scrie Fr. Hegel, – apar, ca dialectică a instinctelor și înclinațiilor, în felul că ele se tulbură reciproc, că satisfacerea unuia cere subordonarea sau jertfirea satisfacerii celuilalt etc.; și cum instinctul nu este decât simplă direcție a determinației sale și nu își are deci în el însuși măsura, această determinare care subordonează și sacrifică este decizia întâmplătoare a bunului plac oricum ar proceda...”⁴; constituie izvorul orișicărei dezvoltări...

Însă contradicțiile sec. XX adeseori erau prezentate nu în baza faptelor reale, dar a abstracției, ceea ce însemna schimonosirea realității înconjurătoare.

– Da, – recunoșteau marxiștii, – și în socialism există contradicții, dar ele ... „**nu-s antagoniste**”, fiindcă se bazează pe „**proprietatea colectivă**”; „**antagonismul de clasă**” îi specific numai capitalismului, fiindcă ... acolo există „proprietatea privată” – cauza tuturor „relelor” în societate...

Dacă contradicțiile socialismului ... „**nu-s antagoniste**”, atunci cum de înțeles statutul social și juridic al zecilor de milioane de oameni nedreptățiți, încarcerați în gulaguri și închisori, deportați și exterminați fără nici măcar cel mai mic grad de vinovăție???... Oare acesta **nu-i antagonism social**???...

„Proprietatea colectivă”, cum a fost ea creată???...

Prin prisma „dictaturii proletare” – statul **omului „Cu arma”**... Oamenii de la bun început s-au opus colectivizării întreprinderilor, prelucrării pământului,

1 Философская энциклопедия. М., „Советская энциклопедия», 1962, т. 2, p. 565.

2 А.П. Лысков. О природе и содержании правовых чувств. «Ученые записки». Калининградский государственный Университет. Вып. III. Общественные науки. Калининград, 1968, p. 119.

3 Valeriu Capcelea. Etica și deontologia juridică. Chișinău, MUSEUM, 2002, p. 92.

4 G.W.F. Hegel. Principiile filosofiei dreptului sau elemente de drept natural și de știință a statului (Traducere de Virgil Bogdan și Constantin Floru). București, Editura IRI, 1996, p. 42.

naționalizării, astfel încât automatul, pistolul, baioneta erau unica cale de realizare a trecerii la așa numita ... „**muncă colectivă**”, care pînă la urmă a și distrus socialismul (URSS-ul). Prin anii '70 se ajunsese la așa o stare, cînd 2-3 lucrau, 10-15 furau, iar acei care furau trăiau mai bine, decît acei care lucrau. În plus, tineretul, populația pleca în masă de la sate... Se pune întrebarea: cît au mai putut acei cîțiva „colhoznici” rămași la țară să țină pe spatele lor așa un **monstru cu „arma” în dinți** de sute de milioane???... Și-apoi cine-și lua pe degeaba din produsele „**muncii colective**”???... Lucrătorii aparatului de partid și de stat – **ELITA**... muncitorilor și țăranilor... Oare aceasta să nu fie **antagonism social**???...

– La rîndul lor, reprezentanții capitalismului (U. Rostou, Gg. Halbraut, D. Bell, G. Can, P. Aron și alții) afirmau: capitalismul este **societatea „bunătății”, „afirmării”** personalității umane, „**științei**” și „**transformărilor**” sociale, „**viitorul**” omenirii...

Revenind la F. Hegel putem conchide: contradicțiile dintre **socialism** și **capitalism** au contribuit la trecerea societății pe o treaptă nouă, calitativ superioară, bazată pe principiile democrației și libertății. Iar aceasta înseamnă cea mai mare cucerire a omenirii în istoria și trecutul său milenar.

Bineînțeles, noi pe deplin încă nu ne-am eliberat de influența ideologiei comuniste asupra conștiinței maselor. În acest sens „colectivismul” constituie una din cauzele principale de apariție a unor **coliziuni moral-juridice** în conștiința și comportarea anumitor oameni în condițiile stabilirii statului de drept și a economiei de piață. Aici putem evidenția **două grupe** de coliziuni:

1) **coliziunile procesului reflectării**, care apar ca regulă în corespundere cu prezența diverselor niveluri ale conștiinței;

2) **coliziunile practicii** social-utile de toate zilele, care de asemenea nu este lipsită de contradicții.

Prima grupă: se poate întîmpla, că „orizontul îngust” de cunoștințe transformă o anumită faptă în ceva absolut, astfel realitatea fiind schimonosită. I. Kant scrie: „la om, ca esență cu rațiune e posibil, dacă am presupune libertatea în exclusivitate pură, dar ca esență, care își are necesități și asupra căreia influențează trezirea simțurilor, nu-i posibilă presupunerea libertății sacre, adică unei asemenea, care n-ar fi în stare spre maximele contrazicerii cu legea morală”¹. La aceste concluzii ajunge și cercetătorul A.S. Gulîga, care sublinia, că într-aseamenea situații avem de a face cu fenomenul, ce ne „caracterizează raportul subiectiv-spiritual față de realitate”². Prin urmare, contradicția dintre conștiința obișnuită și realitatea înconjurătoare prin absolutizarea faptei morale

1 Кант И. Соч. в 6-ти томах. – Т. 4 (ч. I). М., 1965, р. 349.

2 А.С. Гулыга. Мир и современность. (Путями Фауста). М., 1987, р. 197-198.

și a scopului final, ne aduce în situația exagerărilor și imposibilității de a face față procesului în care ne aflăm.

A doua grupă: contradicțiile existente între sistemele normelor juridice și morale contribuie la apariția **coliziunilor juridice și morale** în conștiința personalității. Asemenea coliziuni pot apărea atât în procesul reglementării conduitei persoanei concrete, cât și în alte aspecte mai largi. De exemplu:

– „Relațiile familiale sînt reglementate în conformitate cu următoarele principii: monogamie, căsătorie liber consimțită între bărbat și femeie, egalitate în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc **moral și material** (sublinierea ne aparține – P.L.), fidelitate conjugală, prioritate a educației copilului în familie...” (p. 3 art. 2 CF al RM)¹.

– „Fiecare poate în orașe și suburbii a îndatora pe vecinul său, a contribui la clădirea și repararea îngrădirii ce desparte casele, curțile și grădinile lor; **înălțimea îngrădirii** se va hotărî după regulamentele particulare, sau după **obiceiul obștesc** (sublinierea ne aparține – P.L.)...” (Art. 600 CC al României)².

Pentru normele juridice evidențiate mai sus, dar nu numai, aceasta-i o stare parcă... de „indiferență”... Însă la încălcările cerințelor și „**legalității**” lor, **opinia publică (obiceiul, morala)** va reacționa brusc și fără echivoc.

Legile societății se realizează numai prin activitatea oamenilor, înzestrați cu conștiință și voință. Aceasta înseamnă, că oamenii nu numai că nu exclud, dar și cer de la cei din jur acțiuni conștiente, cu scopuri bine determinate în alegerea faptelor și comportării. Acțiunile oamenilor constituie obiectul interacționării diverselor aspecte psihice, biologice, fiziologice, sociale etc. Însă cel mai însemnat rămîne – aspectul social. Totodată, trebuie de avut în vedere, că „sociologia este știința nu despre om, nu a corpului sau psihicii lui, dar a legităților obiectiv aparente în procesul interacționării oamenilor spre deosebire de... factorii biopsihici”³, „colegătura legităților generale a comportării...”⁴.

În literatură, însă, au existat și se mai întîlnesc încercări de „biologizare” a cauzelor apariției exceselor sociale. Ele ne vin din perioada clasică. Cezare Lombroso (1835-1909) în cartea „Omul criminal” (1876) scria: „Infrațiunile se comit de către criminalii „înnăscuți” – tip deosebit de oameni, care se evidențiază prin trăsături esențiale fizice și morale..., craniu, coaste, nas, buze...; ucigașii – au privirile reci, neclintite, ochi însîngerăți, fălci și maxilare mari, dinții lungi și colțați, nasul lungit, statură înaltă; tîlharii – capul mic, sprîncenele

1 Trimiterile se fac în baza Codului familiei al Republicii Moldova, aprobat prin Legea Parlamentului nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000. Chișinău, 2006.

2 Se citează după: Codul civil și 15 legi uzuale (Ediție actualizată la 1 septembrie 2006). București, Editura Hamangiu, 2006.

3 В.П. Тугаринов, Б.Д. Парыгин. О соотношении социального и психологического. «Философские науки», № 6, 1967, p. 19.

4 Философский словарь (Под ред. И.Т. Фролова. Издание четвертое). М., Изд-во Политической литературы, 1981, p. 344.

schimbătoare, ochi fulgerători, barbă rară, statură mică; cei care încalcă morala – ochi strălucitori, expresie gingașă a feței, buze umflate, părul lung, pielea moale...”¹. Frederick Vollaston Hutton (1836-1905) – SUA, considera că „genele criminalității se transmit nu numai de la părinți la copii, dar și generațiilor viitoare”². Aceste opinii sînt respinse de psihologie, ca fiind nefondate. „Noțiunea de „genă”, – scrie S.L. Rubinștein, – cu privire la om și rolul în viața socială... n-are nimic comun cu ajunsurile experimentale ale geneticii moderne”³.

Pe problema „**biologizării**” exceselor sociale, a corelației dintre „**biologic**” și „**social**”, ni se pare mai reușită poziția naturaliștilor și juriștilor. Mai mulți autori de forță ai GENETICII și JURISPRUDENȚEI, în baza cercetărilor îndelungate ale „populațiilor”, au ajuns la concluzia: „Putem afirma neclintit, că recomandările „eugenilor” din trecut, cît și a celor din prezent, cu scopul obținerii unei noi „specii de om”, **în plan științific sînt neîntemeiate** (sublinierea ne aparține – P.L.)... Aceasta nu-i altceva, decît încercarea de a abate Omenirea de la restructurarea problemelor ei vitale și globale”⁴. N.P. Bocikov scrie: „Criminalitatea... nu-i categorie biologică...”⁵. La rîndul său S.V. Borodin afirmă: „Criminalitatea-i fenomen social, care se manifestă... prin încălcarea prescrierilor normelor juridice penale”⁶. Pe aceeași poziție se mențin și filosofii. Ilustrul profesor moscovit G.M. Ștrax scria: „Conflictul este un fenomen pur social, iar căutarea lui în afara societății este lipsită de sens”⁷.

Cauzele apariției coliziunilor moral-juridice în conștiința și modul de conduită a unor persoane pot fi **obiective și subiective**.

Cauzele obiective sînt determinate de legitățile generale în dezvoltarea societății. Aceste legități sînt obiective și nu pot fi înlăturate prin voința oamenilor. Ceea ce-s în stare oamenii să realizeze este numai posibilitatea schimbării dezvoltării sociale în baza **legilor obiective**.

Așa-s, de exemplu, contradicțiile economiei de piață bazate pe caracterul privat al relațiilor de producție și repartizarea bunurilor după principiul: „marfă-bani, bani-marfă”. De aici derivă, **coliziunile moral-juridice a conștiinței persoanei**, ca urmare a inegalității economice dintre oameni, intelectuali, slujitori ai aparatului de Stat, apartenență la diverse partide și ideologii politice.

1 Советское уголовное право. Общая часть. Изд-во Московского Университета, 1969, p. 439-440.

2 Ibidem, p. 442.

3 С.Л. Рубинштейн. Бытие и сознание. М., Изд-во АН СССР, 1957, p. 291.

4 Н.П. Дубинин, И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев. Генетика, поведение, ответственность. М., Изд-во политической литературы, 1989, p. 345.

5 Бочков Н.П. Методологические и социальные вопросы современной генетики человека. «Вопросы философии», 1981, № 1, p. 53.

6 С.В. Бородин. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М., «Наука», 1990, p. 40.

7 Г.М. Штракс. Социальное единство и противоречия социалистического общества. Изд-во Московского Университета, 1966, p. 100.

Toate aceste **coliziuni** își găsesc oglindire în normele sociale, sînt apreciate atît de fiecare cetățean în parte, cît și de colective, grupuri social-politice, opinia publică. Aici este însemnat: coliziunile moral-juridice, ca regulă, se evidențiază în timpul protestelor sociale (mitinguri, greve), urmarea fiind sesizarea legislației...

„De obicei, – scrie A.S. Pigolkin, – **coliziunile par imagine** (sublinierea ne aparține – P.L.) și după o cercetare atentă a **normelor sînt înlăturate** (sublinierea ne aparține – P.L), fiindcă normele necoincidente după conținutul lor se raportează la diverse persoane, obiecte, fapte, sau nu se contrazic, dar numai se completează una pe alta...”¹. Se poate întîmpla, că legiuitorul (organul care a elaborat actul normativ) a scăpat din vedere anumite momente însemnate din actele vechi. Această **coliziune dintre actul normativ vechi și cel nou** trebuie s-o repare legiuitorul la cerința persoanelor, colectivelor, grupurilor, opiniei publice.

Cauzele obiective de apariție a coliziunilor moral-juridice se combină armonios cu **cauzele subiective**.

Rolul conștiinței în perfecționarea morală a omului este de însemnătate excepțională. Fiecare faptă, modul de viață, activitatea etc. sînt motivate și se apreciază. Acestea din urmă se manifestă prin simțurile datoriei, sovestei, cinstei și destoiniciei – regulatori de bază ai comportării. Nici nu poate fi vorba despre o personalitate multilateral dezvoltată fără aceste calități, bazate pe simțul răspunderii în fața întregii societăți. Lucian Blaga scria: „Destinul creator al omului nu e un fapt circumscris de un vag finalism metafizic, ci are aspectul unei saturații finaliste, cu structuri și accesorii precise, care îl reliefează ca atare. Toate aceste considerații nu fac, evident, decît să aducă o nouă contribuție la definiția plastică a omului”².

Înainte de a săvîrși anumite acțiuni este necesar de a ne convinge, există oare condițiile necesare și utile în situații concrete. Această stare este însemnată pentru fiecare om, dar deosebit se referă la **executorii direcți ai legilor** – judecători, procurori, lucrători ai poliției, avocați, notari. În activitatea acestor slujitori ai aparatului de Stat se îmbină strîns cerințele juridice și morale – **datorie de serviciu și datorie morală**. Normele juridice, ca atare, nu-s în stare să asigure rezultatele dorite. Mult depinde de aceea, **cine și cum** aplică prescrierile normelor. Mare importanță o are și măiestria profesională, experiența practică.

În activitatea sa judecătorul este obligat să respecte încrederea poporului și a statului, să-și slujească cu cinste Patria, să respecte cu strictete legile,

1 Общая теория права. Учебник для юридических вузов (Под общ. ред. док. юр. наук, профессора А.С. Пиголкина. 2-е издание, переработанное и дополненное). М., Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1995, р. 270.

2 Lucian Blaga. Trilogia valorilor. Opere, vol. 10. București, 1987, p. 632.

curătenia morală și comportarea ireproșabilă, astfel posedând dreptul moral și social de a-i judeca pe alții. În jurământul, pe care îl depune solemn în fața Consiliului Superior al Magistraturii, judecătorul își asumă răspunderea „să respecte Constituția și legile țării, drepturile și libertățile omului, să-și îndeplinească cu onoare, conștiință și fără părtinire, atribuțiile ce-i revin”¹; să se abțină „de la orice comportament, acțiune sau manifestare care ar putea prejudicia încrederea publicului în sistemul judecătoresc”².

În Legea „Cu privire la Procuratură” se subliniază, că procurorii sînt obligați să manifeste principialitate, hărnicie, exemplu de respectare a „**regulilor deontologice** (sublinierea ne aparține – P.L.) și să se abțină de la fapte care ar discredita imaginea Procuraturii sau ar compromite titlul de procurator”³. Totodată, în condițiile legii, procurorii trebuie să depună „declarații cu privire la venituri și la proprietate, să întreprindă măsuri în vederea relevării și înregistrării tuturor încălcărilor de lege care le-au devenit cunoscute atît în exercițiul funcției, cît și în timpul în care nu se aflau în acest exercițiu”⁴.

În condițiile economiei de piață și creării Statului de drept un rol deosebit îi revine poliției, care își organizează activitatea „pe principiile legalității, umanismului și echității sociale, conlucrării cu cetățenii și cu colectivele de muncă, transparenței și respectării secretului profesional”⁵. Trebuie de subliniat, că poliția „îi apără pe cetățeni indiferent de situația lor socială, patrimonială, de apartenență națională, de rasă, de sex și vîrstă, de studii și limbă, de atitudinea față de religie, de convingerile politice și de altă natură”⁶.

„Este interzis, – stabilește legea, – ca poliția să destăinuiească informațiile ce țin de viața personală a unui cetățean și denigrează onoarea și demnitatea acestuia sau pot prejudicia interesele lui legitime, dacă executarea atribuțiilor ei nu cer contrariul”⁷.

Avocatura, ca instituție juridică independentă funcționează în baza mai multor legi⁸ și acte normative. În activitatea lor avocații „apără drepturile,

1 Legea nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului”, p. 1 art. 12 – MO, nr. 59-60 din 26 octombrie 1995.

2 Codul de etică al judecătorului, p. 3 art. 3 – Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2008, nr. 1, pag. 4.

3 Legea „Cu privire la Procuratură” nr. 294-XVI din 25 decembrie 2008, litera „b”, art. 54 – MO, nr. 55-56 (3388-3389).

4 Ibidem, literele „c”, „f”.

5 Legea „Cu privire la poliție”, nr. 416-XII din 18 decembrie 1990 (Republicată – MO, nr. 17-19 din 31 ianuarie 2002), alin. 1 art. 3.

6 Ibidem, alin. 1 art. 4.

7 Ibidem, art. 5.

8 Legea nr. 1349-XIII din 17 octombrie 1997 „Cu privire la avocații parlamentari” – MO, nr. 82-83 din 11 decembrie 1997; Legea nr. 1260-XV din 19 iulie 2002 „Cu privire la avocatură” – MO, nr. 126-127 din 12 septembrie 2002; Legea nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 „Cu privire la asistența juridică garantată de Stat” – MO, nr. 157-160 (3044-3047) din 5 octombrie 2007...

libertățile și interesele legitime ale clientului, fiind **independenți de oricare influență din partea autorităților publice** (sublinierea ne aparține – P.L.)”¹.

Legea deontologică cu strictețe stabilește: „Avocatul trebuie să se abțină ca să se mai ocupe de cauzele tuturor clienților implicați, atunci când intervine **un conflict de interese ale acestora** (sublinierea ne aparține – P.L.)...”².

Notariatul este o instituție publică de drept „abilitată să asigure, în condițiile legii, ocrotirea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor și statului...”³.

În literatura de specialitate se evidențiază deosebit, că „**notariatul** (sublinierea ne aparține – P.L.) face parte din organele de ocrotire a dreptului”⁴.

Noi împărtășim această poziție, iar argumentele în favoarea ei o reprezintă înseși Legile și activitatea multilaterală a notarului în viața socială.

Actele notariale au forță probantă și nu vor contravine **legilor și moralității**, pot fi „traduse în limba solicitată”⁵.

Informația cu privire la actele notariale se eliberează „la cererea instanței de judecată, procuraturii, organelor de urmărire penală în legătură cu cauzele penale, civile sau administrative aflate în curs de examinare”. În orice alte cazuri comunicarea informației – „se interzice”⁶.

Nivelul ridicat al conștiinței morale și al datoriei de serviciu, respectarea legilor, intoleranța față de nihilism sub orice formă de manifestare, iscusința de opunere diverselor forme de influență, care urmăresc scopul de ocolire a legilor, respectul față de om, cinstea și demnitatea, drepturile și obligațiile, simțul criticii și autocriticii, dârzenia în căutarea adevărului – aceste calități se cer fiecărui lucrător al JUSTIȚIEI STATULUI DE DREPT, bazat pe principiile democrației și liberalismului politic și social. Definitivarea calitativă și la timp a anchetei dosarului penal, sentința motivată a judecătorei în rezultatul buneii organizări a procesului judiciar, atitudinea corectă față de cetățeni din partea lucrătorilor aparatului de Stat – provoacă simțul satisfacției sociale, încrederea și credința, că adevărul și dreptatea vor triumfa, inclusiv în situațiile grele.

Bineînțeles, practica judiciară și de anchetă cunoaște multe situații complicate, coliziuni morale și conflicte, greutăți în aprecierea morală a cauzelor, faptelor. În luarea deciziilor se cere o mare voință de caracter, răbdare,

1 Regulamentul de activitate al avocaților publici nr. 652 din 18 februarie 2009 – MO, nr. 47-48 (3380-3381) din 3 martie 2009, art. 4

2 Codul deontologic al avocaților Baroului din Republica Moldova (Adoptat de Congresul Avocaților din 20 decembrie 2002, cu modificările și completările adoptate la 23 martie 2007 de Congresul Avocaților), art. 1.3.2. – www.avocatul.md/files/80.pdf.

3 legea nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002 „Cu privire la notariat” – MO, nr. 154-157 din 21 noiembrie 2002, p. 1 art. 2.

4 Юридический энциклопедический словарь (3-е издание, переработанное и дополненное) – М., ИНФРА-М, 2001, p. 245.

5 Legea nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002 „Cu privire la notariat”, p. 3 art. 5.

6 Ibidem, p. 3, 4 art. 6.

deprindere, cunoștințe solide și tact profesional. A.S. Pigolkin scrie: „Dacă organul de aplicare a normelor juridice a stabilit faptele autentice, dar trage concluzii juridice greșite, atunci despre adevărul unor asemenea concluzii, nu se poate de vorbit”¹. Aceste constatări le întâlnim și la cercetătorii români. Așa, dr. profesor universitar Costică Voicu scrie: „Răspunderea juridică reprezintă reacția organizată, instituționalizată a autorității statale pe care o declanșează săvârșirea unei fapte socialmente periculoase”². De asemenea Maria V. Dvoracek: „Legiuitorul, fără a avea pretenția că poate satisface toate exigențele acestei organizări – trebuie totuși să ia în considerare particularitățile **diverselor situații** (sublinierea ne aparține – P.L.) ivite în viața socială, pentru a impune norme adecvate”³. Se lămurește aceasta prin faptul, că încă nu puțini lucrători ai organelor de ocrotire a dreptului abuzează de putere, încalcă legalitatea, admit formalismul, sînt indiferenți de soarta omului, unilaterali în dezvoltarea probelor adevărate referitoare la cauză, faptă. Informațiile de pe teren sînt de-a dreptul uluitoare:

– „Studiile demonstrează că fenomenul corupției rămîne a fi unul dintre subiectele care îngrijorează cel mai mult Republica Moldova. Conform Barometrului Global al Corupției, elaborat de Transparency internațional, sectoarele și instituțiile cele mai afectate de corupție sînt (în descresștere): poliția, sistemul judiciar, serviciile medicale, partidele politice, legislativul, mediul de afaceri, sistemul de educație. Sondajele efectuate de organizațiile neguvernamentale locale confirmă aceste rezultate”⁴;

– Ziarul „Vocea Bălțului” informa cititorii despre unele cazuri de corupție din partea unor comandanți ai Unităților militare din Nordul Republicii Moldova⁵.

Cele descrise mai sus, dar încă și multe altele, constituie încălcări grave ale legilor și moralității, aduc prejudicii imense persoanelor concrete, societății și statului.

În viața cotidiană adeseori ne întâlnim cu cazuri de conduită incorectă în familie, locurile publice, acte de huliganism sau alte încălcări a ordinii publice. În opinia noastră, cauzele acestor fenomene de proastă educație, lipsă de respect față de ordine și morală trebuie recunoscute: nivelul de cultură redus, șomajul, înstrăinarea de rude și apropiați, ca rezultat al plecării în masă a populației în alte state ale lumii.

1 Общая теория права. Учебник для юридических вузов (Под общ. ред. док. юр. наук, профессора А.С. Пиголкина. 2-е издание, переработанное и дополненное), p. 269.

2 Costică Voicu. Teoria generală a dreptului. București, Lumina Lex, 2002, p. 286.

3 Maria V. Dvoracek, Gheorghe Lupu. Teoria generală a dreptului. Editura Chemarea Iași, 1996, p. 149.

4 Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2008, nr. 4, p. 6.

5 Vadim Cebotari, Tatiana Vizitiu. La straja ordinii în armată. – „Vocea Bălțului”, 19 februarie 2010, nr. 6 (276), p. 3-4.

Coliziunile moral-juridice în conștiința oamenilor apar și în rezultatul contradicțiilor dintre societate și Stat, ca urmare a unei slabe activități organizatorice, legislative, executive din partea organelor puterii, aprobarea unor decizii pripite și subiectiviste în administrare. Drept rezultat: mitinguri, proteste, greve... „**Revolta**, – scria John Locke, – **este legală** (sublinierea ne aparține – P.L.) îngrădirii drepturilor din partea puterii, drept suveran al poporului – fondatorul statului”¹. Aici mai adăugăm: normele juridice asigură stabilitatea socială, însă această stare nu trebuie să înlesnească conservatismul. Sarcina organelor puterii este, ca în permanență să reacționeze la necesitățile, propunerile cetățenilor, reflectarea inițiativelor în legile și actele normative noi, adecvate realităților timpului. Așa, la cerințele opiniei publice, radical au fost schimbate statutul juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei și familiei, completate instituttele „Adopția. Tutela și curatela copiilor”, alte despărțituri ale Dreptului familial²...

Una din cauzele apariției **coliziunilor moral-juridice** o constituie starea materială a oamenilor, deosebirea dintre bogați și săraci. „Necesitatea, – spunea Epicur, – este sărăcie, dar nu-i nici o necesitate de a trăi cu ... necesitatea...”³. Acel stat care nu-și onorează cetățenii cu siguranță materială, prin crearea locurilor de muncă și lărgirea instituțiilor școlare și de instruire – n-are nici un viitor, este sortit pieirii...

Pentru lichidarea deplină a fenomenelor negative, care împiedică procesului de formare a omului „nou”, se cer a fi consolidate forțele întregii suprastructuri sociale: organizațiile statale și nestatale, partidele și mișcările politice, colectivele oamenilor muncii, instituțiilor educaționale și instruirii, inovării și cercetării etc. În acest proces **trebuie să predomină atmosfera grijii și respectului față de om, încrederii și răspunderii față de Stat și societate.**

CONCLUZII

1. **Coliziunile moral-juridice** constituie problema principală a cursului Etica juridică... De aceea acestei discipline trebuie să i se acorde o atenție mai sporită în cadrul facultăților și Universităților de Drept.

2. **Coliziunile moral-juridice** trebuie să fie lansate mai activ în problematica cercetărilor atât la nivel de licență, cât și a celor de masterat, doctorat, inclusiv pentru obținerea titlului de doctor-habilitat.

3. În condițiile timpurilor pe care le trăim, pline de contradicții și conflicte sociale, în pregătirea viitorilor juriști **accentul trebuie pus pe practica de producție, experiența Veteranilor JUSTIȚIEI naționale și internaționale,**

1 Локк Д. Избранные философские произведения. Т. 2. М., 1960, p. 116.

2 Codul Familiei al republicii Moldova, aprobat prin Legea Parlamentului nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, titlul V „Educația copiilor gămași fără ocrotire părintească”.

3 Материалисты Древней Греции. М., 1955, p. 219.

bazate pe profesionalism, exemple de înaltă ținută morală și conduită socială.

CONCLUSIONS

1. **Moral-juridical Collisions** constitute the principal (main) problem of the juridical Ethic... That's why to this discipline must be accorded greater attention in all Universities of justice from all over the World.

2. **Moral-juridical Collisions** must be discussed and elaborated in scientific researches and in licenses works, both, to get a bachelor of law, doctor of law inclusive for getting the title of a habilitation doctor.

3. Nowadays when our conditions of life are full of contradictions and social conflicts in the preparation of future lawyers **the accent must be based on the practice, on the experience of the Veterans of our National and International justice, based on professionalism of a high moral demeanour and social behaviour.**

PERCEPȚIA SOCIALĂ A SINDICATELOR

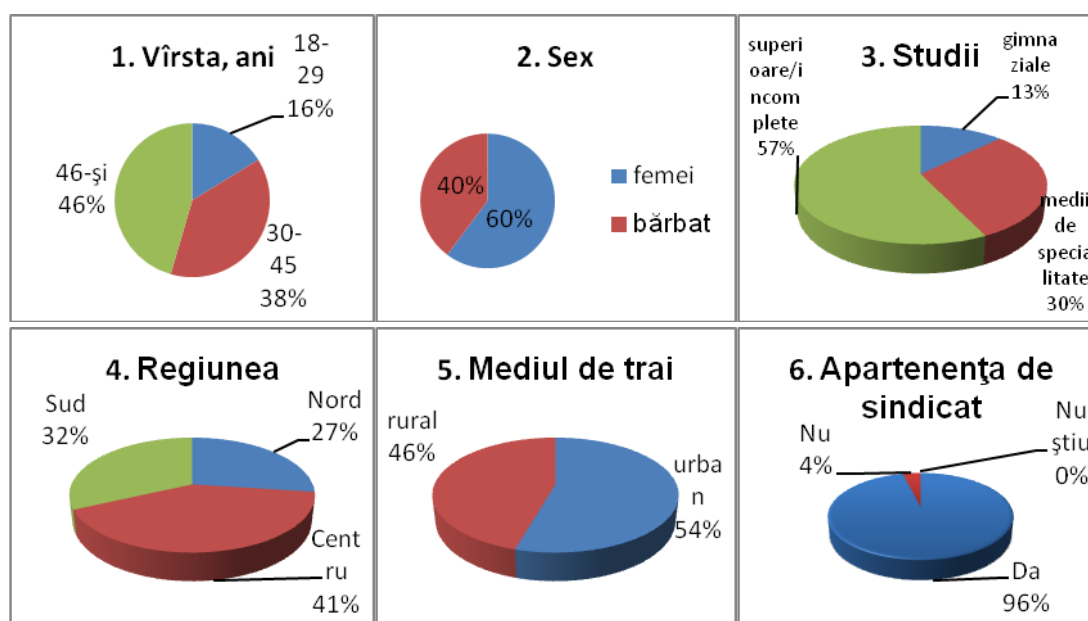
Studiu sociologic

1. INTRODUCERE

Prezentul raport face parte dintr-un studiu sociologic, prevăzut în planul de cercetări, efectuat de către Institutul Muncii al Confederației Naționale a Sindicatelor din Republica Moldova, și susținut de federațiile sindicale naționale și teritoriale.

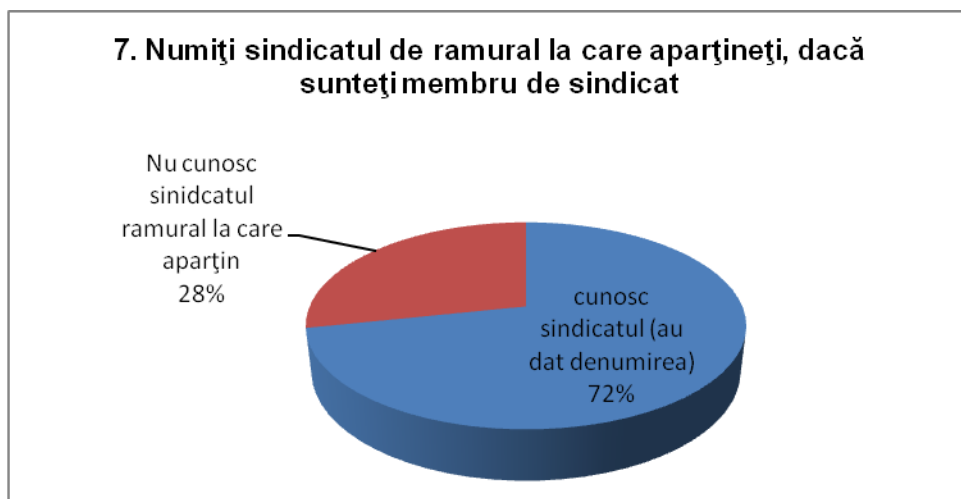
Scopul studiului a vizat identificarea principalelor particularități a percepției sociale a mișcării sindicale în Republica Moldova.

În scopul analizei evoluției percepției sociale a sindicatelor din Republica Moldova în perioada actuală, precum și rolului mișcării sindicale în realizarea raporturilor de muncă, Institutul Muncii a inițiat un sondaj de opinie în rândurile membrilor sindicali pe un eșantion de 639 de persoane în mai multe localități ale republicii.

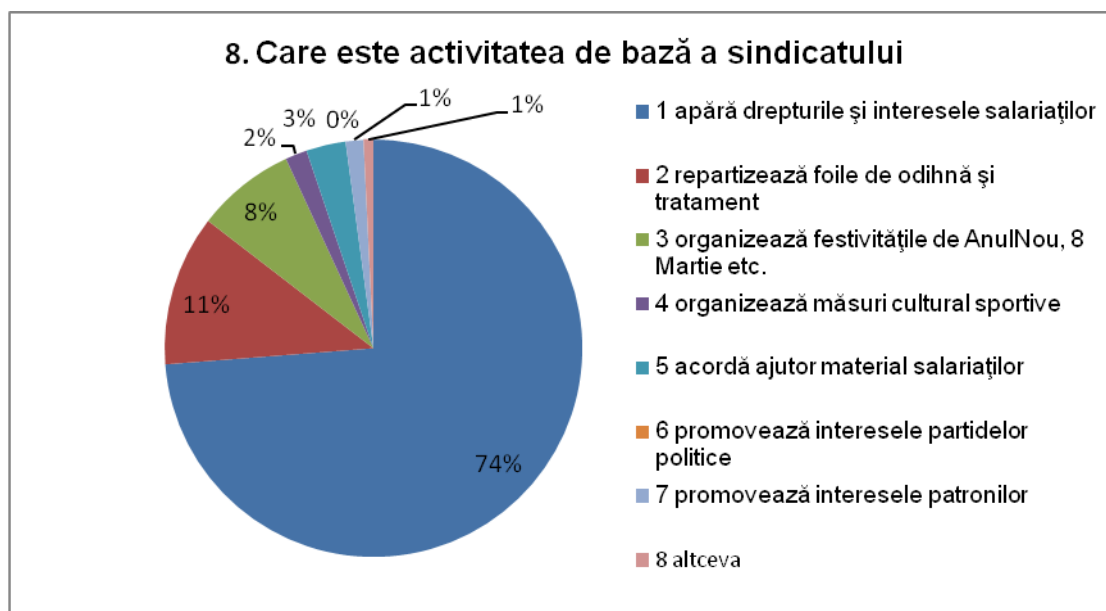

2. ANALIZA INDICATORILOR

Pornind de la dorința aprecierii rolului social al sindicatelor, am tins să cuprindem un eșantion maxim reprezentativ de membri de sindicat. Astfel 96 % din respondenți sau identificat ca partajați unei organizații sindicale din Republica Moldova și doar 4% din aceștia sau declarat ca ne aparțin. (6) Pe de altă parte doar 72% au putut numi sindicatul din care fac parte și respectiv 28% nu cunosc sindicatul ramural de care aparțin. Circa o treime din respondenți din start nu pot sa se identifice cu un anumit sindicat, iar aceasta poate dăuna unei note generale pe care societatea (membrii sindicali în special) pot să o acorde sindicalismului în Republica Moldova. (7)

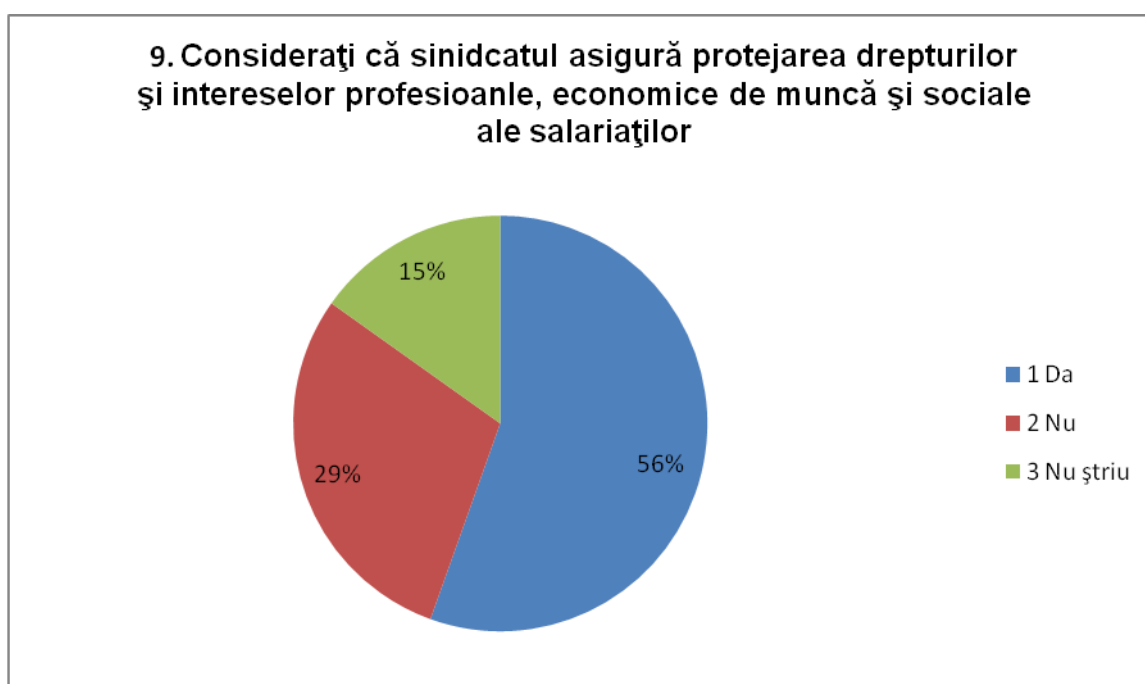

Analiza percepției activităților de bază a sindicatului de către membrii săi evidențiază că circa 2/3 din respondenți (74%) numesc drept „activitate de bază” – apărarea drepturilor și intereselor salariaților. După două decenii de reforme continue a mișcării sindicale în Republica Moldova 10% din respondenți rămân să considere că activitatea de bază a sindicatului este organizarea activităților sportiv-culturale, iar 11% - consideră că sindicatul este organizația care repartizează foi de odihnă și tratament. Reieșind din această diagramă 26% din respondenți poziționează sindicatul pe picior de cvasi subiect în raporturile de muncă, plasând apărarea drepturilor și intereselor salariaților cel puțin ca activitate secundară. (8)

În conformitate cu prevederile legislației contemporane a muncii precum și opțiunile principale pe care le atribuie membrii sindicali sindicatului, în proporție de 56% aceștia consideră că sindicatul asigură protejarea drepturilor și

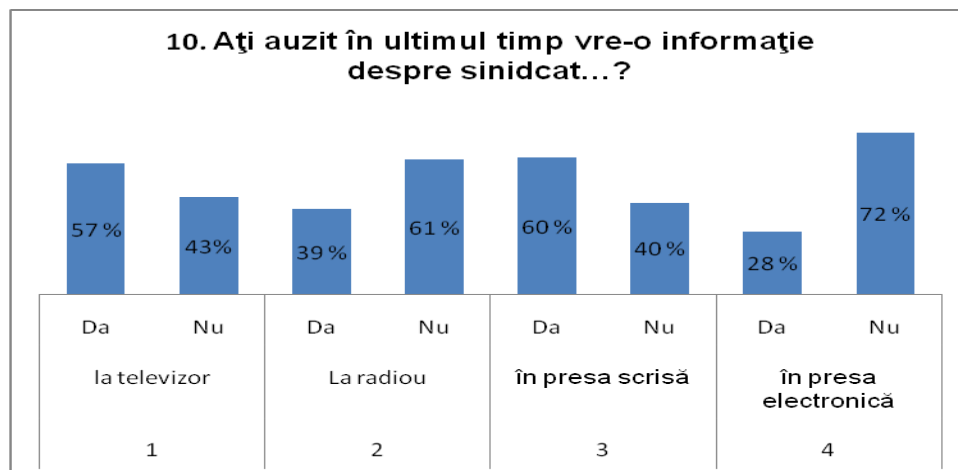
intereselor profesionale, economice de muncă și sociale ale salariaților, o treime adică 29% sunt de lată părere, iar 15% sunt indeciși, ei nu știu dacă asigură sau nu sindicatul protejarea salariaților. Analiza datelor din sondaj în raport cu alte studii efectuate anterior de Institutul Muncii, cu privire la credibilitatea respondenților în organizația sindicală ca apărător a drepturilor angajaților pare să rămână constantă în timp. Imaginea sindicatului în acest context oscilează foarte puțin. Astfel cercetarea „*Rolul mișcării sindicale în evoluția raporturilor de muncă din Republica Moldova în noile condiții economice*” realizată în anul 2004 ne arată că 35% din respondenți considerau că rolul sindicatelor din Republica Moldova în apărarea drepturilor angajaților este mediu. Totodată, 25% din cei chestionați s-au pronunțat pentru un rol înalt, în timp ce alte 40% s-au pronunțat pentru un rol slab. (9)

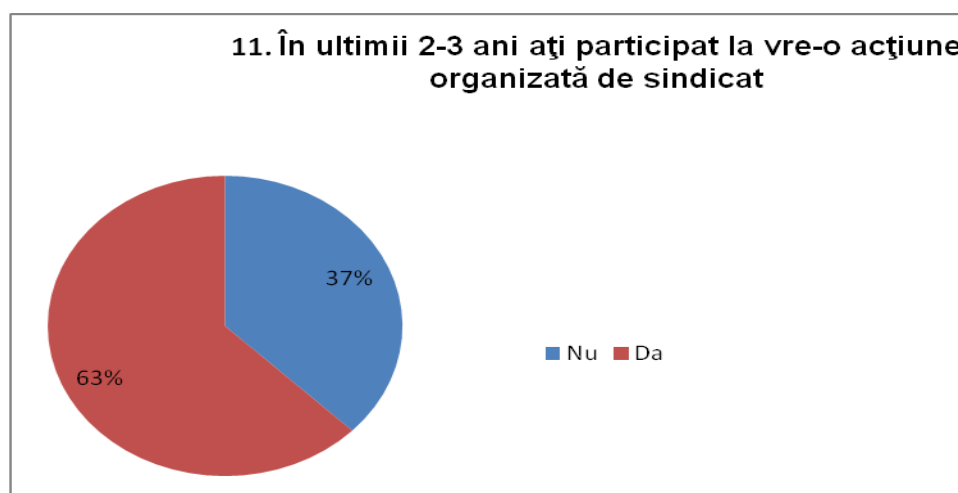
Utilizarea resurselor media în crearea unei percepții a mișcării sindicale din Republica Moldova constituie un element de maximă importanță. Chiar dacă majoritatea respondenților au auzit informații despre sindicat la televizor, un număr important de respondenți au ales opțiunea – nu. Cât privește informarea prin intermediul radioului, această structură media este utilizată foarte puțin pentru transmiterea mesajelor din partea sindicatului.

Analiza canalelor de culegere a informațiilor despre activitatea sindicatelor evidențiază că cel mai mare vehicul al informației despre sindicat este mass media scrisă, aceasta utilizează subiectul în discuție în proporție de 60% la sută, pe locul doi se situează televiziunea 57% - da, contra 43% - nu, apoi radioul și pe ultimul loc presa electronică.

Această poziționare se datorează mai multor factori. Ocuparea locului Unu de către „presa scrisă” poate fi explicată printr-o intervenție a organului de presă a Confederației Naționale a Sindicatelor – ziarul „Vocea poporului”. Alt factor constituie vârsta respondenților, peste 80% din respondenți sunt trecuți sau se afla peste vârsta limită a tinereții. Pentru aceste categorii de vârstă este caracteristic utilizarea mai mică a presei electronice. (10)

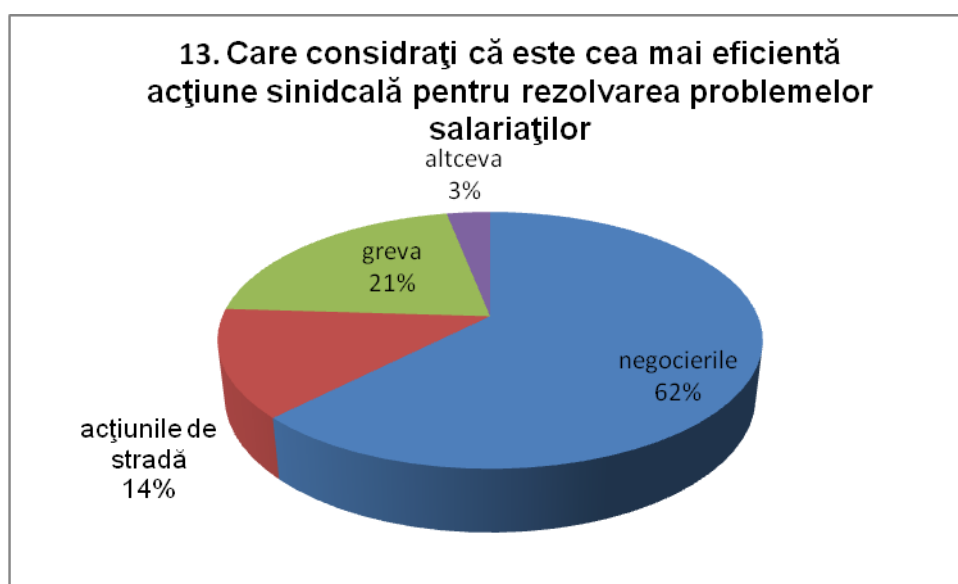

Capacitățile organizatorice ale organizațiilor sindicale rămân a fi incontestabile. Munca depusă de liderii de sindicat în activitatea de organizare se reflectă în întrebarea 11 și 12 a chestionarului. Majoritatea covârșitoare, adică 63 % din respondenți au participat la acțiuni organizate de sindicate și 37 % nu, totodată 75 % sunt disponibil să participe la acțiunile organizate de sindicat și doar o pătrime (25%) – nu. Trebuie să specificăm că itemul nu a particularizat activitățile pe domenii ci le-a privit în ansamblu. (11, 12)

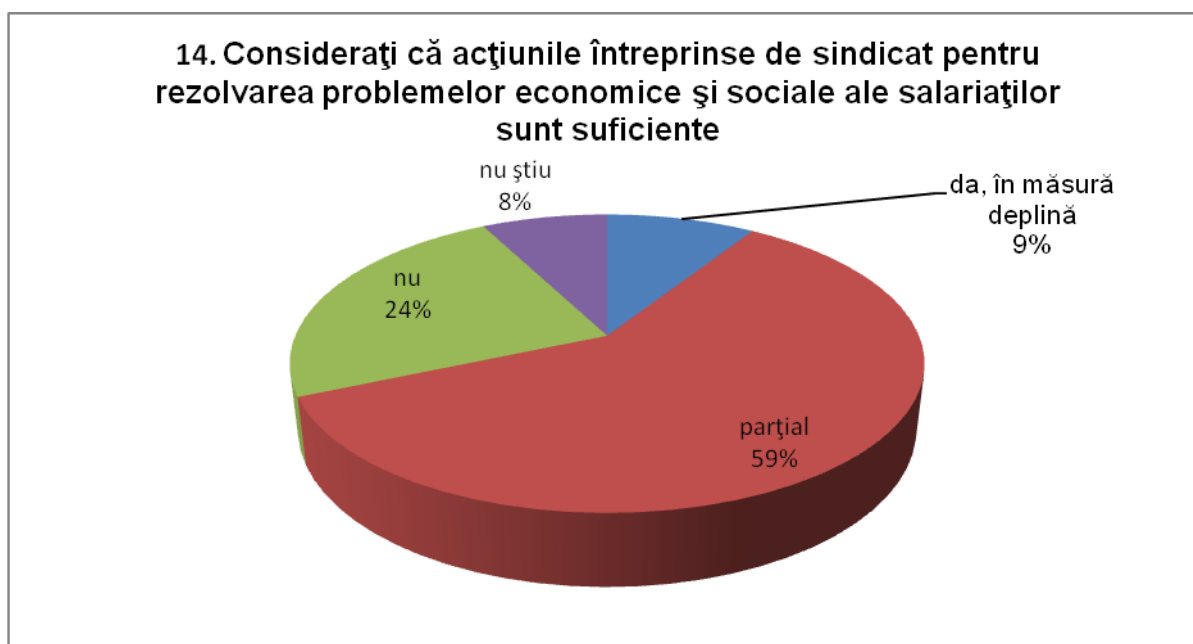
Dacă analizăm rezultate din ultimele diagrame în raport cu întrebarea 13 a chestionarului putem observa că respondenții ar participa la activitățile sindicatelor dar nu și la manifestări de stradă sau alte activități de protest. În organizarea a astfel de activități sindicatele trebuie să țină cont că doar 35% din cei 75% identificați anterior ar fi prezenți. Întrebarea „Care considerați că este cea mai eficientă acțiune pentru rezolvarea problemelor salariaților?” – respondenții au preferat să răspundă că negocierile pentru care au optat 62%. (13)

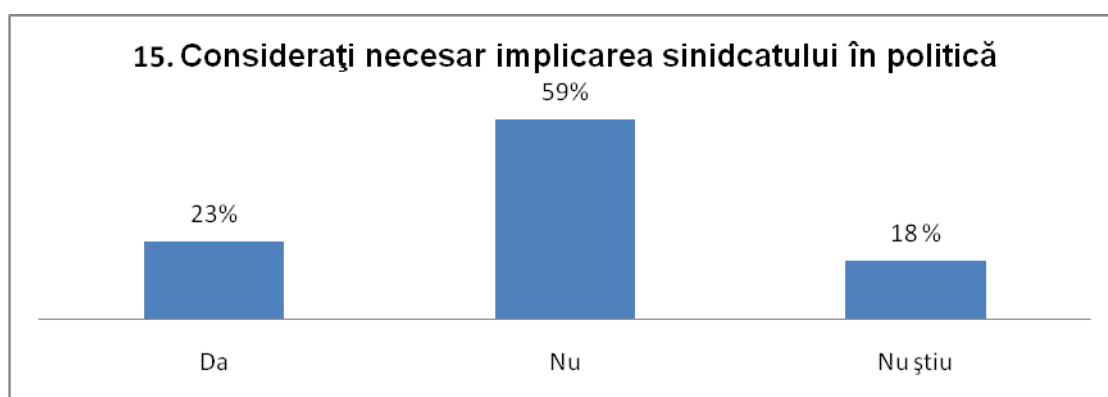
Satisfacția respondenților față de măsurile întreprinse de sindicat la fel ridică semne de întrebare. Doar 9% sunt deplin satisfăcuți de acțiunile întreprinse de sindicat pentru rezolvarea problemelor economice și sociale ale salariaților, marea majoritate 59% sunt satisfăcuți parțial, iar 24% categoric nu. Indeciși sunt 8%.

Interesant este și faptul că valoarea considerației depline și parțiale luată în ansamblu adică 68%, se apropie de cea identificată prin itemul 13, unde 62%

consideră că negocierea este cea mai eficientă acțiune sindicală pentru rezolvarea problemelor salariaților. (14)

Intervenția sindicatelor în viața politică în permanență a stârnit subiecte controversate de discuție. În cercetarea realizată ca și în multe anterioare am introdus acest subiect pentru identificarea atitudinii membrilor de sindicat în raport cu implicarea organizațiilor din care fac parte în viața politică. Din totalul de respondenți 59 % se pronunță că implicarea sindicatelor în politică nu este necesară, 23 % optează pro implicare și 18 % nu știu dacă este sau nu necesar implicarea în viața politică a sindicatului. (15)

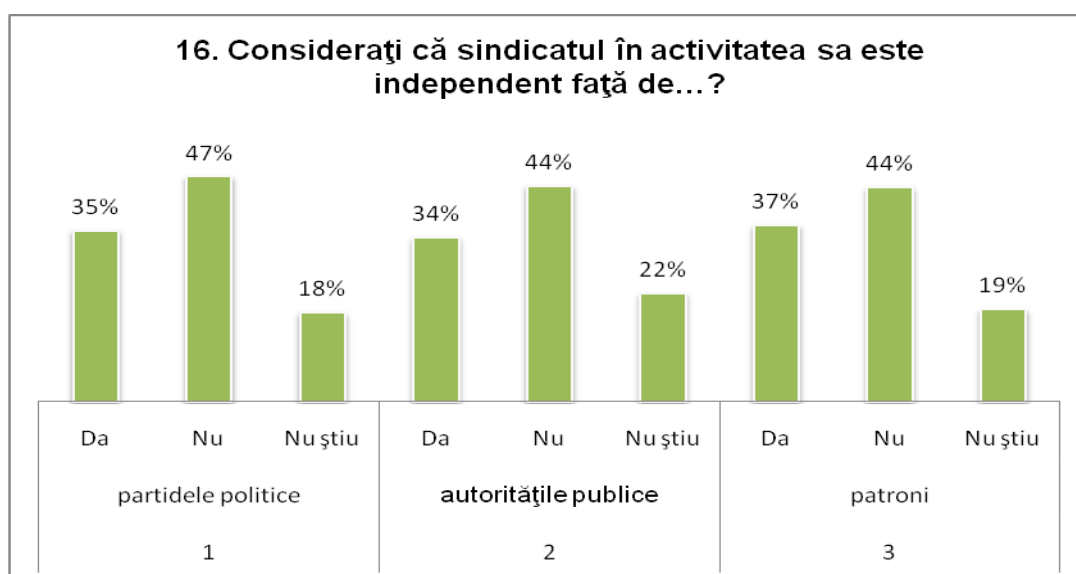
Independența luării deciziei unei structuri față de altele, incontestabil sporește în imagine și percepere. Totodată activitatea sindicatelor în arealul său de manifestare inevitabil este legată de interacțiunea cu ceilalți doi actori: autoritățile publice și patronii. Pe de altă parte considerăm că este justă și întrebarea legată de independența sindicatului față de partidele politice, ea se

datorează multiplelor perturbații ale vieții politice în ultimii ani în Republica Moldova.

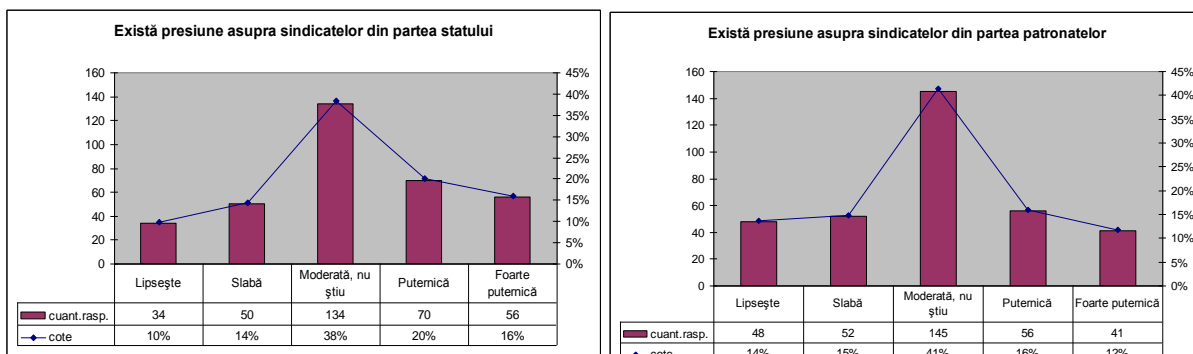
Deși la întrebarea numărul 7 „Care este activitatea de bază a sindicatului?” – răspunsul „promovează interesele partidelor politice” a acumulat 0%, respondenții în totalitatea sa 35% consideră că sindicatul este independent față de partidele politice, 47% sunt convingși că partidele politice influențează asupra sindicatelor și doar 18 % nu se pot pronunța asupra acestei relații. Independența față de ceilalți doi actori ai dialogului social se află relativ pe picior de egalitate. Astfel, 44% din respondenți consideră că sindicatele nu sunt independente de autoritățile publice și patroni, totuși nivelul independenței pe care o acordă în apreciere respondenții diferă: 34% consideră că sindicatul este independent față de autoritățile publice și 37% față de patroni.

O întrebare analogică am acordat-o în cercetarea menționată mai sus „*Rolul mișcării sindicale în evoluția raporturilor de muncă din Republica Moldova în noile condiții economice*”, prin care rezultatele sondajului arătau că asupra organizației sindicale, într-adevăr, există o oarecare presiune atât din partea statului, cât și din partea patronatelor. Astfel, 36% din respondenți consideră că există presiune puternică asupra sindicatelor din partea statului, în timp ce numai 10% consideră că o asemenea presiune nu există, iar 26% din respondenți consideră că există presiune puternică asupra sindicatelor din partea patronatelor, în timp ce 14% consideră că aceasta lipsește.

Dacă să analizăm în ansamblu această diagramă, atunci observăm că respondenții consideră că sindicatul este în proporție mai mare independent de patron și totodată dependent de partidele politice.(16)

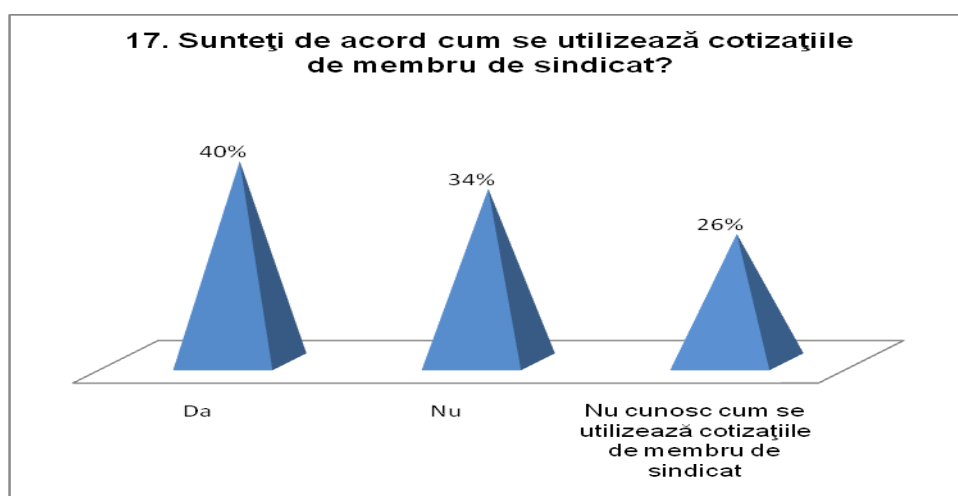

Pentru comparație aducem diagramele citate:

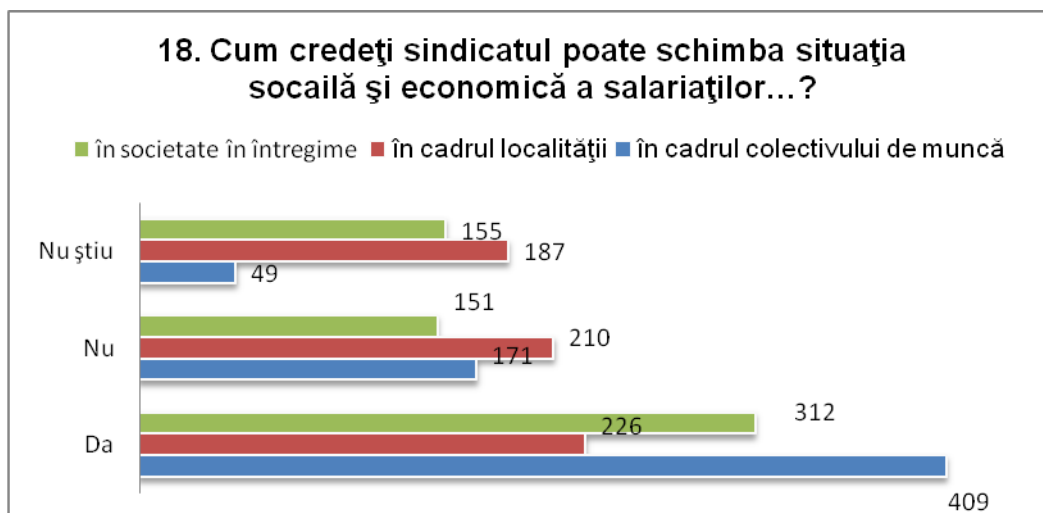
Calitatea de membru de sindicat permite angajatului prin lege să se pronunțe atît cu privire la bugetele formate din cotizații cât și asupra structurii cheltuielilor acestora. Totodată ceva mai mult de o pătrime din respondenți (26%) nu cunosc cum se utilizează cotizațiile de membru de sindicat. Am putea să presupunem că aceștia sunt cei 28% care nu știu din ce sindicat fac parte (diagrama (7)).

Cât privește utilizarea cotizațiilor de membru de sindicat acordul pozitiv întrunește doar de la 40% de respondenți, pe când 34% nu sunt de acord eventual putem presupune că aceștia ar dori anumite schimbări în această privință. (17)

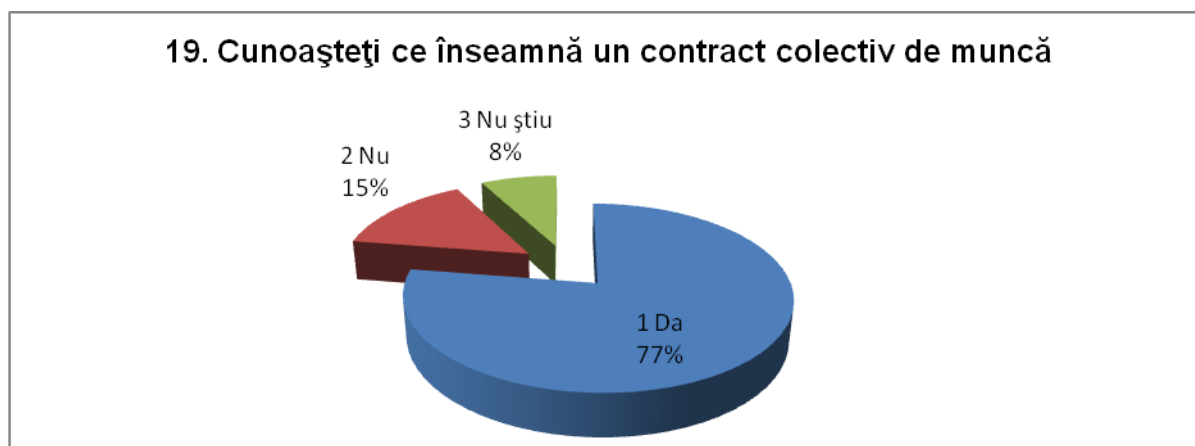
Pornind de la premisa că sindicatul este o „unealtă în mâinile” membrului de sindicat pe care acesta o poate folosi în schimbarea situației socio-economice, respondenților li sa propus să se exprime asupra posibilităților sindicatului de a produce schimbări în această situație. Totodată rezultatele cercetării prezintă că posibilitate maximă în a schimba ceva sindicatul o are în primul rând în cadrul colectivelor de muncă, după care urmează la nivelul societății în întregime, iar pe ultimul loc stă „în cadrul localității”. Dacă în primele două cazuri există un decalaj substanțial între da, nu, nu știu, atunci la nivel de localitate respondenții nu au răspuns bine pronunțat. Această situație

probabil este dictată de o poziție mai șubredă pe care o au sindicatele în localitățile de unde provin. La fel aceste răspunsuri își fac apariția din ineficiența conlucrării partenerilor sociali la nivel local. (18)

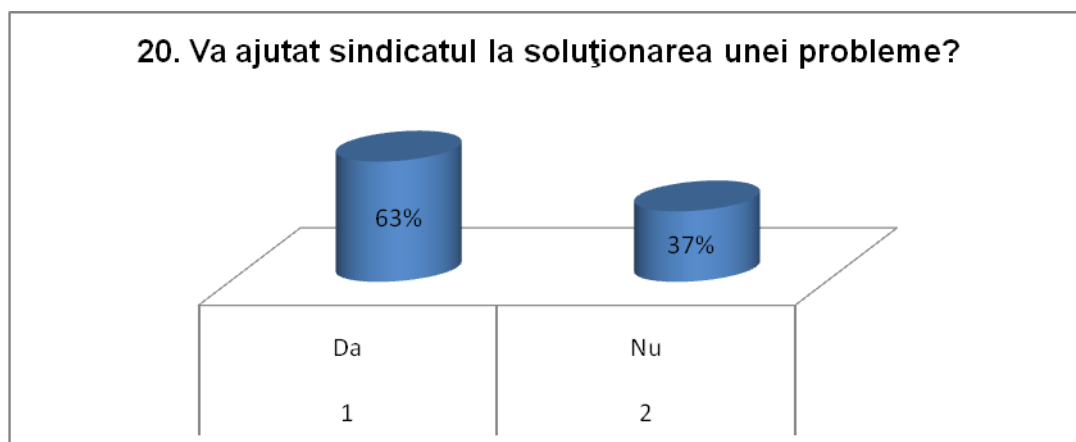

Contractul colectiv de muncă reprezintă o convenție încheiată în formă scrisă între angajator pe de o parte, și salariați prin reprezentanții lor desemnați sau prin sindicate, acolo unde ele există, de cealaltă parte. Deoarece asigură o stabilitate a relațiilor de muncă între angajați și angajatori contractul colectiv de muncă este un document foarte important pentru orice societate. Prevederile contractului colectiv de muncă produc efecte pentru toți salariații, indiferent de data angajării sau de afilierea lor la o organizație sindicală.

Institutul Muncii manifestă un interes deosebit față de acest subiect. Totodată în continuarea cercetărilor precedente am dorit să evidențiem dinamica atitudinii față de acest subiect și din partea respondenților. Luând în considerație că încheierea Contractului Colectiv de Muncă constituie piatra de temelie a activității sindicatelor, 77% cunosc ce înseamnă un contract colectiv de muncă. Din totalul persoanelor chestionate 15% nu cunosc categoric ceea ce este un contract colectiv de muncă, iar 8% nu știu să dea un răspuns la această întrebare. (19)

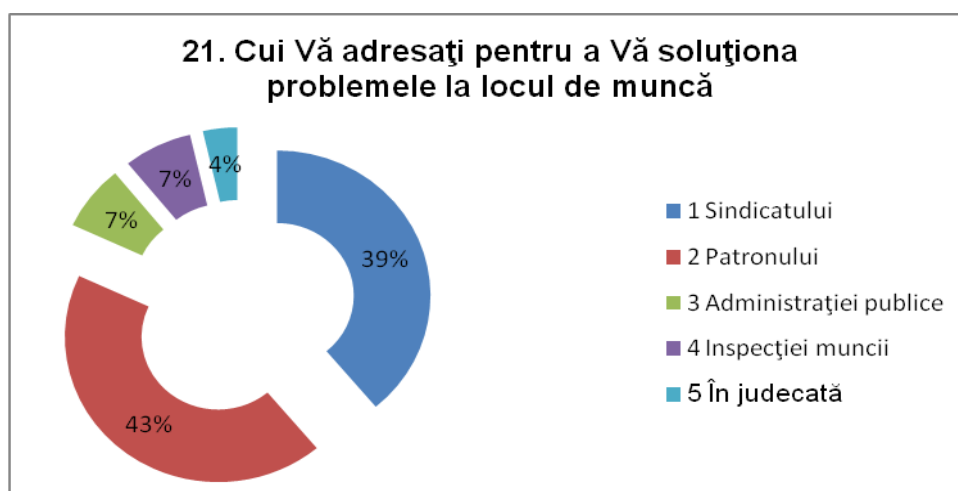
Implicațiile sindicatului în soluționarea problemelor personale este apreciată în mod diferit. Astfel 63% din respondenți au beneficiat de un ajutor din partea sindicatului, iar 37% nu. Ținem să menționăm că întrebarea a cerut un răspuns prompt și nu s-a referit și la alte interpretări, de aceea admitem că din acești 37% posibil nu toți au solicitat ajutor din partea sindicatelor.(20)

După cum s-a observat pe parcursul raportului, credibilitatea respondenților în organizația sindicală ca apărător și factor de decizie în soluționarea problemelor angajaților nu este în totalitate de partea sindicatului. Cu toate acestea, lucrătorii sunt conștienți că anume sindicatele, ar trebui să fie acele instituții care, tradițional, sunt competente în promovarea intereselor lor. Astfel 39% din respondenți au numit sindicatul ca organ cui se adresează pentru a soluționa problemele la locul de muncă.

Totodată problemele personale ale salariaților legate de locul de muncă tind a fi soluționate nu prin intermediul cuiva ci la direct salariat - patron, aceasta este confirmată de 43% din respondenți, iar luând în considerație că acolo unde administrația publică se află și pe poziția de angajator putem considera că sindicatele ca intermediar în soluționarea problemelor la locul de muncă sunt neantrenate sau chiar neglijate de 50% din angajați.

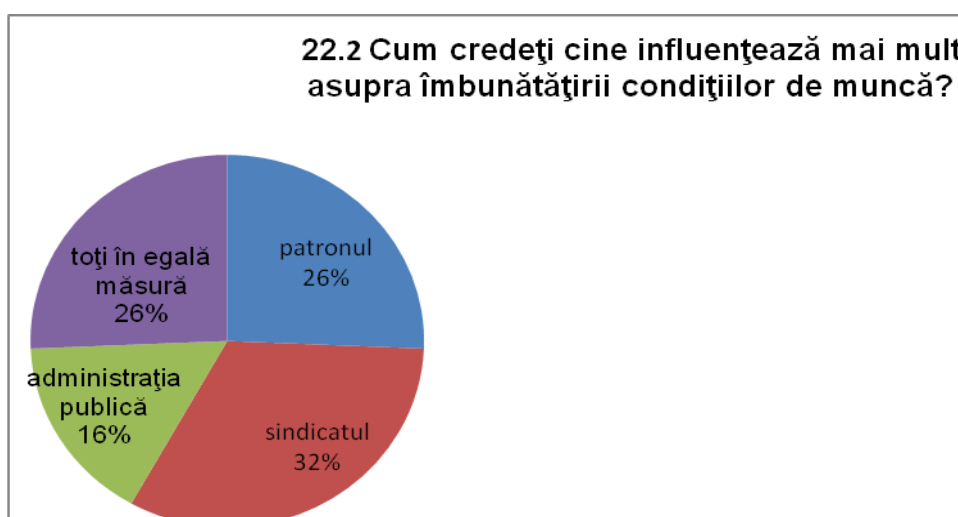
Altele 11% apelează pentru ajutor la inspectoratul muncii și instanțele de judecată respectiv 7% și 4%. (21)

Influența pe care o au partenerii sociali asupra multor condiții social-economice au determinat pe angajați să manifeste atitudine diferită față de actori, totodată putem observa că respondenții conștientizează că raportul dintre actori trebuie să fie pe picior de egalitate. În dependență de problemele vizate respondenții consideră că patronul manifestă cea mai înaltă influență asupra majorării salariilor (28%), iar administrarea publică cea mai mică influență (22%). Circa o pătrime din respondenți (26%) consideră că sindicatul influențează mai mult asupra salariilor, iar 24% acordă prioritate egală tuturor actorilor sociali. Acest rezultat ne atrage atenția și asupra faptului că persoanele intervievate în anumite condiții dau prioritate în această problemă patronului și sindicatului. (22.1)

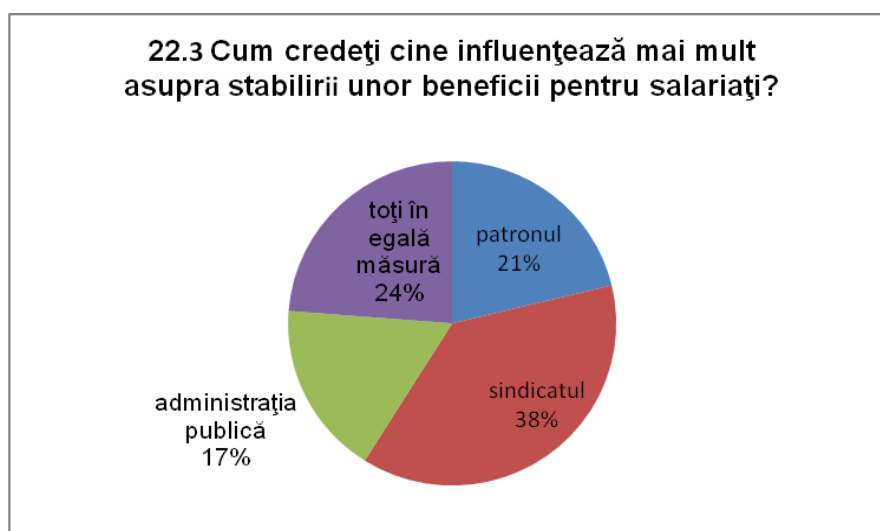

Într-o altă problemă și anume influenței asupra îmbunătățirii condițiilor de muncă respondenții acordă prioritate mai înaltă sindicatului pentru care au optat (32%), cel mai puțin implicat actor este considerat administrația publică care a acumulat (16%). Pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă respondenții au optat pentru doi actori sindicatul și patronatul care a acumulat (26%). Astfel dialogul acestor doi poate fi decisiv în ameliorarea problemei date. La fel interesant este și faptul că circa o pătrime din respondenți (26%) consideră că toți partenerii influențează asupra situației în egală măsură. (22.2)

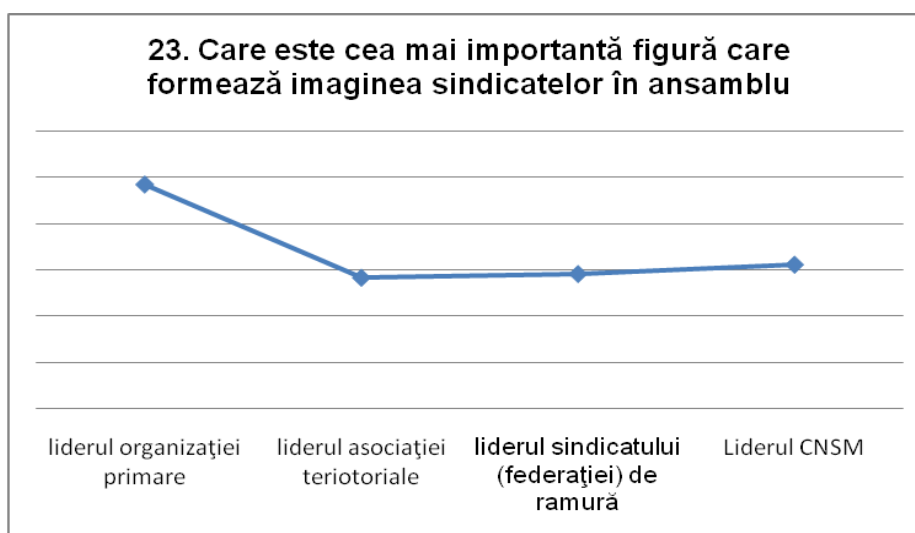

În același context, prioritățile acordate sindicatului în posibilitatea de a influența asupra luării deciziei în aceste probleme situația sa schimbat relativ, conform rezultatelor sondajului „*Rolul mișcării sindicale în evoluția raporturilor de muncă din Republica Moldova în noile condiții economice*”, 51% din cei chestionați considerau că sindicatele pot influența într-o oarecare măsură condițiile de muncă și salariile, în timp ce 25% din cei chestionați nu considerau astfel.

În pofida faptului că circa o pătrime (24%) din respondenți consideră că asupra stabilirii unor beneficii pentru salariați pot influența toți în egală măsură, doar 38% consideră că influența cea mai mare o are sindicatul, 21% patronul și 17% administrația publică. Chiar dacă sindicatul are ponderea cea mai înaltă totuși nu este net superioară. (22.3)

Această situație se poate datora unei altei cote procentuale depistate în următoarea diagramă. În topul figurilor care formează imaginea sindicatelor în ansamblu, prima poziție este ocupată de liderul organizației primare, locul doi liderul CNSM, urmat de liderul federației și liderul asociației teritoriale. (23)

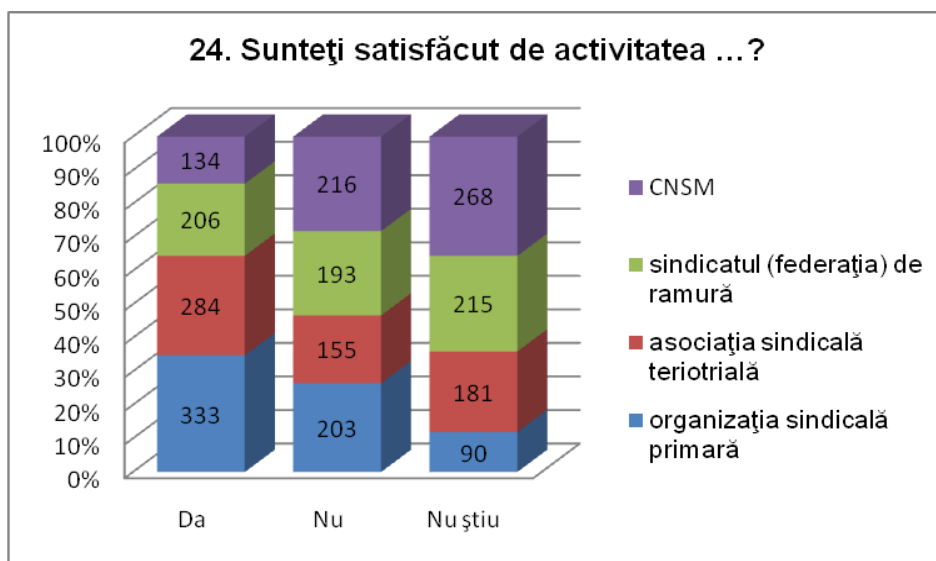

Preferințele respondenților față de activitatea principalelor structuri organizaționale sindicale se reprezintă în diagrama (24). Astfel, 53% sunt satisfăcuți de activitatea organizației sindicale primare, 33% - nu, 14 nu știu.

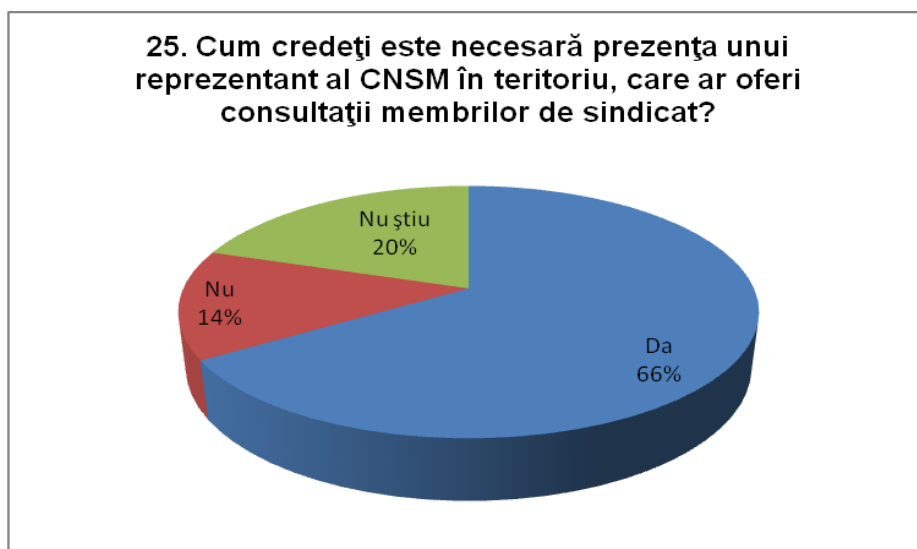
Atitudinea față de asociația sindicală teritorială respondenții și-au exprimat-o astfel: 46% sunt satisfăcuți, 25% - nu, 29% nu știu ce atitudine au.

Satisfacția respondenților față de activitatea sindicatului de ramură are cea mai interesantă expresie. Răspunsurile respondenților sunt repartizate relativ proporțional: 34% sunt satisfăcuți, nu - 31%, nu știu 35%.

Nivelul cel mai inferior în aprecierea satisfacției respondenții o au în activitatea CNSM: da - 22%, nu - 35%, nu știu - 43%.

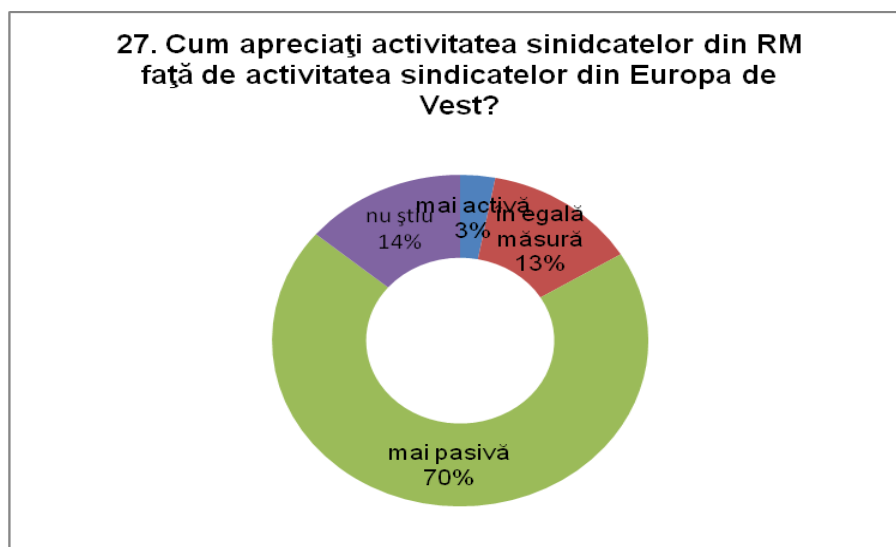
Nivelul inferior de satisfacție notificată față de activitatea CNSM, respondenții doresc să o compenseze prin necesitatea prezenței unui reprezentant al structurii în teritoriu. Pentru aceasta optează majoritatea absolută a celor intervievați. 66% consideră că este necesară prezența reprezentantului CNSM, 14% - nu și 20% nu știu dacă este sau nu necesară prezența.

Cu toate că doar circa o treime din respondenți consideră că sindicatele din Republica Moldova pot influența luarea deciziei în anumite situații, în topul actorilor sociali care sunt importanți pentru societate conform rezultatelor sondajului ele ocupă locul doi în topul preferințelor fiind devansat doar de Guvern, care a acumulat numărul cel mai mare de voturi. Pe locul trei al scării importanței pentru societatea sau plasat partidele politice și mass-media. Locurile 4 și 5 au fost declarate vacante deoarece ONG și Biserica sau situat pe locul 6 al topului.

26. Aranjați actorii sociali de mai jos în ordinea importanței pentru societate					
1	2	3	4	5	6
Sindicate	partide politice	Mass-media	ONG	Biserica	Guvern
119	50	41	42	62	404
197	134	105	21	66	96
142	150	167	34	79	52
114	130	132	116	113	27
47	74	122	195	143	34
20	101	72	231	176	26
639	639	639	639	639	639

Apreciind activitatea sindicatelor din Republica Moldova în apărarea drepturilor angajaților în comparație cu activitatea sindicatelor din Europa de Vest, participanții la sondaj s-au pronunțat în mod delicat. 70% au numit activitatea drept una mai pasivă, 3% mai activă, 13% nu văd o anumită diferență, iar 14% nu știu despre activitatea acestora și respectiv nu pot compara.

3. CONCLUZII

La finele studiului realizat putem conchide că pentru circa o treime din respondenți este necunoscut sindicatul la care aparține. Reieșind din aceasta putem să presupunem că acești respondenți au o apartenență formală, care au dobândit-o odată cu angajarea la locul de muncă.

Aceasta se evidențiază și prin faptul că un număr semnificativ de respondenți consideră că activitatea de bază a sindicatului nu constă în apărarea drepturilor salariaților ci în repartizarea foilor de odihnă și tratament precum și organizarea măsurilor cultural-sportive.

Pe de altă parte, 3/4 din persoanele intervievate cunosc pentru ce servesc organizațiile sindicale, dar numai 56% din respondenți consideră că sindicatul asigură protejarea drepturilor și intereselor profesionale, economice de muncă și sociale ale salariaților.

Principalele căi media pe care le-au utilizat sindicatele pentru a se manifesta în fața respondenților sunt Televiziunea și presa scrisă, cele mai puțin utilizate fost radioul și presa electronică.

În general acțiunile organizate de sindicat cuprind marea majoritate a respondenților, 63% au participat în ultimii 2-3 ani la acțiuni. Dorința de participare însă este cu mult mai mare - 75%, dar nu și la activități de masa de protest, grevă cu care sunt de acord doar 35%. Cele mai eficiente acțiuni sindicale pentru rezolvarea problemelor salariaților sunt numite negocierile – 62%.

Circa 2/3 din respondenți consideră că măsurile întreprinse de sindicat pentru rezolvarea problemelor economice și sociale ale salariaților sunt parțial și în deplină măsură suficiente, dar acestea ar trebui să aibă loc fără implicare în viața politică pentru care au optat doar 23%.

Aproximativ 35% din respondenți consideră că sindicatul este independent în acțiunile sale, iar circa 45% este de opinia că se află sub influența celorlalți actori sociali: patroni și autoritățile publice precum și în plan politic de partide.

Doar 40% din cei intervievați sunt de acord cum sunt utilizate contribuțiile lor financiare ca membru de sindicat, iar circa o pătrime din aceștia nu cunosc cum se utilizează cotizațiile lor.

Marea majoritate a respondenților consideră că sindicatele pot schimba situația socială și economică a salariaților în cadrul colectivului de muncă, jumătate din aceștia - în societate în întregime și mai puțin de o treime în cadrul localității.

Importanța pe care îl are contractul colectiv de muncă și efectele acestuia sunt bine cunoscute printre respondenți deoarece mai bine de 3/4 (77%) cunosc

ce înseamnă acest document, dar circa 1/4 rămâne înafara informațiilor cu privire la acesta.

Marea majoritatea a celor intervievați apelează la ajutor din partea sindicatului, 63% au sesizat ajutorul acordat la soluționarea unei probleme, dar numai 39% se adresează sindicatului pentru soluționarea problemelor la locul de muncă spre deosebire de 43% care merg la patron. Cele din urmă pot fi considerate în special de majorarea salariilor, care în opinia respondenților este influențată mai mult de patron 28% după care merge sindicatul cu 26%. În probleme legate de îmbunătățirea condițiilor de muncă și influența asupra stabilirii unor beneficii pentru salariați prioritate se dă sindicatului circa 35%.

Creatorul de imagine a sindicatului este considerat liderul organizației primare, care totodată întruchipează și activitatea organizației sindicale, aceste două poziții fiind cel mai solicitate în topul satisfacției față de activitate.

Totodată insatisfacția majoră față de activitatea CNSM mult probabil este legată de imposibilitatea accederii la consultații sau și neposedarea informațiilor respective de către respondenți, deoarece 66% consideră că este necesară prezența unui reprezentant al CNSM în teritoriu, care ar oferi consultații membrilor de sindicat.

În ce privește activitatea în general a sindicatelor din RM, respondenții consideră că este mai pasivă față de colegii săi din sindicatele din Europa de Vest.

În fine putem evidenția că sindicatul are un impact asupra circa 70% din respondenți. În general perceperea socială poate fi considerată înclinată de la satisfăcător spre bine. Principalele eforturi necesită a fi orientate spre:

- crearea de imagine a sindicatelor de ramură și structurilor confederației pentru identificare;
- sporirea transparenței financiare;
- popularizarea activității și pe alte căi media ca radioul și presa electronică;
- implicare mai activă în negocieri dar și popularizarea rezultatelor acestora;
- accentuarea efectelor semnării contractului colectiv de muncă ca principalul mijloc de apărare a drepturilor și intereselor profesionale, economice de muncă și sociale ale salariaților;
- neimplicarea sindicatelor în propagarea intereselor politice;
- dinamizarea activității sindicatelor prin identificarea metodelor utilizate de către sindicatele vest-europene.

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A PARTIDELOR POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Partidele politice constituie un subiect actual al dezbaterilor științifice, ele aflându-se la confluența mai multor științe precum dreptul, sociologia, politologia etc. În viziunea lui I Muraru, „partidele sunt forme organizatorice prin care cetățenii participă la guvernare și ca atare, sunt subiecte ale raporturilor de drept constituțional.”¹;

Procesul instituționalizării partidelor politice în statele europene a început în prima jumătate a secolului XX, iar în Republica Moldova fenomenul democrației reprezentative este relativ nou, el conturându-se la sf. sec. XX.

La momentul actual, partidele politice sunt tratate ca subiecte colective de drept ce se află la confluența dintre stat și societate. Ele însumă elemente de drept public, dar și privat. Astfel, partidele politice se bucură de drepturi și obligații, acțiunile cărora nu se limitează doar la prevederile dreptului constituțional, dar s-a extins considerabil incluzând și alte ramuri precum drept administrativ, financiar, muncii, civil, penal etc.

Reieșind din cele menționate mai sus, considerăm că asociațiile social-politice trebuie tratate ca instituții complexe, fapt care implică mai multe forme de răspundere juridică. De altfel, este foarte dificil de a diminua rolul acestora într-un stat în care există instabilitate politică, care se manifestă sub forme de alegeri anticipate, renumărări ale voturilor sau organizarea referendumurilor pentru a ieși din impas constituțional.

De aceea este actual și necesar de a revedea statutul partidelor politice în societatea contemporană, dar și responsabilitatea politică și juridică ale acestora în fața cetățenilor. Diversitatea activităților organizate de partide politice impune un studiu aprofundat al evoluției lor sub următoarele aspecte: relația partid politic - puterea de stat, rolul partidelor politice în raport cu societatea și relația partid politic-individ. În proces de asociere dintre aceste relații și formele de răspundere care survin în cazul încălcării acestora, putem deduce că reglementarea raporturilor juridice ale partidelor politice în cadrul societății cade sub incidența normelor juridice...

Raportul partid politic-puterea de stat presupune reglementări de ordin constituțional(exercitarea guvernării statului). Formațiunile politice sunt în competiție permanentă pentru a accede la putere și de a promova politici conform doctrinei și programelor propuse. Sub acest aspect, partidele politice sunt supuse controlului constituțional.

1 Muraru I., Drept constituțional și instituții politice, București, Lumina Lex., 2001, p. 298

În relația cu societatea, formațiunile politice apar ca subiecte colective (persoană juridică) și care sunt în drept de a semna contracte de arendă, cumpărare-vânzare, comodat, locațiune, gaj etc. După cum afirmă Max Weber, esența partidelor este descoperită în structura lor organizațională. În acest context, rolul partidelor rezumându-se la mobilizarea cetățenilor în cadrul unor partide sau organizații social-politice.

Tot în această ordine de idei se încadrează și afirmația sa precum că *partidele politice sânt copiii democrației, ai votului universal, al necesității de a recruta și de a organiza masele.*¹ Ca motiv pentru a impune responsabilitatea juridică a unui partid politic, constituie comiterea unei încălcări normative.

Delincvența (contravenția) constituie acea acțiune sau inacțiune a membrilor unui partid politic ce vine în contradicție cu actele normative în vigoare. Sancțiunea este pusă în acțiune (intră în vigoare) din momentul executării sale conform prevederilor codului contravențional, penal sau al muncii (răspunderea disciplinară a angajatului sau răspunderea materială a angajatorului).

Formele de răspundere ale asociațiilor politice depind de natura juridică a încălcărilor comise de acestea. Astfel, spre exemplu, încălcarea (ignorarea) prevederilor statutului partidului politic poate atrage răspunderea administrativă, dar și sancțiuni prevăzute de codul muncii. În cazuri excepționale membrii formațiunilor politice pot fi sancționați penal.

De asemenea, este necesar de menționat că nu este prevăzut expres în legislația națională ca partidul politic să fie atras la răspunderea penală sau administrativă, însă, în acest context, este important ca să ne referim la faptul că și în legea partidelor politice din RM ele sunt definite ca fiind *asociații benevole cu statut de persoană juridică*, iar codurile prevăd că *persoana juridică suportă sancțiuni mai dure decât persoana fizică.*²

Mai mulți autori remarcabili au cercetat problema în cauză și au adus aportul lor în acest domeniu. Printre ei putem menționa Dumitru Baltag, Gheorghe Avornic, M. Bădescu, A. Bloșenco, M. Costin, N. Vitruc, G. Vrabie, Ion Deleanu, Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, I. Craiovean, B. Negru etc.

Comentarii privind definirea, clasificarea și atragerea la răspunderea constituțională a partidelor politice o face și A. N. Cocotov (A. H. Кокотов) care, pe lângă faptul de a defini pp menționa că „partidele politice se creează în mod liber și fără aprobarea unor organe de stat sau persoane cu funcții de răspundere.”³

1 Zăpârțan L.P., Repere în știința politicului, Ed. Iași, 1992, p. 73;

2 A se vedea art. 1 alin. (1) al Legii partidelor politice, nr. 294-XVI din 21.12.2007, Monitorul Oficial nr.42-44/119 din 29.02.2008

3 Кокотов А.Н., Конституционное право России. Курс лекций: учеб. Пособие.- М: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. С. 111(296 с)

Dumitru Baltag se referă la următoarele forme ale răspunderii juridice:

1. Răspunderea constituțională;
2. Răspunderea administrativă;
3. Răspunderea penală;
4. Răspunderea civilă;
5. Răspunderea juridică materială;
6. Răspunderea juridică disciplinară.¹

Astăzi putem constata că răspunderea constituțională este recunoscută ca formă a răspunderii juridice² doar de unii autori, fără a exista însă o analiză științifică detaliată care ar argumenta existența ei.

Totodată noi afirmăm cu certitudine că răspunderea constituțională este o formă a răspunderii juridice care decurge din caracterul faptelor pentru care se aplică și statutul juridic al subiecților cărora li se incumbă.

Scopul răspunderii juridice constituționale este de a ocroti și garanta exercitarea eficientă a puterii publice de către autoritățile împuternicite în conformitate cu prevederile Constituției și ale legilor constituționale.

Legislația în vigoare atribuie la măsurile de răspundere constituțională următoarele:

- suspendarea din funcție a Președintelui statului și a altor persoane cu înalte funcții de răspundere (art.89 din Constituția RM)
- demiterea/demisia Guvernului sau remanierea guvernamentală (art.98 din Constituția RM);
- exprimarea votului de neîncredere (art. 106 din Constituția RM);
- privarea de împuterniciri a deputatului, a persoanei alese, interdicția de a ocupa anumite funcții;
- revocarea deciziei privind acordarea cetățeniei;
- privarea de decorații de stat și titluri onorifice;
- privarea de drepturi de a alege sau de a fi ales (prin hotărârea judecătorească);³

Este necesar de menționat că în diferite state răspunderea (penală)juridică este tratată în mod diferit în dependență de gravitatea acțiunilor săvârșite. Astfel, în Statele Unite al Americii există răspunderea penală a persoanelor juridice. Inițial, era prevăzută sancțiunea penală a persoanelor juridice în cazul sindicatelor și trusturilor. În cazul lor se aplica amenda, Mai târziu, aceste sancțiuni au fost extinse și asupra altor asociații obștești.

1 Baltag Dumitru. Teoria răspunderii și responsabilității juridice, Ch: ULIM F.E.-P. „Tipografia Centrala”, p. 240(440 pagini)

2 Ibidem, 140

3 Ibidem, p.264

În opinia constituționaliștilor ruși această practică era considerată ca fiind antidemocratică. Însă, pe parcursul anilor 80, în urma aprofundării problemelor sociale, problema atragerii la răspundere a persoanelor juridice a devenit evidentă. În 1978, Comitetul European pentru problemele infracționale au recomandat statelor europene să recunoască subiectele de drept colectiv ca fiind pasibile de răspundere penală.¹

Deci, răspunderea penală a partidelor politice presupune infracțiunea săvârșită de un membru a partidului politic în cazuri prevăzute expres de codul penal al Rusiei (art. 239 al CP FR prevede sancțiuni penale pentru atentarea la drepturile cetățeanului, pentru falsificarea actelor la referendum și încălcarea secretizării votului (sunt atrași membri grupului de inițiativă)).² Art. 278 al CP FR prevede răspunderea penală pentru tentativa de uzurpare a puterii de stat contrar Constituției FR și pentru tentativa de schimbare a regimului constituțional prin forță. Asemenea acțiuni pot fi realizate doar de subiecte de drept colectiv, adică de partide politice.

Răspunderea administrativă constituie una din cele mai răspândite forme de sancționare a concurenților electorali. Aceasta presupune amendarea acțiunilor sau inacțiunilor partidelor politice pentru activități ce contravin codului contravențional. În majoritatea cazurilor acestea sunt amendate pentru împiedicarea accesului în localul de votare³, finanțarea din străinătate⁴, împiedicarea activității organului electoral⁵, afișarea informațiilor electorale în locuri neautorizate⁶, aplicarea votului multiplu⁷ și încălcarea cu/sau fără intenție a legislației de către membrul organului electoral.⁸

În concluzie, dorim să punem în evidență faptul că în Republica Moldova există prevederi normative ce urmăresc controlul și sancțiunea partidelor politice, însă quantumul sancțiunii este neînsemnat atunci când vorbim de lupta pentru a accede la putere. Astfel aplicarea sancțiunilor administrative presupune amendarea concurenților electorali de la 200 și până la 2000 lei, fapt ce permite tuturor candidaților să încalce legea națională. În acest context, legiuitorul

1 Наумов. А.В. Российское уголовное право. Москва . 1997г . с. 179-180)

2 Федеральный закон от 13 июня 1996г. № 63-ФЗ// Собрание законодательства РФ, 1996, № 25, ст. 2954. Далее -УК;)

3 A se vedea art 47 al Codului Contravențional Publicat : 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr : 15 Data intrării in vigoare : 31.05.2009

4 A se vedea art 48 al Codului Contravențional Publicat : 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr : 15 Data intrării in vigoare : 31.05.2009

5 Constituie una din cele mai răspândite contravenții și se sancționează cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale.

6 Pentru această contravenție se aplică amendă minimal în suma de la 10 la 20 unități convenționale

7 Se sancționează cu amendă de la 15 la 25 de unități convenționale.

8 A se vedea art.53 al Codului Contravențional Publicat : 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr : 15 Data intrării in vigoare : 31.05.2009

român aplică prioritar sancțiuni penale ce prevăd atât amenzi cât și privarea de libertate.

Considerăm că este actual de revăzut prevederile Codului Penal, dar și Contravențional în scopul diminuării acțiunilor ilegale. De asemenea, propunem ca să fie atribuite mai multe competențe Organului electoral suprem în vederea sancționării concurenților electorali.

РЕАЛИИ И ВОПРОСЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ СЕГОДНЯ

This article deals with some problems of teaching philosophy in terms of Moldova's transition to the market economy and to education standards in the countries of the Bologna Process.

Кардинальные изменения постсоветского общества за последние два десятилетия основательно модифицировали и преподавание философии: оно стало плюралистичным, снялась идеологическая ангажированность, разнообразились содержание и структура курса, возросла индивидуализация его видения. Вместе с тем налицо заметный спад интереса вузовского сообщества к философии, к циклу гуманитарных дисциплин вообще. Это проявляется в сокращении количества программного времени, что привело к поверхностности освещения, избирательном отношении многих студентов к дисциплинам своего образования или вообще отчужденном отношении к гуманитарным предметам, атмосфере административного пересмотра баланса специальных и общекультурных дисциплин, их лекционных и семинарских часов. Такая парадоксальная ситуация обусловлена сложным переплетением социально-экономических процессов и проблем образования, которые в совокупности можно определить как преподавание философии в условиях рыночной экономики. Они существенно видоизменяют приобщение студента к гуманитарной культуре, а в целом и общем суживают гуманитаризацию высшего образования, что предметно была закреплена в определенном соотношении специальных и общекультурных дисциплин, центральном положении философии среди последних. Фокусом дальнейшего рассмотрения и станут отдельные стороны гуманитаризации высшего образования: состояние на сегодняшний день баланса гуманитарных и специальных дисциплин, возможный гарант этого баланса в условиях рыночной экономики, перспективы его решения в связи с вхождением Молдовы в Болонский процесс.

Молдова, как и другие страны постсоветского пространства, реорганизовала свое высшее образование в соответствии с требованиями рыночной экономики. В последние годы республика углубляет начатые преобразования, переводя свою высшую школу на стандарты образования стран Болонского процесса, которые давно живут в условиях рыночной экономики.

Данное явление изучено хорошо. Его экономическая эффективность, революционный, но противоречивый характер, ориентированность на продажу, на получение максимальной прибыли при минимизации расходов общеизвестны. Такие черты неизбежно приводят к интенсификации рабочего и дефициту свободного времени, возрастающему использованию прикладной науки, стимулированию ее развития, постоянному повышению требований к специальностям. Подобные условия жизнедеятельности непосредственно влияют и на вузовскую политику образовательного процесса в целом, и на ориентацию студента в частности. Эти два явления определяются в свою очередь характерным нововведением – платностью высшего образования. Она становится причиной многих далеко идущих и малопривлекательных процессов и тенденций, среди которых внеобразовательный критерий отбора абитуриентов, ограниченность доступа высшего образования, сокращение гуманитарной его составляющей, деление образования на элитное и массово доступное. А более конкретно, соотношение специальных и общекультурных дисциплин в первом виде образования окажется более сбалансированным, полноценным, а потому дорогостоящим и элитарным, во втором – узкоспециализированным, гуманитарно-урезанным и, следовательно, более дешевым, а значит, массово доступным.

Вуз, чтобы обеспечить себе необходимый и постоянный приток студентов, должен строить свою учебную стратегию, учитывая факторы финансовых возможностей населения, постоянного повышения требований к подготовке специалистов, востребованность специальностей, их искомую скорейшую окупаемость. Естественно, что при подобной ориентации философия и другие гуманитарные дисциплины окажутся первым и, на первый взгляд, самым безболезненным средством удешевления или рыночной рационализации образования. Подобной логике поведения следует и студент. Он, воспитуемый на узкоутилитарном понимании знания, ограниченный финансовыми возможностями и свободным временем, подгоняемый теми же повышающимися требованиями к выбранной специальности, ориентируясь на скорейшую ее окупаемость, вынужден сознательно ограничить или исключить из своего учебного арсенала и без того урезанный курс философии и других гуманитарных дисциплин. Итак, неизбежное и буквальное следование процесса обучения общим установкам рыночной экономики (коммерциализации, рыночной рационализации) имеет для преподавания философии и других гуманитарных дисциплин печальные последствия. Другими словами, средоточением ряда актуальных проблем высшего

образования оказывается дисбаланс дисциплин профессионального и гуманитарного циклов.

Профессиональная и общекультурная подготовка специалистов составляет две *диалектические* противоположности образования¹. На обычном языке это будет означать недопустимость их противопоставления или исключения одного в пользу другого. Обществу всегда нужны и узкие специалисты, и всесторонне развитые личности, а единовременное воспитание этих двух качеств делает честь системе образования. И всегда восхитительны случаи, когда подобное сочетание конкретно воплощено в одном лице. Данный пример убедительно иллюстрирует недопустимость противопоставления двух составляющих образования, хотя практика обучения изобилует материалом их расхождения.

Концентрированным выражением подобной практики является собой предоставление деканатам вузов самостоятельности в решении вопросов предметного обеспечения своих факультетов. Под видом отхода от прежней идеологизации обучения они пошли по самому легкому, экстенсивному, но малоперспективному пути – существенного сокращения часов на гуманитарные дисциплины, их выборочному или полному изъятию, отводя освободившиеся часы профильным предметам, нередко дублируя или просто информационно насыщая их. Особое рвение в подобной практике проявляют новоиспеченные университеты, которые в порыве самоутверждения, но лишённые ещё сознания и возможностей широты своего предназначения, а также под давлением атмосферы всеобщей коммерциализации и рыночной рационализации, фактически превращают только объявленный статус вуза в набор курсов по специальностям. Администраторы образовательного процесса, сообразуя его с реалиями дня, вовсе не учитывают губительные социальные последствия, вводимого ими дисбаланса общекультурных и профильных составляющих образования: снижение общеобразовательной культуры, воспитание утилитарного понимания знания, а иначе – технократического стиля мышления. Шапочное знакомство или полное отсутствие представлений о философии, политологии, социологии, культурологии, логики и др. воспитывает отчужденность и невосприимчивость гуманитарных ценностей, неостребованность достижений гуманитарных наук, узость интеллектуального кругозора, а в целом гуманитарную безграмотность, что прямо ведет к социальному инфантилизму, безответственности, дегуманизации общества. Такова обратная сторона

¹ Строго говоря, данное соотношение является не столько проблемой дня, сколько извечным противоречием образования. Оно складывается и решается конкретно-исторически, такая тема актуальна во все времена, но достигает особой остроты на переломе эпох, в дни масштабных социальных перемен или техногенных катастроф, т.е. когда роль человеческого фактора налицо.

узкоспециального, сугубо прагматического подхода к образованию, названного в литературе технократизацией. Итак, учебный процесс, буквально скроенный по меркам рыночной экономики, видимо, прекрасно формируют в студенте его будущую экономическую функцию, но при этом обедняет личностно-гуманистическую составляющую. О ней говорят много, но практика следует этому слабо. Поэтому заранее можно сказать, что уже на начальной стадии обучения, в лоне культуры(!) закладываются основы будущего *одномерного, экономического* человека, явного, потенциального представителя будущей *функциональной безработицы*. Таковы возможные последствия, которые следует ожидать Молдове в перспективе при образовании, пренебрегающем или урезающем историческое и культурное наследие.

Конечно, страны рыночной экономики имеют немало ярких примеров должного, взвешенного решения соотношения гуманитарных и специальных циклов образования [4,5]. Но это скорее случаи уникальные, чем образцы для массового воплощения. Много западных стран обеспокоены состоянием двух составляющих своего высшего образования. Поэтому, перенимая его стандарты, Молдова не должна относиться к ним механически. Наряду со стандартами высшего образования следовало бы хорошо ознакомиться и с их негативными последствиями. Западные страны давно живут в условиях рыночной экономики, поэтому негативные последствия их стандартов высшего образования выявились, осознаны и сформулированы. Концепции о кризисе европейской культуры, цивилизации, личности, отчуждении человека, об экономическом и одномерном человеке – общеизвестные из курса общей философии темы критики западной техногенной цивилизации. Нетрудно предположить, что среди образующих данные негативные явления значится и гуманитарно-урезанное высшее образование. Поэтому администраторам, курирующим формирование содержания образовательных процессов Молдовы, следовало бы изучать данный вопрос комплексно, не ограничивать свою деятельность механическим переносом нередко гуманитарно-урезанных стандартов высшего образования с сайтов западных вузов.

Молдова, как и страны постсоветского пространства, имеет неплохие предпосылки смягчить подобные негативные последствия европейских стандартов высшего образования. Речь идет о прошлом, наличном опыте массового преподавания философии и других гуманитарных наук, который нужно умело сохранить и развить. Конечно, предыдущий строй чрезмерно политизировал и идеологизировал высшее образование (и философию в том числе), но вместе с тем эти крайности его не исчерпывают. Высшее образование бывшего СССР накопило большой и уникальный опыт

массового преподавания философии и других гуманитарных предметов, практически отсутствующей в западном образовании. Трезвомыслящие представители западного мира, специально изучавшие опыт преподавания философии в СССР для его использования в гуманитарных программах знаменитого Массачусетского технологического института, оценивают данный опыт высоко, утверждая, что, несмотря на неблагоприятный политический режим, но благодаря хорошей философской подготовке, советские естествоиспытатели избежали упрощенчества в своих областях [3]. Поэтому сегодня, когда узкоспециализированная подготовка студентов синхронизирует с требованиями рыночной экономики, что лишь односторонне удовлетворяет потребности общества, не следует игнорировать накопленный опыт массового преподавания философии. Кстати, нужно отдать должное усилиям министерства образования, прервавшего эту более чем десятилетнюю административную вакханалию в отношении философии и ряда гуманитарных дисциплин, но начатую работу следовало бы продолжить. Изучение философии и гуманитарных предметов должно носить постоянный, углубленный и комплексный характер, а не ограничиваться только начальными годами учебы и обзорными курсами.

Преыдуший более чем десятилетний опыт администрирования гуманитарными дисциплинами заставляет всерьез задуматься и о возможных гарантиях должного их преподавания. Очевидно, что в условиях рыночной экономики и многопартийной системы гарантом гуманитаризации образования не могут быть ни министерство образования, ни личное видение даже авторитетного администратора. В первом случае очевидно, что министерство образования будет отображать интересы правящей партии, а не общества в целом, следовательно, подвержено политической конъюнктуре, а также не свободно от рыночных синусоид. А второе означает простое полагание на возможную счастливую случайность. В условиях рыночной экономики интересы общества может выражать собственно гражданское общество. Следовательно, гуманитарную составляющую образования следует строить по стандартам не рыночной экономики или каких-либо стран, не авторитетного администратора, а по стандартам рекомендованным гражданским обществом. Именно его позиция и голос могут быть противовесом или противодействием административного произвола или конъюнктурных решений министерства образования.

В условиях Молдовы, где гражданское общество находится на стадии формирования, гарантом гуманитаризации образования временно могут считаться переменчивые решения министерства образования или

авторитет преподавателя, но в общем и целом мы еще долго будем пожинать плоды административного видения и понимания потребностей образования. Такая обеспокоенность находит свое выражение в республиканской научной прессе [1,2].

Литература

1. Gortopan, N., Unele aspecte ale predării disciplinelor filosofice în sistemul învățământului superior // *Aspecte ale didacticii moderne în instruirea cadrelor de profil economic: Materialele conferinței didactico-științifice (21 martie 2001)* – Chișinău: ASEM, 2001– pp. 139-141.
2. Rumleanski, P., Filosofia învățământului: probleme și perspective // *Aspecte ale didacticii moderne în instruirea cadrelor de profil economic: Materialele conferinței didactico-științifice (21 martie 2001)* – Chișinău: ASEM, 2001– pp. 134-138;
3. Грэхэм Л. Р., *Естествознание, философия и науки о человеческом поведении в Советском Союзе*. Пер. с англ. – Москва, Политиздат, 1991 – 480 с.
4. Карпов Н. В. Наука о духе в естественном и техническом университете // *Вопросы философии* -1995.- №2. – с. 95-105.
5. *Роль и значение гуманитарного образования в подготовке специалистов инженерно-технического профиля (Опыт вузов США)*/Гос. ком. по нар. образованию. – Москва, 1991 – 56 с.

II. Note și recenzii

V. CAPCELEA. ETICA ȘI CONDUITA UMANĂ: Manual pentru instituțiile de învățământ superior. CHIȘINĂU: EDITURA ARC, 2010.

În opinia noastră, lucrarea doc. habilitat, conferențiarului universitar **V. Capcelea** – ETICA ȘI CONDUITA UMANĂ editată în calitate de manual este bine venită atât din punctul de vedere al conținutului, cât și cel al formei, a structurii și textului în întregime. Este cea de-a doua încercare (prima: ETICA. CHIȘINĂU: Editura ARC, 2003) de succes al autorului, care vine să acopere un mare gol în acest domeniu din școala superioară moldavă, legat de lipsa unor asemenea lucrări de anvergură, dar și de primă necesitate pentru utilizare în procesul educațional și de pregătire a specialiștilor de înaltă calificare.

Mai multe momente pozitive pot atrage atenția cititorilor:

1. Denumirea reușită a lucrării – ETICA, – nu MORALA, – dar ETICA SI CONDUITA UMANA. Prin aceasta se respectă principiul clasic, care ne vine încă de la Aristotel (ETICA NICOMAHICA – se fac presupuneri, că NICOMAH ar fi fost feciorul lui Aristotel...), mai apoi B. Spinoza – ETICA, D. Gusti – ETICA, M. Vulcănescu – ETICA lui Kant, etc. Este însemnat și faptul, că autorul (V. Capcelea) rămâne solidar cu acei cercetători de forță ai problemelor ETICII, MORALEI și MORALITATII (A.A. Guseinov, R.G. Apresean, Șt. Stoica, C. Stroe și alții), care consideră morala și moralitatea unul și același fenomen, între ele nu există nici o deosebire. Și, deci, ETICA, ca disciplină specifică de cunoaștere și reglementare normativă a raporturilor sociale, are tot dreptul la existență, iar obiectul ei întotdeauna a fost și rămâne MORALA sau MORALITATEA.

2. Materialul este prezentat într-o integritate logic argumentată, se compune din: Introducere, 4 (patru) părți, 59 paragrafe, în care sînt dezvăluite la nivel fundamentale 12 teme din cele mai însemnate în ETICA MODERNA.

Este bine cunoscut, că mecanismele sociale de bază în reglementarea raporturilor sociale îl constituie DREPTUL și MORALA. Însă ele se deosebesc unul de celălalt. În ambele mecanisme interacționează factorii obiectivi și cei subiectivi. Dar:

– în cazul DREPTULUI (a normelor juridice) factorii obiectivi prevalează asupra factorilor subiectivi;

– în cazul MORALEI – din contra: factorii subiectivi prevalează asupra factorilor obiectivi.

În legătură cu cele descrise mai sus, V. Capcelea consemnează: „Etica nu se substituie omului real în eforturile sale morale individuale (sublinierea ne aparține – P.L.), ea nu poate să analizeze responsabilitatea pentru deciziile adoptate” (p. 8). Această poziție autorul o ține cu grijă sub control pe parcursul întregii lucrări.

3. Temele 1 și 2 – **Partea întâi** –, dedicate concepțiilor etice și morale ale îndrumătorilor Omenirii și filosofilor moralei, în opinia noastră, reprezintă ceva nou în ETICA românească basarabeană. Descrierea vieții și activității Marilor îndrumători ai Omenirii (Confucius, Buddha, Moise, Isus Hristos, Mahomed), a filosofilor – Socrate, Aristotel, Epicur, Kant, J.S. Mill, F. Nietzsche, L. Tolstoi, D. Gusti, Schweitzer – este

de un mare curaj, iar textul lasă impresia, că avem rezultatele unor cercetări de anvergură și îndelungate.

„Fericiți sînt cei care se află în starea actuală a creștinilor, așteptînd împărăția lui Dumnezeu. Cu aceasta, ISUS introduce un limbaj nou și un element nou: istoria s-a transformat deja odată cu venirea LUI” (p. 88).

Este un adevăr Biblic, care formează adînc Conștiința Umană, ținuta și responsabilitatea morală a personalității, îndeosebi a tineretului studios.

4. **Partea a doua:** Noțiunile fundamentale ale eticii și ale experienței morale se evidențiază nu numai prin originalitate, dar și prin orientarea directă la starea actuală de lucruri a valorilor etico-morale.

Sînt dezvăluite **două teme:** noțiunile fundamentale ale eticii și experiența morală. Se analizează multilateral așa noțiuni: „plăcere”, „util”, „echitate”, „milă”, „perfectiune” etc. Ele sînt legate cu „**faptele utile**” din viața și activitatea oamenilor, iar acestea („**faptele utile**”) constituie principiul de bază al „**fericirii**” (Iremia Bentham – 1748-1832, engl.). „Este evident, – relevă **V. Capcelea**, – că egalitatea nu este întotdeauna și nu pentru toți o prioritate. Dacă egalitatea în sfera social-economică se obține cu prețul limitării activității economice și printr-un nivel scăzut impus în mod forțat oamenilor, ea nu poate fi considerată un bine. Și viciversa, inegalitatea în bogăție poate fi o bază a compensării drepturilor pentru fiecare om. Spre exemplu, datorită impozitului progresiv înalt care se aplică în țările înalt dezvoltate se obține o echitate socială mai mult sau mai puțin acceptabilă”. Concluzie justă, care merită întreaga noastră susținere și apreciere.

5. **Partea a IV-a** este dedicată Conduitei umane. Aici autorul revine la cercetările lui mai vechi: tradițiile și funcțiile lor în comportamentul uman; obiceiul ca formă de reglementare a raporturilor sociale; de asemenea – politețea, buna cuviință, eticheta. Noi menționăm un factor deosebit de important: formularea definițiilor etice. De exemplu: „Eticheta reprezintă o totalitate de reguli de comportare care reglementează manifestarea exterioară a interacțiunilor dintre oameni (conduita cu cei din jur, formele de adresare și de salutare, comportamentul în locurile publice, manierele, ținuta vestimentară etc.)”.

Aceste încercări constituie fundamentul unor noi căutări, posibil chiar îndoieli și contradicții dintre cercetători, care neapărat vor ridica ETICA ca **disciplină specifică de cunoaștere**, pe noi trepte calitative.

6. Bibliografia selectivă cuprinde 117 izvoare care reprezintă o gamă largă de lucrări a autorilor atît din Occident, cît și din spațiul exsovietic.

În concluzie, putem spune cu certitudine că lucrarea este scrisă cu o mare responsabilitate, conține idei importante, prezintă interes nu numai pentru cei interesați de problemele etice propriu-zise, dar și aduce un aport considerabil în opera de popularizare a principiilor etico-morale în viața socială.

Petru C. LOGHIN
jurist, doctor în filosofie,
conferențiar Universitar

II. Dedicatii

OCTOGENAR DESĂVÂRȘIT

Zilele acesteia familia, colegii și prietenii aniversarea a 80-a de la naștere a domnului prof. univ., doctor în științe filozofice **Boris COROLIUC**. În principiu ar fi o dată obișnuită dacă nu ar viza o personalitate înzestrată cu o biografie ieșită din comun și un aport special pe lanul învățământului public.

Boris COROLIUC s-a născut pe 24 octombrie 1930 în satul Hincăuți județul Hotin. Provine din țărani simpli. Tatăl Lavrentie a mănuit cu dibăcie profesia de tâmplar. Mama Lidia muncea câmpul și se dăruia pentru educarea celor trei brazi – Boris, Anatol și Arcadie.

Din fragedă copilărie Boris a suportat nectarul dulce al copilăriei și poverile grele ale vieții. A călcat desculți ulițele satului natal și potecile din preajmă. Purta haine confecționate din cânepă. Din bucate a consumat mămăliguța cu brânză de oi, mujdei sau smântână; lapte de buhai, turte cu semințe de mac și zahăr, pomișoare de pe câmp și din pădure ș. a. Și toate acestea ca să devină un om atât de cunoscut în Republica Moldova.

Atunci când vine ceasul de școală Boris devine cel mai fericit copil și pune mâna pe carte cu o sârguință tenace întru cât își depășește colegii. Susține că școala primară românească îi dăduse multă știință de carte. Nu s-a lăsat în urmă nici în școala sovietică.

Studiile și le face în satul natal. Apoi trece la Școala medie rusă din Briceni, pe când știa cel mult 50 de cuvinte rusești. Și de data asta insistența îi va fi condrumet fidel.

Studiile preuniversitare le finalizează cu brio. Apoi se stabilește cu traiul la Bălți. Un timp muncește în calitate de hamal la baza militară, susține cu succes probele de admitere la facultatea de litere a Institutului Învățătoresc. Însă vocația de a lua licența în istorie l-a dominat și decide să-și realizeze idealul. Probele de admitere în Universitatea de Stat din Chișinău le susține remarcabil: 24 de puncte din 25 posibile.

În cadrul Universității a fost audient al cursurilor ținute de savanți și profesori renumiți – Iachi Grosul, Rudolf Enghelgard, Mihail Muntean, Serghei Brâseakin ș.a. În finală obține licența în istorie cu diplomă roșie.

Din 1955 începe activitatea prodigioasă pe lanul învățământului public. Profesor de istorie (1955), șef de studii (1955-1956), director (1956-1960) în cadrul școlilor din Trebisăuți, Mărcăuți, Briceni și Edineț.

Începând cu anul 1960, la invitația Institutului Pedagogic de Stat „A.Russo” din Bălți, colaborează în calitate de lector superior și docent. În anii 1961-1963 este ales președinte al Comitetului sindical. Urmează doctorantura în Universitatea de Stat din Kiev (1964-1967) cu cercetare temei legate de teoria statului nu atât de simple. După luarea doctoratului revine la Bălți.

Între anii 1967-1975 colaborează în calitate de decan al Facultății Litere al Institutului Pedagogic, rector (1975 - 1985), aducându-și aportul său considerabil în dezvoltarea instituției.

Mai întâi de toate a fost preocupat de optimizarea potențialului al resurselor umane universitare prin selectare rafinată a tineretului și doctorantură.

O altă direcție prioritară a activității dlui **Boris COROLIUC** în calitate de rector viza crearea condițiilor optime pentru exercitarea procesului de studii. Meritul Domniei sale este ridicarea clădirii pentru Biblioteca științifică – un templu adevărat al culturii de talie cel puțin republicană.

Pe timpul rectoratului său se evidențiază respectarea principiilor democrației universitare și crearea unei atmosfere calme, creative în colectiv. Atmosfera bine gestionată ridică ponderea studentului – principala componentă a structurii oricărei instituții de învățământ superior.

După expirarea a doi termeni în înalta funcțiune dl. **Boris COROLIUC** este promovată în calitate de director al Institutului de perfecționare a cadrelor didactice cu reședință în Chișinău. Peste doi ani revine în Bălți și ocupă funcții didactice, șef de catedră. Din nou demonstrează talent în predare și munca de organizare a activității unei catedre universitare.

La un moment însă cade în dizgrație din motive subiective, ceea ce l-a făcut să sisteze activitatea în cadrul Universității. Predă cu aceeași osârdie în Colegiul politehnic din mun. Bălți, fondează o catedră și profită de autoritate sporită între elevi și profesori. Nici în astfel de condiții prof. **Boris COROLIUC** nu putea fi lezat moral.

Peste cinci ani, în 1993, totuși vocația sa de profesor universitar a fost reluată. „Păcatele” i s-au iertat pentru totdeauna. Revenit în albia firească, așa

cum a meritat, este primit cu mare stimă și respect cu titlul popular de patriarh al Universității.

Stima, de care se bucură prof. **Boris COROLIUC** are explicații suficiente. Specialist desăvârșit. Tenacitate insistentă. Vervă din naștere controlată de timp și grele ispite. Caracter inerent afabil. Clar în exprimarea gândului. Respect față de colegi și discipoli.

Di **Boris COROLIUC** este un familist exemplar. Soția Domniei sale Ala Vladimirovna reprezintă generația cultă prebelică din vechiul Sankt-Peterburg, suferindă a blocadei de 900 zile. Stăpânește un caracter blând și predispus oricui. Pedagog excelent de biologie și chimie.

Acest tandem casnic constituie o temelie statornică pentru activitatea inedită științifică și didactică a prof. **Boris COROLIUC**.

La Mulți ani, stimate colega!

În numele Catedrei Disciplini Socioumaniste al Universității de Stat „A. Russo”

dr. hab Nicolae ENCIU,
dr. Nicolae CAZACU,
dr. Petru LOGHIN,
dr. Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI
dr. Lidia PĂDUREAC

ДОСТИЖЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВА

В эти дни семья, коллеги и друзья отмечают восемьдесят лет со дня рождения профессора, доктора философских наук **Бориса КОРОЛЮКА**, человека необычной судьбы, с богатой биографией жизни, внесший значительный вклад в развитие народного образования.

Борис КОРОЛЮК родился 24 октября 1930 г. в селе Хинкэуць Хотинского уезда. Семья состояла из простых крестьян. Отец Лаврентий был лучшим плотником. Мама Лидия являлась полеводом и воспитывала любимых сыновей – Бориса, Анатолия и Аркадия.

С ранних лет Борис ощутил сладость незабвенного детства и трудности жизни на селе. Ему были знакомы улицы родного села и тропы всей округи. Носил одеяния сшитые из нитей конопли. Испытал чарующий вкус мамалыги с брызгой или муждеем и сметаной; «молоко» взбитое из семян конопли, лепёшки со семенами мака и сахаром, плоды степей и леса. И все это с тем, что бы стать знаменитостью Молдовы.

Когда настала школьная пора Борис стал самым счастливым и погрузился в тайны знаний так, что вскоре обошел своих соклассников. Успехи в румынской школе, где ребята получали прочные знания продолжены и в советское школе.

Вначале обучался в родном селе, затем в среднюю русскую школу Бричень, имея в запас всего ок.50 русских слов. Но упорство помогло ему продолжить успехи.

Среднюю школу закончил с отличием. Вскоре поселился в гор. Бэлць. Одно время работал грузчиком в КЕЧ воинской части. Затем поступил на филологический факультет Учительского института. Однако страсть получить полное высшее образование и стать историком возобладала. Выдержал с успехом вступительные экзамены в Кишиневский госуниверситет, набрав 24 балла из 25 возможных.

Университет стал отличной школой для него. Являлся слушателем видных ученых - Яким Гросул, Рудольф Эигельгард, Михаил Мунтян, Сергей Брысякин и др. Завершил учебу с отличием.

С 1955 г. начал трудовую деятельность в сфере образования. Сначала был простым учителем, затем завучем (1955-1956), директором школ (1956-1960) в Требисэуць, Мэркэуць, Бричень и Единец.

В 1960 г. приглашен на работу в Бельцкий Государственный пединститут им. А.Руссо, на должности ст. преподавателя и доцента. В 1961-1963 избирался председателем месткома. После этого обучался в докторантуре Киевского Госуниверситета, где исследовал сложную проблему теории государства. После защиты диссертации вернулся в г. Бэлць.

На протяжении 1967-1975 гг. избирался на должность декана Филфака, а в 1975-1985 – ректором вуза, внося солидный вклад в развитии Бэлцкого пединститута.

Прежде всего, в центре его внимания находился вопрос подбора молодых специалистов и подготовка их через докторантуру.

Другим аспектом трудовой деятельности **Бориса КОРОЛЮК** в качестве ректора является умение создавать максимальные условия для учебного процесса. Особая заслуга его в строительстве здания Научной библиотеки – настоящий храм культуры как минимум республиканского уровня.

В период его руководства были внедрены широко принципы демократического правления и создана спокойная и творческая атмосфера в коллективе. Особо нужно заметить, что именно студент стал главной фигурой в учебном процессе, как и полагается по университетской традиции.

По истечению двух сроков в должности **Борис КОРОЛЮК** был выдвинут директором Института повышения квалификации учителей города Кишинэу. Однако через два года возвращается в родной Университет. Здесь преподает, заведует кафедрой. И вновь проявляются его личные качества вузовского преподавателя.

Но, в какой-то момент, по невыясненным соображениям он становится в ряду опальных людей. В связи с этим вынужден прервать работу в Институте и преподает в Политехническом колледже Бэлць. Здесь отдается полностью обучению и воспитанию молодежи, завоевывает уважение и признание среди студентов и преподавателей.

И только по истечению пяти лет вновь вернулся в Университет. Его «грехи», которых не было, были прощены навсегда. В коллективе его приняли с большим уважением как нетитулованного патриарха Университета.

Глубокое уважение к проф. **Борису КОРОЛЮК** имеет свои предпосылки. Совершенный специалист. Целеустремленность. Врожденная сила вдохновения. Испытание жизненным опытом. Доброжелательный характер. Уважение к коллегам и студентам.

Г-н **Борис КОРОЛЮК** есть примерный семьянин. Его супруга, Алла Владимировна является представительницей довоенного поколения Петербурга, выстрадала 900-дневную блокаду. Обладает сладким характером. Прекрасный педагог биологии и химии.

Этот устойчивый семейный союз является незыблемой основой для научной и педагогической деятельности **Бориса КОРОЛЮК**.

Желаем дальнейших успехов, коллега!

От имени Кафедры Социально-Гуманитарных дисциплин
Государственного университета им. А. Руссо

др.хаб. Николае ЕНЧУ,
др. Николае КАЗАКУ,
др. Петру ЛОГИН,
др. Тео-Теодор МАРШАЛКОВСКИ
др. Лидия ПЭДУРЯК

LAUDATIO

Patriarhul Universității Bălțene la 80 de ani

Colegul nostru Rectorul, doctorul conferențiar, de la Catedra de Drept Public al Facultății de Drept a Universității de Stat „Alec Russo” Boris Coroliuc, pe care eu și colegii mei îl numim, pe bună dreptate, patriarhul Universității Bălțene a rotunjit, în această toamnă de aur, la 24 octombrie, onorabila vârstă de 80 de ani. Această vârstă este cea a bilanțurilor și împlinirilor pentru anii trăiți, pentru că domnul profesor are într-adevăr cu ce se mândri – o pleiadă de mii de pedagogi pe care i-a școlit și care, al rândul lor, au semănat și cultivat valorile supreme ale omenirii - binele, adevărul și frumosul pe acest plai mioritic.

De 50 de ani încoace Domnul Profesor are o contribuție substanțială în procesul de formare profesională și civică a studenților și unei părți considerabile din corpul profesoral actual care se pot numi cu mândrie discipoli ai Rectorului Boris Coroliuc. Pe parcursul activității sale Rectorul B. Coroliuc a lansat în funcții didactice mulți profesori, în special mulți tineri. Astăzi foștii lui discipoli activează în diverse sfere ale vieții sociale din Republica Moldova. Sunt ferm convins că aceste rezultate au constituit sensul și bogăția vieții sale.

Soarta nu l-a prea alintat pe jubiliar pentru că anii copilăriei și adolescenței au coincis cu războiul al doilea mondial și cu perioada postbelică. În copilărie domnul Rector a făcut școala primară românească în satul natal Hincăuți din județul Hotin, apoi a trebuit să termine școala medie rusă din Briceni. După absolvirea Facultății de istorie a Universității de Stat din Moldova revine în raionul natal, unde a activat în calitate de șef de studii, apoi director la școala medie din Marcăuți, iar puțin mai târziu, director al școlii medii nr. 2 din Edineț.

Abilitățile tânărului profesor au fost înalt apreciate și printr-un ordin al Ministerului Învățământului în august 1960 este transferat la muncă la Institutul Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți la care activează și până în prezent. Activitatea profesională a domnului profesor a atins culmi semnificative în anii 1975-1985 timp în care a exercitat cu brio funcția de Rector al Institutului Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, care au fost ani de maximă mobilizare profesională pe motiv că obiectivele și scopurile strategice în pregătirea cadrelor și în dirijarea administrativă au devenit destul de complexe. Această muncă asidue s-a soldat cu faptul că Institutul Pedagogic Bălțean, pe bună dreptate, a devenit unul din cele performante instituții de profil din fosta URSS.

Este important să remarcăm și faptul că domnul Rector B. Coroliuc fiind doctor în filozofie, grad științific pe care l-a obținut în anul 1969 susținând teza de doctor la Universitatea „T. G. Șevcenco” din Kiev, a luat în calcul principiul filozofic al continuității în dezvoltare și cel al negării negației, în activitatea dumnealui l-a materializat din plin, continuând cu abilitate ceea ce s-a făcut până la

ele de predecesori, dar, în același timp, a reușit să însereze noi dimensiuni activității Institutului Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Pentru munca îndelungată și fructuoasă în domeniul pregătirii cadrelor pentru economia națională profesorul Boris Coroliuc este decorat cu distincții guvernamentale precum: „Eminent al învățământului public din Moldova”, „Eminent al învățământului public din URSS”, „Insigna de onoare”, este purtător al titlului onorific „Lucrător emerit al școlii superioare din Moldova”.

Însă cele mai mari distincții Rectorul și profesorul B. Coroliuc le-a avut și le are de la studenții dumnealui în fața cărora s-a impus ca un profesor foarte dotat, dar și destul de exigent, promovându-le cursuri destul de interesante, bine argumentate științific.

În această perioadă, dar și pe tot parcursul activității sale profesorul B. Coroliuc a materializat din plin calitățile morale pe care le-a însușit de la părinții săi Lavrentie și Lidia: umanismul, modestia, răbdarea, echitatea, simțul datoriei, cumpătarea, facultăți care pot fi exprimate printr-o singură noțiune – cumsecădenie, valoarea spre care a râvnit și pe care a materializat-o în mod plener domnul profesor Boris Coroliuc în acțiunile și faptele sale dintotdeauna. Considerăm că prin aceste calități, fapte și acțiuni domnul B. Coroliuc și-a înscris cu litere de aur numele său în analele Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți ca profesor de înaltă performanță, ca Om înzestrat cu cele mai frumoase facultăți ce trebuie să fie proprii unui ființe umane.

Cu această ocazie ținem să vă felicităm Domnule Rector, Profesor, coleg dorindu-vă sănătate, bucurii și împliniri pentru anii trăiți, pentru că aveți cu ce vă mândri – mii de discipolii care v-au urmat calea.

Valeriu Capcelea
Doctor habilitat în filosofie,
conferențiar universitar la Catedra de Drept Public,
prodecan al Facultății de Drept
a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

PETRU LOGHIN
(22.08.1938 – 4.05.2011)

Rectoratul, Facultatea de drept, Catedra de discipline socioumanistice anunță decesul subit al colegului nostru Petru Loghin conferențiar universitar, doctor.

Petru Loghin s-a născut în satul Cațapeni, Nisporeni într-o familie de țărani răzeși. Activitatea pedagogică a practicat-o din anii tinereții. 1956 – 1957 – profesor de limbă franceză, Școala Săcăreni, r-nul Cărpineni. 1957 – 1958 – învățător de clasele primare, Școala Cotu-Morii, r-nul Cărpineni. 1958 – 1959 – profesor de matematică în clasele V-a – VII-a, Școala Călimănești, r-nul Cărpineni.

Setea de carte și interesul sporit față de știință l-au însoțit la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova (1959 – 1964). După absolvire, colaborează în cadrul procuraturilor din Râșcani și Cahul (1964 - 1965). Începând cu anul 1965 este ales consecutiv în calitate de asistent/ lector/ lector superior la Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, Catedra de filozofie și economie politică. Între anii 1969-1972 a fost doctorand la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova. După susținerea tezei de doctor în filozofie, revine la Bălți și în scurt timp este ales în funcția de conferențiar.

Toată viața profesorul Petru Loghin a fost un exemplu viu de cumsecădenie. Principial, corect, bine documentat s-a remarcat întotdeauna printre colegii săi. A fost un familist bun. S-a bucurat de respectul și stima bine meritată din partea studenților, discipolilor și colegilor săi.

***Exprimăm sincere condoleanțe familiei și rudelor răposatului.
Dumnezeu să-l ierte!***